

NOTIȚĂ ISTORICĂ

DESPRE

BÂRLAD

DE

ALEXANDRU PAPADOPUL CALIMAH.

BÂRLAD

EDITURA TIPOGRAFIEĬ GEORGE CAŢAFANY

1889.

NOTIȚĂ ISTORICĂ

DESPRE

BÂRLAD

DE

ALEXANDRU PAPADOPUL CALIMAH.

BÂRLAD

EDITURA TIPOGRBFIEĬ GEORGE CAȚAFANY

1 8 8 9.

NOTIȚĂ ISTORICĂ

DESPRE

BÂRLAD

După socotința maĭ multor scriitorĭ, târgul *Bârlad* situat pe rîpa dréptă a rîuluĭ cu asemenea numire, se crede a fi vechia *Paloda,* zidită de Romanĭ, aprópe de ruinele uneĭ cetățĭ dacice (1). Nu este probabil ca numele de *Paloda,* se fie acelașĭ cu *Bârlad*: asemene transformare, din Paloda în Bârlad, nu s'a putut face: *Paloda, Paluda,* trebue se fie poreclirea acestuĭ loc, — și *paloda* vra se ḑică, latinește: baltos, mlaștinos, nâmolos. *Paloda* se pomenește între cetă-

(1). D'Anville, Description de la Dacie conquise par Trajan, in Mémoires de l'Académie des inscriptions et belles lettres, tom. XXVIII. pag. 460. Paris, 1761. Карамзинъ, Исторія Государства Россійскаго, tom. II, pag. 175. și not. 285. 394. edit. S-t Petersburg 1842. William Guthrie, Nouvelle Géographie Universelle descriptive, historique, industrielle & commerciale, tom. VI, pag. 530. Paris, 1802. Malte Brun, Géographie Universelle, tom. I, pag. 151. tom. IV, pag. 352. tom. III, pag. 346. edit. Paris. 1853. A. Treb. Laurian, Istoria Românilor, tom. I, pag. 140, și Geografia Țerilor Române, pag. 24. G. Assaki, Nouvelles historiques de la Moldo-Roumanie, pag. 84. Iassy, 1868. César Bolliac, Mémoires pour servir à l'histoire de la Roumanie, I, 34. Paris 1856. Heliad Radulescu, Istoria Românilor, pag. 21. Popovicĭ, Manuscript istoric, publicat în foiletonul Trompeteĭ Carpaților, No. 869 din 12 Noembrie 1870.

țile Dacieĭ, de Geograful Ptolemeŭ, care scriea pe la 125 după Christos (1).

Nimic hotărâtor nu se póte spune despre nașterea și începuturile Bârladuluĭ; ele sînt acoperite de vălul nestrebătut al departăreĭ. Uniĭ aŭ credut că acest oraș este de originâ cumanică (2), alțiĭ găsese asemănare în numele de Bârlad cu *Barilada* saŭ *Barlada* regiune din Spania, și cu *Barletta* saŭ *Berletta* din Italia (3); altul înșălat prin asemănare, a credut că *Peralada*, orașel al Cataloniei, este *Bârladul*, și câ aice, la *Bârlad*, s'ar fi născut, la 1265, unul din ceĭ maĭ vestițĭ chronicarĭ aĭ véculuĭ de mijloc, chronicarul Catalan *Ramon Muntaner*, născut la 1265, la *Peralada* orâșel al Cataloniei, și fugit la Valența, dupâ ce Francezíĭ, la 1285, au cucerit și aŭ ars *Peralada* (4).

Uricele nóstre bătrâne numesc *Bârladul* și *Brâlad*, după modul slavilor meridionalĭ; d. e. *catastihul mănăstireĭ Galata* de lângă Iașĭ, scris la 1588 (5) și, maĭ nainte âncă, diploma luĭ *Iliaș Voevod* Domnul Moldoveĭ, din Septembrie 1434, prin care se împarte Moldova în doue domniĭ, între nemerniciĭ fiĭ aĭ luĭ Alexandru cel bun, și alte acte și maĭ vechĭ. Slaviĭ de la Nord, d. e. chronica Novgoroduluĭ, scriŭ tot-deauna *Berlad* Берладъ.

In urice vechĭ găsim Bârlad scris în plural *Brâladĭ*: Брълады. оу Бръладхъ; dovadă cartea luĭ Stefan Voevod

(1). Ptolem. Geograph. libr. III, cap. 8: Πάλοδα ἢ Παλόδα.

(2). Iosephus Bonkö, Milcovia, tom. II, pag. 7 Vienna, 1781.

(3). Despre aceste regiunĭ: Dézobry et Bachelet, Dicționnaire général de géographie et d'histoire, tom. I, pag. 226. Paris 1866.— și Willian Guthrie, Nouvelle Géographie, tom. IV, pag. 330. Paris 1801.

(4). F. A. Wikenhauser, Geschichte der stad Cernăuz, pag. 11 Wien 1874.— G. Vapereau, Dictionnaire universel des littératures, pag. 1457. Paris 1876. *Paralada*, einem Flecken în der Grafschaft Ampuries (Karl Lanz, chronik des elden en Ramon Muntaner, pag. VI, Stuttgart, 1844).

(5). Publicat în columna luĭ Trajan, No. 10—11 din 1877, pag. 549,

cel mare, din 25 Septembrie 1438, prin care făgăduește credință și ajutor luĭ Vladislav Regele Polonieĭ contra dușmanilor acestuia. Acéstă carte este scrisă și datată din *Brâladĭ*: оу Бръладѣ ([1]). Așa scrie și diploma Bârlădénă din 1134: оу Берладі.

Chronica vechie slavonéscă a Kievuluĭ Кіевская лѣтопись, ne încredințéză că: «*la 1145 orașul Berlad era un oraș fórte populat și întărit*» ([2]). Domnitorul și istoricul Moldoveĭ Dimitrie Cantemir, scriind la 1708, dice că «*acest oraș (Bârladul) era odinióră fórte mare, ear acum s'aŭ pustiit și s'aŭ lipsit de tóte frumusețile sale*» ([3]). Acum patru seculĭ, Bârladul prin posițiunea sa, și prin activitatea locuitorilor seĭ, era un centru și o mare piéță de comerciŭ. Găsim urme despre acésta în relațiunile de prin Genova, Veneția și Poloniea,—și la acea inflorire a Bârladuluĭ face alusie istoricul și Domnul Moldoveĭ Dimitrie Cantemir, prin cuvintele sale. Vodă Cantemir ne maĭ dice că: «acest oraș era odinióră forti-«ficat, și că la o milă de loc maĭ jos unde este as-«tă-dĭ orașul, se vedea, în dilele sale, rĕmășițele *ce-«tățeĭ fórte vechĭ* ce se numea *Cetate de pământ*, «dar nu se maĭ găsea acum nicĭ temeliĭ de case, «saŭ de vre un alt semn, din care să se pótă cu-«nóște luminat, de cine se fi fost zidite; dar că, zi-«diul acesta de pământ, a fost râdicat *în vremile «vechĭ de locuitoriĭ țeriĭ, pentru ca se opréscă năvă-«lirea barbarilor*» ([4]). Cantemir, prin cuvintele *locui-«toriĭ țeriĭ în vremile vechĭ*, ințelege epoca de la Romanĭ, până la descalecarea luĭ Dragoș ([5]).

---

(1). V. A. Uleanițki în colecțiunea de documente publicate la Mosкva la 1887, pag. 15.

(2). Apud Карамзинъ, Исторiя Государства Россiйскаго.

(3). Descrierea Moldoveĭ, cap. IV, pag. 24.

(4). Cantemir, Descrierea Moldoveĭ, pag. 25.

(5). Cantemir, Descrierea Moldoveĭ, pag. 43, edit. Iașĭ 1851.

x E o confuzie; lui Ștefan cel Mare.

Pe la 1412 târgul Bârlad se califică, latinește, în actele internaționali, *forum* saŭ *villa*, adecă oraș de reședință domnéscă; dovadă convențiunea secretă dintre Sigismund Impěratul Rege al Ungariei, și Vladislas Regele Poloniei, din 15 Martie 1412, prin care proectaŭ se împărțéscă între ei Moldova, și după care Regele Sigismund lua în partea sa între altele orașul Bârlad: «*Forum vero, seu villa Berlath* maneat nobis Sigismundo Regi»..... Așa se califică în acea convenție și Iașii: *Forum Yasnytar*, — *Iasski — targ*... ([1]).

La 1652, patriarhul Antiohiei Macarie călătorea prin Moldova, avênd se trécă la Moskva chiemat de Țarul Alexie Mihailovici. Arhidiaconul seŭ Paul de la Alep a descris în urmă acéstă călătórie. Despre Bârlad étă ce dice..... «séra fórte târdiŭ am ajuns la un alt *târg mare numit Bârlad*, care are trei biserici: *a Maicei Domnului*, de curând zidită în piétră de Vasile Lupu Voevod, *a sântului Dimitrie* și Κιριακή» ([2]). Biserica Maicei Domnului (Precista) este acea ce se dice astă-dĭ *Domnésca*, fiind zidită de Domn; biserica sântului Dimitrie, în apropriere de Domnésca, este mai vechie; ear biserica Κυριακή, adecă *Catedrala*, este, după părerea mea, biserica *Vovedenia*, care se dice din bătrâni se fi fost cea mai vechie biserică în Bârlad, și trebue se fi fost vechea catedrală, înainte de a se zidi biserica *Domnésca* de Vasile Lupu Voevod.

Aice voiŭ însemna că traducătorii din Arhiva istorică a României, aŭ tradus biserica *Kiriaki* Κυριακή,— *Sântul Chiriac!!* Eróre fórte mare. Biserica *Kiriaki* (Κυριακή) vra se dică biserica *catedrala*, *principala*, din-

(1). B. A. Uleanițki op. cit. pag. 23.

(2). Arhiva istorică a României, tom. I, part. II, pag. 60. Arhiva Românéscă, tom. II, pag. 140. edit. Iași 1862.

tr'o localitate unde sînt și alte biserici, saŭ altarul principal dintr'o biserică care are maĭ multe paraclise ([1]). Acesta este singurul înțeles al cuvîntuluĭ Κυριακὸς, Κυριακή, în limba bisericéscă. Biserica cu hramul *sântuluĭ Kiriak*, n'a esistat nicĭ odată în Bârlad.

La 1653 călătoria prin Moldova renumitul misionar Vito Pilutio Vignanello, trimis de congregațiunea *de Propaganda Fide*. El a stat, astă-dată, ḑece anĭ în Moldova. La 1663 întorcêndu-se la Roma, fu numit *Prefect de misiunĭ în Moldova* și petrecu acum șapte anĭ în acéstă calitate, șeḑênd lă Baia, unde era reședința Prefectureĭ. El a învĕțat, și cunoștea bine, limba românéscă, și a publicat un catechism în limba românéscă, cu litere latine, sub titlu *Dottrina christiana tradotta in lingua Valacha*, pe care l'aŭ tipărit în maĭ multe rândurĭ la Roma. La 1670, Vito Pilutio se întórse ear la Roma, ear la 1682 fu numit și instalat Episcop catolic la Bacăŭ. Vito Pilutio aŭ trăit peste tot 23 de anĭ în Moldova.

Intr'o relațiune a sa, din 14 Decembrie 1668, către Nunțiul Papeĭ din Polonia, Vito Pilutio vorbește despre bisericile catolice din Moldova, și despre averile lor. Despre Bârlad étă ce ḑice: „*în Bârlad* sînt una sută de Catolicĭ, nu este preut; *Biserica* nu are proprietățĭ». *In Barlatte vi sono cento anime, non vi è sacerdote; la Chiesa non ha niente*». ([2]).

Era dar o biserică catolică în Bârlad, la 1668.

La 1762, în ḑilele Domnuluĭ Moldoveĭ Grigorie Calimah Voevod, Jacques Porter, ministru plenipotenciar al Inglitereĭ la Constantinopoli, întorcânduse în

---

(1). Σκ. Βυζαντίου, λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. pag. 770. Athenae, 1852.

(2). Documente din arhivul Propagandeĭ, comunicate de I. Bianu, publicate în Columna luĭ Trajan No. 3—6 din Martie—Iunie 1883, pag. 142—164 Bucureștĭ 1883.

țara sa, prin Polonia, plecând din Țarigrad cu uă suită numerósă, trecea prin Moldova. In suita ambasadoruluĭ se găsea, între alțĭ ómenĭ însemnațĭ, învațatul Iezuit *Iosif Boscovicĭ*, care ni-aŭ lasat uă descriere, fórte interesantă și fórte importantă pentru istoria Moldoveĭ, despre această călătorie. Ambasadorul cu suita sa, plecând din Galațĭ, ajunge la *Bârlad*, prin Puțenĭ, în ḑiua de 30 Iunie 1762. Apropiindu-se de Bârlad, el este întimpinat de ispravnicul de Bârlad *trece apa Bârladuluĭ pe un pod solid de lemn, construit pe șeicĭ*, și intră în partea orașuluĭ *Bârlad* cea maĭ populată. Ambasada se găsdueşte prin maĭ multe case. In acest oraș, ḑice Boscovicĭ, sînt câte-va ulițĭ bunișóre și case de negutitorĭ cu un rând, și dughenĭ destul de frumóse. Sînt mulțĭ jidanĭ aice, Nemțĭ de origină, *beaucoup de juifs qui sont Allemands d'origine*; eĭ se îmbracă ca în Polonia, cu halaturĭ lungĭ negre și cu cușme de piele saŭ de postav, în cap. Ni s'aŭ spus, ḑice Boscovicĭ, că *acest oraș aŭ fost pradat și cu desevârșire împustiet de Tatarĭ, cu câțĭ-va anĭ maĭ naite* (1) . . .

Ur alt călător englez, Lordul Baltimore, în descrierea călătorieĭ sale de-a lungul Moldoveĭ, de la Galațĭ până la Hotin, la 1764, ḑice că «Bârladul era atuncĭ *un sărac târgușor*, îneunjurat din tóte părțile de pământurĭ nelucrate, de și calitatea lor este prea bună, și lesne s'ar putea perfecționa prin cultură» (2).

La 1785 un frances *le Comte d'Hauterive*, genti-

---

(1). Journal d'un voyage de Constantinople en Pologne fait à la suite de Son Excellence Mr. Jacques Porter Ambassadeur d'Angleterre, par le R. P. Joseph Boscowich de la Comp. de Iesus, en MDCCLXII, pag. 2, 3, 208—211, 274, 212—214. edit. Lausanne 1772.

Biblioteca Academieĭ Române posede un esemplar de acéstă rară și importantă carte, notat sub No. 5396.

(2). Arhiva istorică a Românieĭ, tom. I, pag. 184.

lom al ambasadeĭ francese din Constantinopol *(gentilhomme d'Ambassade)* calătorea prin Moldova, venind de la Constantinopoli, în calitate de secretar frances *(Secrétaire français)* al Domnuluĭ Moldoveĭ Alexandru Mavrocordat Voevod, ataşat fiind pe lângă Domn, în acéstă însuşire, de însuşĭ Ambasadorul frances, după un obiceiu fórte vechiŭ, întrodus de Domniĭ fanarioţĭ înainte de 1769, de când Domniĭ fanarioţĭ aŭ întrodus şi aŭ respândit în ţară limba francesă. Ne aşteptam de la un asemenea călător se ne lase un jurnal de călătorie din cele maĭ interesante. Dar de la Tecuciŭ şi de la Vasluĭ, comitele d'Hauterine păţi o mare pacoste. La Tecuciŭ, el se amorezà de barba Ispravniculuĭ de Tecuciŭ, în cât nu vorbeşte de cât de ea: *il a la plus belle barbe que j'aie vue de ma vie. . . .* ear ajungând la *Bârlad*, pe care 'l scrie *Bullud* (1) şi trecând la Vasluĭ, unde avea de gând póte, să'şi scrie călătoria, apăţit o pacoste şi maĭ mare: Vasluencele eraŭ atât de frumóse, şi maĭ ales fata gazdeĭ unde aŭ mas Co- Comitele d'Hauterive, era atât de frumósă, în cât i s'aŭ aprins minţile,— şi de la Vasluĭ pună în Iaşĭ, n'a făcut de cât a tot suspinat: »Que Vaslui est un «heureux village, si toutes les femmes y ressemblent «à cette charmente enfant!.. Elle a dix huit ans; la «taille, les yeux, la forme du visage et l'attitude de «la Geneviève de Balechou.. Elle ne file pas, mais «elle a sur les genoux un métier, et nos duchesses

(1). E nostim lucru cum schimosesc numile, scriitoriĭ seculuĭ XVII şi XVIII. Aşa de esemplu Mercator, în Altasul seŭ din 1612, numeşte apa Bârladuluĭ *Bardalach flavius*, ear târgul Bârladuluĭ *Barlach* (Gerardi Mercatoris, Atlas sive cosmographicae meditationes de fabrica Mundi et fabricati figura, charta No. 124. Amsterodami, 1612). Renumitul D'Anville dice: *Paloda est Ballad ou Barlad.* D'Anville, Description de la Dacie conquise par Trajan, în Mémoires de l'Académie des inscriptions, tom. XXVIII. pag. 460. Paris 1761).

«ne brodent pas avec une plus jolie main, avec un «plus beau bras et avec une aisance plus noble. . . «Adieu, charmante brodeuse! le Moldave que vous »rendrez heureux, le sera beaucoup!... Je l'admire «comme une madone de Corrège, et je ne puis rien «dire de mieux pour attester sa sagesse et la mienne..»(1)

La 1837 călătorul rus *Antonie Demidoff*, om de mare considerație, călătorea prin Moldova. El descrie starea próstă în care se afla acum orașul Bârlad, și maĭ ales glodul, (noroiul) cumplit al uliților sale, care părea că, chiar acum, după secolĭ, justifica porecla de *Paloda*, adecă baltos, glodos, nămolos... «Notre station du soir (dice, năcăjit Demidoff) fut «*Birlatou*, chef lieu du district, qui a le projet de «devenir une ville, si l'on en juge par le large es«pace sur le quel se dessinent ses rues, ou rien ne »manque, exepté le peuple et les maisons. *Figurez-Vous «Birlatou, un grand lac de terre glaise dans le quel «les chevaux eufonçaieut jusgú au ventre*!... Notre ar»rivée au perron de l'Ispravnitsie, résidence du chef de district, fut *un véritable débarquement*»... (2)

A fost o vreme când nu numaĭ orașul, dar și ținutul se dicea *Bârlad*. Ținutul Tutova, cum se dice astădĭ, este o circonscripție maĭ modernă. Maĭ nainte *ținutul Tutova* și *ținutul Bârlad* aŭ fost două ținuturĭ deosebite. Petru Voevod Schiopul, care aŭ domnit întăĭ de la 1574 pănă la 1580 și al doile de la 1584 pănă la 1591, în al seŭ *catastih de cisle de țiranĭ de la tóte ținuturi și curteanĭ și vătajĭ și nea-*

(1). Journal inédit d'un voyage de Constantinople à Iassi, capitale de la Moldavie dans l'hiver de 1785, par le Comte d'Hauterive, in Revue de Géographie par Ludovic Drapeyron, dixiéme livraison, pag: 285 —286. și Huitième livraison pag. 120. Paris 1877.

2). Antoine Déridoff, Voyage dans la Russie méridionale et la Crimée, par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie, exécuté en 1837 pag. 196. Paris 1840.

mișĭ și popĭ, păstrat în original în arhivele Academieĭ Române, scris cu însușĭ mâna sa,— enumerând din punctul de vedere administrativ și financiar, ținuturile Moldoveĭ din ḑilele sale, în număr de 22, trece *ținutul Brâladul*, și osebit *Tutuva ținut*. Charta vechie a Moldoveĭ, tipărită de Rigas la Viena, la 1797, în ḑilele Domnuluĭ Moldoveĭ Alexandru Calimah (1), trece asemenea *ținutul Berlad* și osebit *ținutul Tutova*. Cartea luĭ Stefan Tomșa Voevod, din 12 Aprilie 1623, prin care întărește luĭ Ionașcu Ghenghe vel logofăt satul Măgiurcaniĭ, ḑis și Măciucaniĭ (astăḑĭ Iveștiĭ) pe părăul Tutova, scrie că acéstă moșie este în *ținutul Bârladuluĭ* Cartea luĭ Vasili Lupu Voevod din 7150 (1642) August 4, prin care întătărește judecata urmată pentru moșia Țigăneștiĭ de pe apa Bârladuluĭ, maĭ jos de gura Jaravâțuluĭ, maĭ sus de Măciucașĭ, ḑice că acéstă moșie este *în ținutul Bârladuluĭ* Dar într'un act din 1787 Iulie 4, Constantin Pârvul căpitan, vânḑênd Măciucașiĭ *luĭ al seŭ bade văruluĭ Ioan Calmuțsci căpitanul*, ḑice că acéstă moșie este *în ținutul Tutoveĭ*, și la 1769, boeriĭ Moldoveĭ în respunsurile lor despre starea țeriĭ, date generaluluĭ rus Elmpt, ḑicŭ: *Ținutul Tutova are târgul Bârladul* (2). Vodă Cantemir, scriind pe la 1708, pune *Bârladul în ținutul Tutoveĭ* (3), și Miron Costin în descrierea Moldoveĭ, în versurĭ polone, compusă la 1684, ḑice *județul Tatova cu orașul Bârlad* (4). Așa dar, din alăturarea actelor de maĭ sus, se vede că ținutul *Tutova* saŭ *Tutuva* și ținutul *Bâr-*

(1). Despre acéstă Chartă a Moldoveĭ, veḑĭ articolul meŭ, sub titlu: *Charta Moldoveĭ, lucrată de Rigas la 1797*, în Convorbirile literare, anul XVII, No. 9, din 1 Decembrie 1883.

(2). Arhiva Românéscă, tom. I. pag 140. edit. II. Iașĭ 1860.

(3). Descrierea Moldoveĭ pag. 24.

(4). Arhiva istorică a Românieĭ, tom. I. part. I, pag. 172.

lad, aŭ fost o vreme douĕ osebite ținuturĭ, și că în urmă s'aŭ întrunit într'un singur ținut, și formară definitiv circonscripțiunea administrativă sub numele de *ținutul Tutovă.*

Tutova saŭ *Tutuva* își are numele de pe apa Tutova ce curge prin mijlocul ținutuluĭ, isvorește din délurile Plopaneĭ, și primind în sine pârâile Studinețul și Ezerul, se varsă în Bârlad la satul Pereschiv unde se varsă în Bârlad și părâul Pereschiv (1).

Aice ne întîmpină întrebarea: când era ținut *Tutova* saŭ *Tutuva*, și ținut *Bârlad*, unde era reședința *ținutuluĭ Tutova*?... Acéstă întrebare o las în deslegarea magiștrilor istorieĭ nóstre; eŭ cred ânsă, că reședința ținutuluĭ Tutova trebue se fi fost în târgul de odinióră *Tutova*, târg despre care am găsit urme prin niște hârtiĭ vechĭ, și care trebue să se fi împustiet și risipit de vr'o încalcare tătăréscă. Despre *târgul Tutova*, găsim urme și într'o epistolă a Domnuluĭ Moldoveĭ Grigorie Calimah Voevod, către ambasadorul francez din Constantinople. La 1768, guvernul rusesc trimisese în Moldova un spion, cu menire se ațițe o turburare. Acest spion rusesc, venind în Moldova, se așédă *în târgul Tutova*, dându-se de desemnator de peisage; dar Vodă Calimah, aflând despre uneltirile sale ascunse, âl arestà, și raportând Inalteĭ Porțĭ,—la 20 Maĭ 1768 sosi în Iașĭ poronca Viziruluĭ, ca să'l spânḑure, ceia ce Vodă Calimah a și făcut. In acéstă privință esistă un raport din partea ambasadoruluĭ francez din Constantinopole, de Vergennes, din 30 maĭ 1768, către Ducele de Choiseul, ministrul de esterne al Franciеĭ, și o relație a

---

(1). Cantemir, Descrierea Moldoveĭ, pag. 24.—Frunḑescu, Dicționar topografic și statistic al Românieĭ, pag. 497. 317.—Cantemir, Vita Constantiniti Cantemiri, pag. 18.

luĭ Vodă Calimah cătră ambasadorul francez. Étă acéstă relație:

.....«il a paru un russe *dans le bourg nommé Tutova* dépendant de la Principaté de Moldavie dont j'ai le gouvernement par le clémence impériale. Le sus-dit russe passait *dans le sus-dit bourg* pour un dessinateur en paysages. Mais ayant découvert qu'il avait des conférences avec des officiers déposés, je suis entré en soupçons. Je l'ai fait arrêter et interroger, et j'ai découvert par ses pratiques et par ses paroles confuses et ambigues que c'est un espion et qu'il est chargé d'exciter du trouble et du désordre dans le pays. Comme il est arrêté et gardé, j'ai fait part à la Porte de ce qui est arrivé, la priant d'ordonner ce qu'elle jugerait convenable. Sur quoi, l'ordre est arrivé en Moldavie, le 20 de ce mois, de faire pendre le sus-dit russe» ([1]).

Urcându-ne la vremĭ depărtate, găsim că *Bârladul* era odinióră, *Domnie* de sine stătătóre, și era un norod resboinic pe apă și pe uscat, că bătea necontenit țermurile Dunăreĭ și ale Măreĭ-negre, că era spaima Bizantinilor și a Domnilor Rusieĭ meridionale. În vécul al XII, Bârlădeniĭ ajunsese a fi temuțĭ pe Marea négră. Eĭ aveaŭ încă pe atuncĭ o cârmuire deosebită de restul Moldoveĭ; cârmuirea lor nu era o republică, cum se ḑice obicinuit, ci o Domnie democratică. «Este cunoscut, ḑice istoricul nostru Bălcescu, că în vécul al XII, înflorea în Moldova *Republica Bârladuluĭ*, faimósă prin pirateria de uscat și de mare, și care *se întinsese cu stăpânirea până la gura Nipruluĭ*" ([2]).

---

(1). Documente atingĕtóre de istoria Românilor, suplement I. vol. I. pag. 757. 758. No. 1078. 1079. Bucurescĭ 1886.

(2). Magasin istoric pentru Dacia, tom. II, pag. 43—232.

Dar se lăsămŭ se vorbéscă Letopisiţile slavoneştĭ din secoliĭ XIII şi XIV, monumente nebănuite *ale a*cestuĭ trecut. Étă cum le resumă istoricul Rusieĭ Caramsin, reproducându-le: «La 1160 Domnitoriĭ Ru«sieĭ »Rostislav Mihail al Kievuluĭ, şi Sveatoslav al »Cernigovuluĭ, duşmanĭ din copilărie, se împacară, şi «se legară cu jurământ, că vor muri prietenĭ ca se «apere hotarele meridionale ale Rusieĭ de năvălitoriĭ «din afară; *căcĭ la Moldovu, între Prut şi Siret,* se «afla un norod numeros şi puternic *cu un oraş mare «şi întărit:* acesta era *Bârladul* astădĭ unŭ târguşorŭ, «zidit lângă ruinele vecheĭ cetăţĭ Dacice Sucidava. «Aice era un cuib de ómenĭ neatârnaţi, de maĭ multe «némurĭ şi de maĭ multe legĭ. Meseria lor de că«pitenie, era pirateria pe Marea Négră şi pe Dunăre. «Luntrile Bârlădenilor cucerise acum Oleşia, oraş «vestit, comercial la gura Nipruluĭ, în faţa Cherso«nuluĭ (1), depositu mărfurilor care se trimeteaŭ din «imperiul Bisantin pentru Rusia, la Kiev. Acest o«raş generoşiĭ âl numeaŭ *Elice.* Decĭ marele Duce «al Kievuluĭ Rostislav Mihail, a trimes contra Bâr«lădenilor pe vestiţiĭ seĭ voevoḑĭ Iurea Nestorovicĭ »şi Iacuna, cu óste multă, care după *batălia de la «Detţin* (2), luară înapoĭ Oleşia, şi scăpară din mâ«nele Bârlădenilor o mulţime de prisonierĭ, luând şi «mare pradă, iar Bârlădeniĭ s'aŭ retras spre hotarele «lor. Dar aceştĭ răsboinicĭ, *bătuţĭ la unŭ locŭ, ră«sereaŭ aiurea*: eĭ s'aŭ aliat în urmă, cu Principele «Earoslav Davidovicĭ, pretendentul la Domnia Kievu«luĭ, şi *aŭ înconjurat Cernigovul* unde Principele »Sveatoslav, şi vărul seŭ Principele Severski, abea

---

(1). Astă-ḑĭ se numeşte *Aleşki*, Ꙗлешки,—sat lângă oraşul Cherson.
(2). Dedţin Дѣдцинъ târguşor.

«aŭ avut vreme să se gătéscă spre apărare, cerând «ajutor de la Principele Rostislav» ([1]).

Aceste sînt istorisirile vechilor cronicarĭ slavoneștĭ, despre Bârlad, și despre oblăduirea și puterea sa de o dinióră... Caramzin care le reproduce, cercetând despre norodul ce domnea atuncĭ la Bârlad, respunde, tot cu mărturia chronicarilor slavoneștĭ, că: «aice lo-«cuiéŭ *Volohiĭ* și *Pecienegiĭ* ([2]); apoĭ ḑice, că Slaviĭ «numesc *Volohĭ*, Болохи, pe Romanĭ, și pe locuitoriĭ «Dacieĭ îĭ numesc tot *Volohi*, pentru că vorbesc o «limbă ce sémănă cu limba latină, și pentru că eĭ »îșĭ ḑic cu dreptate, și sînt *Rumânĭ* adecă Romanĭ «([3]); iar Picenegiĭ, saŭ Paţinakiţiĭ, sînt *Comaniĭ*».

Bârladul decĭ era locuit și stăpânit, pe la 1160, de Românĭ, și de Comaniĭ saŭ Cumaniĭ care se întinsese prin Moldova și sfârșiră prin a se contopi cu Româniĭ și a deveni chiar chreștinĭ. Esistenţa Cumanilor pre aice, a făcut pe uniĭ istoricĭ cu greutate să créḑă că *Bârladul este unŭ orașŭ de origină cumanică* ([4]). La porţile Bârladuluĭ este moșiea care se ḑice și astăḑĭ *Piceganiĭ*, despre care vorbește și o carte a șoltuzuluĭ de Bârlad din 1623, despre care vom vorbi maĭ la vale.

Numirea de *Piceganiĭ*, păstréḑă, probabil, pomenirea *Pecenegilor*.

Dar óre cum făcéŭ Bârlădeniĭ escursiile și prăḑile lor pe Marea négră? Eĭ se îmbarcaŭ în luntrĭ pe apa Bârladuluĭ saŭ a Prutuluĭ, coboréŭ Siretiul, ţinéŭ

---

(1). Карамзинъ, Исторія Государства Россійскаго, tom. II, cap. XVI. pag. 175. 56. nota 395. 147. și tom. III, pag. 143. nota 190. și tom. II, pag 176.

(2). Карамзинъ, tom. II. nota 394.

(3). Карамзинъ, nota 65. ad. tom. I.

(4). Iosephus Benkö, Milcovia, tom. II, pag. 7. Vienna, 1781.

ţermurile Dunăreĭ şi de aice se ţineŭ de ţermurile Măreĭ negre. Apa Bârladuluĭ, astă-ḑĭ în mare parte mică, era odinióră plutitóre. Din chear chronicariĭ noştri se vede că apa Bârladuluĭ se socotea, în vechime, *între cele cincĭ marĭ rîurĭ ale Moldoveĭ*. Domnitorul Cantemir, ḑice în chronicul seŭ: «De câte-orĭ, şi câţĭ Mohameḑĭ, câţĭ Baeziţĭ, câţĭ Muraţĭ, în câmpiile Moldoveneştĭ s'aŭ sfărămat, şi *miĭ de miĭ de Turcĭ în valurile Dunăreĭ*, ale *Prutuluĭ*, *Siretiuluĭ*, a *Bârladuluĭ* şi a *Nistruluĭ s'aŭ înghiţit»!...* (1). Am veḑut maĭ sus cum la 1752, Ambasadorul Inglitereĭ Jaques Porter trecu apa Bârladuluĭ, la târgul Bârlad, *pe un pod solid de lemn construit pe şeicĭ*. O Geografie vechie slavonéscă, tipărită în Rusia la 1770, ḑice: rîurile Moldoveĭ *cele maĭ marĭ* sînt: Dunărea, Nistrul, Prutul, Siretiul, Sucéva, Moldova, *Bârládul*, Bistriţa, Trotuşul, Râutul, Botna. *In Bârlad daŭ şaptespre-ḑece părâie* (2). Rîul Bârlad isvoreşte din pădurea satuluĭ Giurgenĭ, jud. Roman, trece prin oraşele Vasluĭ, Bârlad, Tecuciŭ, primeşte în sine părâele: Stavnic, Sucovâţ, Stemnic, Dumbrăvenĭ, Racova, Vasluĭ, Crasna, Tutova, Pereschiv, Hobalna, Semila, Jiravâţ, Trestiana, Horaiţa, Bârlăḑel, Berheciŭ şi Corod, şi se varsă în Siret la satul Şerbăneştiĭ din judeţul Tecuciŭ (3). Arhidiaconul Pavel de Alepp, călătorind prin Moldova la 1650, ne ḑice că aŭ trecut lângă Tecuciŭ, *Siretiul un rîŭ mare şi navigàbil*, şi că Prutul e *un fluviŭ fórte adânc şi cu ţermurĭ nàlte...* (4). Cantemir la 1708, scriea că «Prutul şi Siretiul *sînt ape marĭ plutitóre de corăbiĭ*, şi că *locuitoriĭ*

(1). Chronic. Român. tom. I. în prefaţa pag. XLVI, Iaşĭ 1835.
(2). Arhiva Românéscă, tom. I, pag. 245.
(3). D. Frunḑescu, Dicţionar topografic şi statistic al Românieĭ, pag. 32.
(4). Arhiva istor. a Român. tom. I, part. II, pag. 186, 108.

Moldoveĭ cu îndemânare îşĭ duc marfă lor pe Prut la Ţarigrad şi la alte cetăţĭ de pe lângă Marea-neagră» ([1]).

În prijma Galaţuluĭ, Bârladul avea un adăpost pentru luntrele sale. Prutul, numit de Romanĭ şi de Bisantinĭ *Brutus*, Βρόυτος, ajungênd aprópe de marginea de amédă-ḑi a Moldoveĭ, maĭ nainte de a se vărsa în Dunăre, respinse fiindu-ĭ apele de valurile acestuĭ fluviŭ puternic, forméză un lac întins, care după numele antic al rîuluĭ, s'a numit *Brutis* saŭ *Bratiş*. Posiţiunea topografică a loculuĭ, la care, vasele streine din Dunărea şi din Marea-négră nu putéŭ resbate prin cele treĭ gurĭ ce forméză delta rîuluĭ, făcuse ca acest lac se fie în vechime adăpost şi port sigur, şi, în secolul al XII, Bratişul slujia de adăpost luntrelor numeróse a Bârladuluĭ, adecă a Moldovenilor de ţara de jos, carĭ cutrieraŭ Dunărea şi Marea-négră, şi gonéŭ vasele de negoţ Veneţiane şi Genoveve. Maĭ târḑiŭ, după întemeerea Statuluĭ Moldovan, Bratişul, care maĭ înainte furnica de luntrele de pivaterie ale Bârlădenilor, nu maĭ purta de cât luntrĭ de pascarĭ ([2]).

Scriitoriĭ Bisantinĭ, şi poesia nóstră populară, ni-a păstrat tradiţiunea pirateriеĭ pe Dunăre şi pe termurile Măreĭ-negre, a Moldovenilor. Şi la Romanĭ, ca la tóte naţiile apropiete de apă, *cabotagiul*, adecă plutirea ţiindu-se de ţermurĭ, *plutirea ţermurală*, a fost de căpitenie îndeletnicire. Rada cea frumósă, nu vra să ieie barbat, neguţitor, om bogat; ea vra un voinic ce *înfruntă Dunărea:*

---

(1). Cantemir, Descrierea Moldoveĭ pag. 13.

(2). Constantin. Porphyrogen. de Administrando Imperio, cap. XXXVIII. pag. 171. Bonnae 1840. G. Asaki, Nuvele istorice a Românieĭ, pag. 154—240. Iaşĭ, 1867.

«Barbat oiŭ lua
Care s'a afla
Dunărea se 'nóte
Râdicând din cóte,
În picióre stând,
Busdugan purtând.
Nime nu s'afla
Care cuteza.....
Ear un argățel,
Tînĕr, voinicel
Pe loc s'apuca
De se încerca, —
Dunărea trecea,
Și ear se 'ntorcea
Din cóte notând
În picióre stând,
Busdugan purtând.
Rada înveselea
Și ast-fel greia:
— Vin' voinicule!
Pe tine te vreŭ
Bărbat să te ieŭ;
Că-ĭ o dicĕtóre
De însurătóre:
Cine bate Dunărea
Nu mi'l bate muerea»... (1).

Kíra cea frumósă, poreclită de flăcăĭ *flóre din grădină*, râpită de un Arap, de pe malurile Dunăreĭ, e dusă de păgânul într'un caic;

«Ear frațiĭ Kíreĭ,
Hoțiĭ Brăileĭ
Șerpiĭ Dunăreĭ,
Pe mal alerga,

(1). V. Alecsandri, Poesiĭ populare ale Românilor, pag. 121—123.

Pe Kíra striga
Și 'n not mi se da,
Și se cufunda, —
Și când se ivea
În caic sărea
Și pe cel Arap,
Îl da peste cap»... (1).

Chear fetele Moldovence, nesocotéŭ valurile Dunăreĭ:

Fete Moldovence
Floricele Dunărence,
Vorbitóre, cântătóre
Și de pânzĭ înălbitóre...

Sub o salce, la Siret, aprópe de Galațĭ căpitanul «*Șoimul ager de Vulcan*» sta la umbră, dormind. Păgâniĭ prind în somn pe căpitanul Vulcan, și 'l duc pe Siret; dar o tînĕră Moldovéncă sare de pe mal și scapă pe căpitan:

«Voinicele, ține bine,
Că eŭ vin, alerg la tine!
Copilița sprintenică
Sărea într' o luntricică,
Și cu mânele vâsla,
Pe Vulcan de mi'l scăpa.
Ear Vulcan o săruta
Și cu drag îĭ cuvînta:
Fire-aĭ, dragă, fericită!
Că tu eștĭ a mea ursită»... (2).

Bârladul, adecă domnia Bârladuluĭ, era cunoscut sub acest nume de *Berlad*, de Geograful Arab Mohamed *Edrisi* care aŭ scris pe la 1129, și de *Gallus* scriitor bisericesc polon care aŭ trăit între aniĭ 1110

(1). V. Alecsandri, Poesiĭ populare, pag. 116—119.
(2). V. Alecsandri, Poesiĭ populare, pag. 134—139.

și 1140 ([1]). În dilele când ilustra familie *Hohenstaufen* domnea în Germania (1128—1193) în România, de la Turnu-Severin și chear până la Dnipru eraŭ Cumaniĭ saŭ Polovțiĭ, și cea maĭ însemnată localitate în acéstă întindere era Bârladul: *Berlad*, situat, cum se vede pe vechile chârțĭ, aice unde stă și astă-dĭ ([2]).

Bârladul a avut în vechime domnitorĭ de sine stătătorĭ, carĭ se alegéŭ pe un termen mărginit. Se vede că, un timp, o dinastie Galițiană, alésă de Bârlădenĭ, aŭ domnit la Bârlad. Ioachim Lelewel, vorbind despre Bârlad dice: «Aprés la destruction de la horde «des Petschenek, les Komans, retirés vers le Dniepr, «ouvrirent un champ libre au *rétablissement* des po-«pulations, d'abord Slaves, ensuite Valakhes. Aussi «du temps d'Edrisi est connu *Berlad*. L'histoire con-«nait déja la ville de *Berlad* dans ce pays, et sait «que tout, jusqu' aux, embouchures du Dniestr et du «Danube, était sous la domination du Duché de «Halitsch» ([3]). Lelewel ia drept dominațiune, faptul «dinastieĭ uneĭ familiĭ Galițiane alese de Bârlădenĭ.

Găsim pe unul din aceștĭ Domnitorĭ, pe *Ioan Rostislavicĭ Domnul Bârladuluĭ*, dând *din Bârlad, la 20 Maiu 1134*, un chrisov prin care scutește pe *negutitoriĭ din Mesembria*, oraș situat pe țermurile Măreĭ Negre, de plata vămeĭ, la descărcarea mărfurilor de peste Dunăre în orașul Galațĭ, dându-le voe de a o plăti *în Tecuciŭ* saŭ în *Bârlad* saŭ în alte orașe ([4]). Acest act dovedește că stăpânirea Bârla-

(1). Ioachim Lelewel, Géographie du moyen âge, tom. III et IV, pag. 166—167, edit. Breslau 1852.

(2). Lehrbuch der Allgemeine Geschichte, von Anton Gindely pag. V. și 101 și part. II în Atlas, charta sub No. 19: Europa în dilele familieĭ Hohenstaufen. Wien, 1888.

(3). Ioachim Lelewel, Op. cit. tom. III et IV. pag. 166—167 și pag. 173—174.

(4). Arhiva Istorică a Românieĭ, tom. III, pag. 4 în supliment și tom. I, pag. 16.—Eudoxiŭ Hurmusaki, Fragmente din istoria Românilor, pag. 306. Bucureștĭ 1879.

duluĭ se întindea peste țara de jos a Moldoveĭ. Orașul *Mesembria* despre care se vorbește în acest act, era un oraș mare, comercial și arhiepiscopal al Imperiuluĭ Bizantin. Așezat pe Marea Négră, aice se întâmplaŭ des lupte crâncene, cum ne încredințéză Impăratul Constantin Porfirogenet, între comercianțiĭ rușĭ și Daciĭ (Moldoveniĭ), când luntrele ruseștĭ cercaŭ să se pogóre pe Marea Négră, ca se facă negoț în acest târg important, pe care chronicariĭ Moldoveĭ âl numesc *Misivria*. ([1]).

Dar étă chrisovul saŭ diploma Domnuluĭ Bârladuluĭ Ivanco saŭ Ioan Rostislavicĭ, din 20 Măiŭ 1134, tradus românește de pe limba slavonéscă în care este scris:

«În numele Tatăluĭ și al Fiuluĭ și al sfântuluĭ Duh. *Eu Ivanca fiul luĭ Rostislav, de prin scaunul de Galiția, Domn al Bârladuluĭ.* Daŭ neguțitorilor de Mesembria, ca se nu plătéscă vamă la descarcare în orașul nostru *Galiț cel mic* ([2]), ci numaĭ la *Bârlad*, în *Tecuciŭ* și în cele-l-alte orașe ale nóstre. Ear la exportarea diferitelor mărfurĭ locale, ungare, ruseștĭ și boeme. se plătéscă numaĭ în Galiciŭ-mic, și nu aiure. Ear plata va spune Voevodul. Acésta făgăduesc.

De la nașterea luĭ Christos una mie una sută treĭ-decĭ și patru, Luna luĭ Maĭ în 20 dile, *în Bârladĭ*».

Acest chrisov cunoscut în literatura nóstră, și în literatura streină, sub numele de *diploma Bârlădeană*, s'aŭ găsit în Rusia, între hârtiele Domnuluĭ și isto-

---

(1). Cuvopalat de oficialibus palatis et Mognae Ecclesiae, pag. 227, 236, 238. edit. Lugdun. 1588.— Caramzin, istor. Rus. tom. I, pag. 147.— Letop. Moldov. tom. I, pag 287.

(2). *Galitz cel mic* este orașul Galațĭ. dis așa spre deosebire de *Galitz*, capitala Galițieĭ.

riculuĭ Moldoveĭ Dimitrie Cantemir. Eruditul B. P. Hăjdeŭ l'aŭ publicat în original cu transcripţiune şi cu traducere în *Instrucţiunea publică, revistă septămânară în Moldova*, care eşea la 1860 în Iaşĭ sub redacţia D-luĭ V. Alexandrescu Ureche; ear la 1869 l'aŭ publicat din noŭ în Bucureşti, întovărăşit de o serie de articole pline de o întinsă erudiţie, în jurnalul *Trajan* (1). Rösler, în scrierea sa *Romänische studien*, Pic, în *Ueber die Abstammung der Rumänen*, şi alţĭ scriitorĭ streinĭ, l'aŭ publicat şi eĭ.

Acéstă diplomă Bârlădénă este de o mare însemnătate, căcĭ ea dovedeşte între altele, că şi înainte de aşa ḑisa descălecare a luĭ Dragoş, Moldova avea domniĭ, era sămănată cu oraşe vechĭ şi populate, şi avea o cultură şi relaţiĭ internaţionale. Şi aice este locul să ne amintim de cuvintele luĭ Cantemir, care ḑice: «Greşaşte săracul Nicolaĭ Costin (Dumneḑeŭ «să'l erte) când ḑice precum ţara Dacieĭ să se fi pus«tiit pre vremile Atileĭ, şi se fie stătut pustie, tótă «ţara acésta unde trăim noĭ, maĭ bine de şase sute «anĭ, pănă la venireă luĭ Dragoş-Vodă. Ci noĭ nu «numaĭ nepustiită ţara se fie stătut, ce încă cu mulţĭ «anĭ înainte de Dragoş-Vodă, bine-întemeétă şi cu «Domnĭ vestiţĭ ţinută să fie fost o vom arăta, aşa «cât şi el (Dumneḑeŭ să'l pomenéscă) de ar fi viŭ, sin«gur greşala sa cu dragă inimă ar mărturisi»...(2).

Chronicariĭ vechĭ Moscoviţĭ ne vorbesc mult despre numitul domn al Bârladuluĭ Ioan Rostislavicĭ, poreclindu-l *Ioan Bârlădénul*: Іѡаннъ Берладникъ. Caramzin, cu tóte silinţele sale, nu putea spune causa acesteĭ porecle de *Bârlădean*; el presupunea că acest Ioan

(1). *Trajan*, No. 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54 şi 55, Bucureştĭ 1869.
(2). Cantemir, chronic. tom. II, pag. 52, 53.

aŭ fost fórte poreclit aşa, după caracterul oraşuluĭ Bârlad, pentru că ar fi trăit *ca Bârlădeniĭ*, adică umblând după vitejiĭ şi după certe... Acest *Ioan* saŭ *Ivanco* a fost fiul Principeluĭ Galiţieĭ Rostislav, şi a fost desmoştenit de tronul Galiţieĭ de către unchiul seŭ uzurpatorul Vladimirco (1). Caramzin nu cunoştea diploma bârlădeană de maĭ sus, din 1134, dată de *Ioan Rostislavicĭ Domnul Bârladuluĭ*, şi însuşĭ vestitul critic polon Lelewel a fost în necunoştinţă de acéstă diplomă, şi presupunea Bârladul ca loc de naştere al erouluĭ nostru. Eată cum se esprimă Lelewel: »Du temps d'Edrisi sout connus: *Berlad où naquit Jean Berladin*, fils de Roscislav II Duc de Prjemisl...« (2). Lelevel parcă presupune că Roscislav II Ducele de Prjemisl ar fi avut Moldova de jos sub posesiunea sa, şi că fiul seŭ Ioan Bârlădénul s'aŭ născut la Bârlad. Dar diploma Bârlădénă din 1134, aŭ împrăştiét nedumeririle. Ioan Rostislavicĭ, desmoştenit de tronul seŭ legitim al Galiţieĭ, şi gonit de usurpatorul Vladimirco din ţara sa, a domnit aice în *Bârlad*, pe la 1134, în púterea libereĭ alegerĭ a Bârlădenilor, care îl aleseră negreşit, în consideraţia aceleĭ vitejiĭ ce 'l făcu maĭ târḑiŭ (cum vom vedea îndată) vestit în tótă Rusia, de la Marea Baltică pănă la Marea Négră. In interesul aceşteĭ epocĭ departate a istorieĭ Moldoveĭ, şi în special a Bârladuluĭ (sînt 755 de anĭ de atuncĭ!.) voiŭ cerca se aleg viéţa luĭ *Ioan Rostislavicĭ Domnul Bârladuluĭ*, cel maĭ vitéz, cel maĭ neastâmpărat, dar şi cel maĭ nenorocit Domnitor din ḑilele de atuncĭ, când noroci-

(1). Карамзинъ Исторія Государства Росс. tom. II, pag. 120. nota 285, şi pag. 127. nota 295.

(2). Lelewel, op. cit. tom. III et IV, pag. 172—173.

rea și nenorocirea, ţiindu-se aprópe de mână, rătăceaŭ ca niște avanturiere pe pământ...

La 1125, domnea peste Galiţia Principele, saŭ Ducele, Rostislav II. Murind, el lăsà un fiŭ anume *Ioan* (*Ioan Rostislavicĭ*) cunoscut de Letopisiţele vechĭ Moscovite sub poreclele de *Ioan Voevod Bârlădénul*, *Ioan Domnul Bârladuluĭ*, *Isgonitul din Galiţia Ioan Rostislavicĭ Bârlădénul* (Галицкій изгнанникъ Іоаннъ Ростиславичъ Берладникъ,— Воевода Іоаннъ Берладникъ,— Князь Берладскій). Dar fratele luĭ Rostislav, Vladimirco, desmoșteni printr'un complot, pe Ioan, de legitimul seŭ tron părintesc, și se proclamà el domn, în locul luĭ; tânărul Ioan trăea acum isgonit și departat în orășelul Zvenigorod saŭ Dzwinogorod, căutând în liniște și în uitare dragostea poporuluĭ. Intr'o ḑi, usurpatorul Vladimirco, fiind dus la Tișmeniţa după vânătóre de fiare selbatice, Galiţieniĭ se sculară, chiemară pe Ioan Rostislavicĭ și 'l proclamară Domn. Vladimirco se întórse grabnic la Galitz, capitala Galiţieĭ, spre a supune și pedepsi pe rebelĭ. Poporul cu Ioan în capul lor, se bătea vitejește, și lupta ţinea acum de treĭ ḑile; dar Ioan Rostislavicĭ, făcênd într'o nópte o eșire îndrăsnéţă din cetate, contra luĭ Vladimirco, perdu óste multă și i se tăia drumul înapoĭ spre porţile cetăţeĭ. Scăpând cu punţinĭ vitejĭ, printe polcurile luĭ Vladimirco, Ioan căutà, prin fugă, un adăpost *prin orașele Dunărene*, adecă unde-va în Bârlad, în Galaţĭ, în Tecuciŭ, de unde peste treĭ-spreḑece anĭ trecu la Kiev la Marele Duce Vsevolod care domnea acolo (1). În acest interval, *Bârlădeniĭ* aŭ chiemat pe Ioan Rostislavicĭ și l'aŭ ales *Domn Bârladuluĭ*, adecă Domn al ţereĭ de jos a Moldoveĭ,

---

(1). Карамзинъ, Исторія Государства Россійскаго, tom. II, pag. 103—119—122 și not. 285. 387.

de la Prut până la Siret și până în Dunăre ([1]), regiune care avea ca scaun de domnie *Bârladul*, și care număra pe lângă maĭ multe alte orășele, treĭ centrurĭ maĭ însemnate: *Bârladul*, *Tecuciul* și *Galațul*, numit *Galitz mic*, spre deosebire de *Galitz* saŭ *Halicz* capitala Galiţieĭ ([2]).

Din diploma Bârlădénă pe care am reprodus'o maĭ sus, se dovedește că Ión Rostislavicĭ domnea la Bârlad la 1134. Dar cât aŭ domnit el aicea, nu se știe. Se urmăm însă înainte cu biografia sa.

La 1146, Gheorghie Vladimirovicĭ, Ducele Principatuluĭ rusesc Suzdal, făcu alianţă cu mai mulţĭ Principĭ, contra Ducelui de Kiev Izeaslav, și-ĭ declarà resbel. Intre acești Principĭ aliaţĭ, chronicele slavoneștĭ numesc și pe *izgonitul din Galiția Ioan Rostislavicĭ Bârlădénul*: Галицкій изгнанникъ Іоанъ Ростиславичъ Берладскій ([3]). Dar acéstă espediţie fiind condusă rĕŭ, *Voevodul Principele Ioan Bârlădénul* (Воевода Княѕь Іоаннъ Берладникъ) s'a retras din alianţă primind o îndemnitate bănéscă, și se duse la Rostislav Ducele Principatuluĭ Smolensk ([4]). Însă stéua Ducelui de Smolensk aŭ apus curând; Ducele Suzdaluluĭ Gheorghie Vladimirovicĭ—Dolgoruki, cuceri Kievul și dispunea acum (1149) de sórta Rusieĭ. Voevodul Bârlădén părăsi decĭ și pe Ducele de Smolensk Rostislav, și puse sabia sa în serviciul luĭ Dolgoruki ([5]). Voevodul Ioan Bârlădénul, se hotărîse se rămâie pen-

---

(1). Карамѕинъ, not. 285 la tom. II. și tom. II, pag. 175. și diploma Bârlădénă din 1134.

(2). Hăjdăŭ în *Trajan* No. 52 din 2 Septembrie 1869.

(3). Карамѕинъ, tom. II, pag. 127. și not. 295.

(4). Карамѕинъ, tom. II, pag. 129. 130. și Татищевъ apud Caramzin, not. 299 la tom. II.

(5). Карамѕинъ, tom. II, pag. 141 et nota 321.

tru tot-déuna aliat și prieten al luĭ Gheorghie Dolgoruki Ducele Kievuluĭ; dar acesta era urât de poporul seŭ, pentru că se juca cu sfințeniea jurămintelor și pentru că tulbura Rusia, ațițând nemulțămirĭ intestine, numaĭ și numaĭ spre îndestularea nemărginiteĭ sale ambițiĭ. Într'o ḑi, la 1156, Voevodul Ioan Bârlădénul se pomeni prins, fără nicĭ o vină, și fără veste, pus în lanțurĭ, și dus de la Suzdal la Kiev. Necredinciosul Gheorghie Dolgoruki, se tocmise să'l deie viŭ saŭ mort, în mânele luĭ Earoslav Vladimiracovicĭ, fiul usurpatoruluĭ Vladimirco, care domnea acum în Galiția, și care nu se credea sigur pe tron cât timp trăia vitésul și neuitatul de poporul Galițian, Ioan Bârlădénul. Earoslav Vladimircovicĭ trimise decĭ solĭ ca să'l prindă, cu învoirea luĭ Dolgoruki, și îl prinseră la Suzdal. Dar Ioan Bârlădénul era simpatic și iubit în tóte părțile. Poporul Kievuluĭ cu Mitropolitul în cap, se resculà la acéstă auḑire, protestând contra călcăreĭ legeĭ sfinte a ospețieĭ, și se puse în revoluție.. Dolgoruki a fost silit să slobódă îndată pe Voevodul Ioan Bârlădénul, care se întórse la Suzdal,—ear soliĭ luĭ Vladimircovicĭ fugiră, întorcându-se rușinațĭ în Galiția (1).

Dolgoruki murind la 1157, pe tronul Kievuluĭ se sui Izeaslav Davidovicĭ. Acesta n'aŭ stat mult în pace cu Domniĭ Galițieĭ, și pricina desbinăreĭ era tot *vestitul Ioan*, *Voevodul Bàrladuluĭ* знаменитый воевода Іоаннъ Берладникъ. Principiĭ Galițieĭ, neamŭ de uzurpatorĭ, temându-se de acest ilustru izgonit, izbutiră se tragă în partea lor pe Regele Ungarieĭ, pe RegeleOnieĭ și pe maĭ mulțĭ Principĭ aĭ Rusieĭ, ca cu toțiĭ împreună să mijlocéscă ca se înduplece

(1). Карамзинъ, tom. II, pag. 167 și nota 378.

pe Izeaslav a estrada pe Ioan Bârlădénul. O solie merse la Kiev spre acest sfârșit, și se înfățoșà luĭ Izeaslav; însă Ducele de Kiev iĭ respunse cu mândrie, că nicĭ o dată nu va da pe Ioan, și soliĭ se întórseră fără resultat. Atuncĭ Ioan Voevod Bârlădénul, indignat de atâtea prigonirĭ, a vrut să deie luĭ Vladimircovicĭ o sfidare de vitéz: El se arătă din noŭ, la 1158, la Polovțiĭ, adecă la Cumanĭ, și la *orașele Dunărene* (Городѣхъ Подунайскихъ) unde domnise altă dată, cuprinde luntrele pascarilor, și adună șase miĭ de voinicĭ; toțĭ alergaŭ la el cu bucurie. Ioan Bârlădénul călcă orașele Cucelmina și Ușița, și impresóră Iaroslavul. Poporul sărea peste zidurĭ și trecea la Voevodul Bârlădén. Vladimircovicĭ tremura de frică și se ruga. Galițieniĭ trimiteaŭ respuns peste respuns luĭ Ioan, să vie săĭ scape de Vladimircovicĭ. Insușĭ Ducele de Kiev, declarà resbel luĭ Vladimircovicĭ, revendicând drepturile luĭ Ioan. Dar mișeiĭ aŭ căutat scăparea lor în alte mijlóce, mijlócele obicinuite ale infamilor. Berendeiĭ și Torkiĭ tradară credința ostășéscă și pe Domnul lor Izeaslav. Așa dar Izeaslav fu resturnat de pe tronul seŭ (1), proclamându-se mare Duce al Kievuluĭ, Rostislav Mihail (1159); și acum găsim pe Voevodul Ioan Bârlădénul, apărând cu vitejie orașul Vâra, unde se afla împresurat protectorul și prietenul seŭ Ducele Izeaslav, cu soția și cu tot avutul seŭ. El avu ocasie se dovedéscă recunoștința sa: scăpà orașul și sili pe impresuratorĭ să fugă rușinațĭ (2). Însă la 1161, Ducele Izeaslav fu ucis, în lupta cu Torkiĭ, cu Berendeiĭ, cu Pecenegiĭ, cu Mstislav Principele Volinie

(1). Карамзинъ, tom. II, pag. 171. 174 și nota 387.
(2). Карамзинъ, tom. II, pag. 176 et nota 396.

și cu Galițienii, care sărise cu toții în ajutorul noului Duce al Kievului Rostislav, și astfel Ioan Voevodul Bârlădénul, pierḑênd în Izeaslav pe singurul seŭ protector, plecà în părţile Greciei, și sfârși trista și obositórea sa viéță la Salonica, otrăvit de dușmanii sei, la 1161 ([1]).

Acésta este, în scurt, viéţa luì *Ioan Rostislavicĭ Domnul Bârladuluĭ*. Implicat în chipul cel maĭ activ, maĭ în tóte resbelele civile dintre diferiţiĭ suverani feudalĭ, ce-şĭ împărţéŭ atuncĭ pământul Rusieĭ, servindu-le pe rând, când unuia, când altuia, în felul condotierilor italienĭ, arătându-se, ca un fulger de destrucţiune, astă-ḑĭ la Novgorod, mânĭ la Kiev, deosebindu-se tot-dea-una prin o vitejie eroică, unită cu arta de a captiva iubirea ostașilor,—Ioan Bârlădénul aŭ fost o figură măréţă din epoca sa.

Ioan Voevod Bârlădénul, lăsà un fiŭ, anume Rostislav, care rătăcind, ca și tată-seŭ, din țară în țară, găsise, în sfârșit, adăpost la Smolensk. Rostislav era și el vitéz și iubit de popor, și avea mulțĭ prietenĭ în Galiț. La 1189, Galițieniĭ se aflaŭ supușĭ streinilor: Unguriĭ se năpustise peste Galiț, și acum domnea aice Andreĭ fiul luĭ Bela, cu titlu de *Rege al Galițieĭ*. Bela venise la Galiț, cu învoirea Duceluĭ Vladimir, ca se deĭe ajutor se supuĭe pe rezvrătitorĭ carĭ se resculase, ațîțațĭ de boeriĭ nemulțămițĭ, contra luĭ Vladimir, Duceluĭ lor; dar îndată ce necredinciosul Bela întrà cu óstea sa în capitala Galiț, unindu-se cu boeriĭ nemulțămițĭ, cu carĭ se afla în legăturĭ tainice, proclamà și lăsà pe fiul seŭ Andreĭ, Rege Galițieĭ, și luând cu sine pe Ducele Vladimir ca pre un prisonier, se întórse în Ungaria. Atuncĭ

(1). Карамзинъ, tom. II, pag. 179 și nota 401.

câţĭ-va din boeriĭ Galiţuluĭ, vĕḑênd ţara lor robită, se gândiră la Rostislav fiul Voevoduluĭ Bârlădén, şi 'l chiemară la luptă pentru patrie, şi la tron. Rostislav, în entusiasmul seŭ tineresc primi, părăsi pe David Ducele de Smolensk, adunà óste, şi se arătà sub zidurile Galiţuluĭ, după chiemarea boerilor, sperând că poporul îl va urma; dar poporul căḑuse în apatie şi devenise sceptic de necontenitele nestatorniciĭ şi lupte intestine ale boerilor seĭ. Andreĭ se încunjurà de Unguriĭ seĭ, sili poporul se'ĭ jure credinţă, şi luà mĕsurĭ aşa de ghibace în cât fiul Voevoduluĭ Bârlădén, în loc de partisanĭ, găsi numeroşĭ duşmanĭ. Scărbit de neisbutirea întreprindereĭ sale, şi de trădarea saŭ de mişelia Galiţienilor,—vitézul Rostislav, nu se înjosi se scape prin fuga; el se adrésà către garda sa şi-ĭ ḑise: «*maĭ bine se péră cine-va în ţara sa, de cât se rătăcéscă nesfârşit prin ţerĭ streine! Las la judecata luĭ Dumneḑeŭ pe aceĭ ce m'aŭ trădat*»..... Ḑicênd aceste, vitézul Rostislav, se aruncà în mijlocul duşmanilor, şi, rănit greŭ, căḑù de pe cal, şi fu prins şi transportat în oraş, unde poporul mişcat de sórtà sa, se repeḑi într'una din ḑile cu furie, şi vroi să-ĭ deie drumul; dar, spre a linişti poporul, Unguriĭ puseră o *buruénă otrăvitóre* pe rănile luĭ Rostislav, şi nenorocitul principe, vrednic de o sórtă maĭ bună, muri. Unguriĭ, arătară poporuluĭ cadavrul seŭ... şi totul se sfârsi (1).

Aşa, Chronicele Slavoneştĭ, vorbesc despre *domnia Bârladuluĭ,* pe la începutul secoluluĭ XII. Tot în ele găsim, şi sub anul *1169,* pomenindu-se despre Bârlad. În acest an, Ducele Andrea de Iaroslav, Cos-

(1). Карамзинъ, Исторія Государства Россійскаго, tom. III pag. 48.

tromir, Vladimir și Moskwa, avù cértă, și la 1170 resboiŭ, cu familia Principilor Rostislavicilor, și anume cu Principiĭ David și Mstislav *carĭ domnéŭ unĭĭ în Galiția, uniĭ în Bârlad,* și carĭ avéŭ pretențiune se domnéscă și la Kiev. Principele Andrea trimise sol din partea sa, pe boerul seŭ *Mihnea,* se ḑică Principilor Rostislavicilor: «Voĭ sînteți niște turburătorĭ! Kievul este moștenirea mea; ducă-se Rurik la Smolensk, la frate-seŭ, *ear David la Bârlad;* eŭ nu vraŭ se'l îngăduesc pe pământul Rusieĭ, nicĭ pe el, nicĭ pe Mstislav causa turburărilor»... Principele Mstislav supărat de aceste cuvinte, poronci de raseră capul și barba soluluĭ, ḑicêndu-ĭ: «Du-te acum la Domnul teŭ, și spune-ĭ așa din partea mea: până astă-ḑĭ te-am cinstit ca pre un părinte; dar când ție, nu ți-a fost rușine se vorbeștĭ către mine, ca către un om de rând, uitând că sînt Domn, eŭ îțĭ respund că nu mĕ tem de amenințărĭ. Se mergem la judecata luĭ Dumneḑeŭ»! — De aice se născù un resbel care a costat scump pe Marele Principe Andrea... (1).

Sub aniĭ 1174, Chronicele Slavoneștĭ éră̆șĭ pomenesc de domnia Bârladuluĭ. În acest an, aŭ fugit aice la Bârlad, Principele Moscovit David de Vizgorod, scăpând de urgia Mareluĭ Duce Andreĭ Bogoliubski (2).

După întemeerea Domnieĭ Moldoveĭ, în urma așa ḑiseĭ descalecărĭ a luĭ Dragoș, Bârladul aŭ păstrat multe din vechile sale privilegiĭ. Un ispisok, scris Slavonește, de la Stefan Voevod cel Mare, a întărit aceste *privilegiĭ ale Bârlădenilor, a nu fi supușĭ la nicĭ un fel de dare, fără numaĭ pentru peștile ce vor căra spre vênḑare*". La 1815 târgovețiĭ de Bârlad aŭ înfățoșat

---

(1). Карамзинъ, tom. III, pag. 14—16.
(2). Карамзинъ, tom. III, pag. 15.

acel ispisok Domnitoruluĭ Moldoveĭ Scarlat Calimah Voevod, cum acesta mărturisește în chrisovul seŭ din acest an (1815), despre care voiŭ vorbi maĭ jos. Unde se fie astă-ḑĭ acest document de mare preţ pentru istoria Bârladuluĭ și a ţeriĭ?...

Cum am vĕḑut, Bârladul aŭ fost în vechime un oraș mare; dar așeḑat în mijlocul ţerii de jos a Moldoveĭ, și tot-déuna espus năvălirilor,— el aŭ fost drumul necontenitelor risipirĭ ale ţeriĭ. Tatariĭ eraŭ maĭ ales valurile sălbatice care se izbeaŭ cu necontenire peste ţară. Eĭ de multe orĭ, scrie Cantemir, și chiar în vremile de pace *zurbuluea* Moldova prădând'o și aducând'o la starea cea maĭ săracă, întru care se află și în ḑiua de astăḑĭ« (1). Bârladul au fost ars și pradat, maĭ ales:

De Tatarĭ, la 12 Decembrie 1440 (2).

De Tatarĭ, la 1444 (3).

De Radu-Vodă Domnul Valahieĭ, unit cu Tatariĭ, la 1450 (4).

De Turcĭ, la 24 Decembrie 1473 (5).

La 24 Decembrie 1473, Turciĭ cu Munteniĭ, ḑice chronicarul Ureche, *pradă Bârladul și tótă Moldova*, fiind Domn al Valahieĭ Vlad V Basarab, care la 24 Iunie 6984 adecă la 1476, s'aŭ bătut contra Moldovenilor, unit cu Turciĭ, și la Valea-Albă,—pentru care toţĭ Domniĭ chreștinĭ l'aŭ cuvântat de rĕŭ« (6).

De Tatarĭ, la 1515 (7).

---

(1). Descrierea Moldoveĭ. cap. II, pag. 12.
(2). Şincaĭ, Chronic. tom. I, pag. 398.—Frunzescu, Dicţionar topografic și statistic a Românieĭ, pag. 32.
(3). Φωτεινὸς Ἱστορία τῆς Δακίας, tom. III, pag. 23.
(4). Magasin istoric pentru Dacia, tom. I, pag. 105.
(5). Şincaĭ, Chronica Român. tom. II, pag. 58.
(6). Letop. Moldov. tom. I, pag. 125. 126. 131.
(7). Magasin istoric, tom. I, pag. 154.

De Tatarĭ, la 1573, după mórtea luĭ Ión Vodă cel cumplit (1).

De Turcĭ, la 6984, adecă la 1476 (2).

De Moldovenĭ, la 1615, când Stefan Vodă Tomșa, după ce aŭ fugit în Valahia, și ședea în bejenie la Radu-Vodă, avea bande de ómenĭ care loveaŭ *până la Bârlad și până la Wasluĭ* (3).

De Cazacĭ, la 7158, adecă la 1650 (4).

De Turcĭ și de Tatarĭ, la 1711. In acest an, după catastrofa luĭ Vodă Cantemir și a luĭ Petru cel mare de la Prut,— Tatariĭ aŭ pradat și aŭ ars țara de jos a Moldoveĭ, *Galațiĭ și tóte târgurile și satele*; *ear târgul Bârladul* și maĭ răŭ aŭ pățit că *au remas numaĭ pajiște*; ear ómeniĭ n'aŭ cădut la robie, că maĭ de timpuriŭ aŭ fugit, de 'șĭ-aŭ scutit viéța la codrĭ și spre Focșanĭ... (5).

Scrie chronicarul Moldoveĭ Ión Neculcea că la 1737, în dilele resbeluluĭ dintre Turcĭ cu Rușiĭ și cu Nemțiĭ,—«de la Galațĭ *până la Bârlad* era tot Tatarĭ cu doĭ sultanĭ, de aŭ ședut tótă vara de aŭ mâncat pe bietiĭ ómenĭ, de remăsese numaĭ cu sufletele».... (6).

In Septembrie 1758, Tatariĭ de Bugéc și Tatariĭ Nogaĭ calcă țara de jos a Moldoveĭ. Eĭ năvăléŭ, condușĭ de șapte sultanĭ, și acéstă invasie numĕra peste una sută miĭ de Tatarĭ. Contimporanul Daponte, care se afla atuncĭ în Iașĭ, descrie cu lacrimĭ risipirile, prădările și batjocurile făcute de Ta-

(1). Arhiva istorică a Românieĭ, tom. II, pag. 10.
(2). Letop. Moldov. tom. I, pag. 131.
(3). Letop. Moldov. tom. I, pag. 233.
(4). Letop. Moldov. tom. I, pag. 294. 295.—Arhiva istorică a Românieĭ, tom. II, pag. 14.
(5). Letop. Moldov. tom. II, pag. 122—123.
(6). Letop. Moldov. tom. II, pag. 438.

tarĭ. *Oraşele Bârladul şi Focşanii aŭ fost pradate şi arse cu desevêrşire*; tóte satele de la Prut pănă la Siret aŭ fost arse, și miĭ de miĭ de Moldovenĭ luațĭ în robia tatarilor (1).

Abea sînt dar 130 de anĭ de când Bârladul aŭ fost scutit de scenele sălbătăcieĭ și ale împustiereĭ ca cele de maĭ sus. Maĭ mult încă, remas numaĭ *pajişte*, adecă pământ gol și pustiŭ, în urma prădărilor, focurilor și a împustierilor de la 1711 și 1758,— abea de atuncĭ încóce s'aŭ repopulat și s'aŭ rezidit. Lumea fugea, se muta orĭ unde apuca; apoĭ alțiĭ se întorceaŭ, ear alțiĭ remâneaŭ unde fugise. In Transilvania (comitatul Doboceĭ) se află *satul Bârlad*, citat într'un document din 1319, și în Ungaria ne întimpină *Slobozia-Bârlad pe la 1247*. Aceste sînt urme de emigrațiunĭ ale Bârlădenilor, când eraŭ năvăliţĭ saŭ năvălitorĭ,—cum se esprimă D. Hâjdeŭ (2). și în județul Cahul, este o moșie astăḑĭ nelocuită ce se chémă *Bârlădenĭ* proprietate a statuluĭ (3).

Chronicariĭ noștriĭ vorbesc des despre acest drum mare al invasiunilor în țară, *drumul păgânilor Tatarĭ*, cum îl numește Radu-Vodă Domnul Moldoveĭ, într'un chrisov al seŭ din 30 Martie 1618 (4). Ión Neculcea scrie: »Pe aceste vremĭ era greŭ în țară, «nu de bir, ci de alte supărărĭ; că Turcilor le era «calea tot prin țară, mergând și viind la Hotin; alțiĭ «vineaŭ pe la Focșanĭ de mergea pre Siret, pre la «Botoșanĭ carĭ vineaŭ despre Bosna, *alțiĭ pre Bâr*»*lad* și pre la Iașĭ, *alțiĭ de la Prut*, și ca niște oș«tenĭ păgânĭ ce eraŭ, tot stricăciunĭ făcea cu fel de

(1). Δαπόντε, Ἐφημερίδες Δακικαί, pag. 390—392.
(2). În *Trajan*, No. 53, an. 1869.
(3). D. Frunzescu, Dicționar topografic, pag. 32.
(4). Arhiva istorică a Românieĭ, tom. I, part. II, pag. 191.

«fel de rîsurĭ și batjocurĭ»(1). Cea maĭ vechie și maĭ cumplită năvălire a tatarilor peste țărĭ aŭ fost la 1241. Moldova, apoĭ Ungaria, Austria, Bohemia, Croația, Serbia, Bosna, Bulgaria, Transilvania, se acoperise de valurile tătăreștĭ: prada, focul, măcelul și batjocura, se întindeaŭ pretutindene (2).

În rândul nevoințelor Bârladuluĭ trebue să punem si împtâmplările de la 1822, urmate după revoluțiunea grecéscă din 1821. Enicerii jăfuiră Moldova; boeriĭ fugiră de frică în mare parte la Cernăuțĭ și în Basarabia. «Moldovenii ajunsese, ḑice o relațiune ofi- «cială din acele ḑile, ca paserile ceruluĭ, să nu aibă «culcuș: ḑilnic se vedéŭ omorurĭ, arderĭ, jafurĭ, ame- «nințărĭ, înfricoșărĭ și o cumplită ruină; arderĭ și tăerĭ «în Iașĭ, *uciderea maĭ multor preoțĭ și negușitorĭ* «*la Bârlad și la Roman*» (3).

Orașul Bârlad, în vechime, se cârmuea, ca și celelalte orașe din țară, de un *Șoltuz* și de 12 *pârgarĭ* cu *preotul Domnesc*, sub supremația *Mareluĭ Vornic a țeriĭ de jos*, care își avea *scaunul* în Bârlad. Se păstréză multe acte Bârlădene, doveditóre despre acésta. Étă unul din 1623:

„*Eŭ Ioan Carapotorpa, Șoltuz și 12 pârgarĭ și preotul domnesc*, și toțĭ ómeniĭ bătrînĭ târgovețĭ *din târgul Bârladuluĭ*. Scrim și dăm de știre cu acéstă scrisóre a nóstră, cum că aŭ venit înaintea nóstră jupânésa Zamfira soția luĭ Dumitrașco Kiriak, și fiiĭ seĭ Toader și Maria, că de a lor bună voe de ni-

---

(1). Letop. Moldov. tom. II, pag. 382.—Melhisedek, Chron. Hușilor, pag. 27. 28.—Cantemir, Descrierea Moldoveĭ. pag. 161.

(2). Μελιρρύτου, Χρονολογία ἱστορική, pag. 210. Odesa, 1836.

(3). Epistola boerilor Moldoveĭ din Cernăuțĭ, din Ianuarie 1822, publicată de C. Erbiceanu în Istoria și documentele Mitropolieĭ Moldavieĭ și Suceveĭ, Document No. CCXXII, pag. 202—206. București 1888.— Conf. Manolaki Drăghicĭ, Istoria Moldoveĭ, tom. II, pag. 127—128. Iașĭ 1857.

mine siliţĭ, nicĭ asupriţĭ, şi-aŭ vîndut a lor dréptă ocină şi moşie, ce aŭ avut eĭ cumpărătură de la Anisiea fiica luĭ Isaiea, nepótă de fiŭ a luĭ Gherman postelnicul, al patrulea parte din *Mastaticĭ* şi *Piceganiĭ* în gura Băncei, pe aceiaşĭ aŭ vêndut-o eĭ Dumisale luĭ Gheneiu parcalab, drept una sută talerĭ de argint, însă cu vad de móră în părâul Bârladuluĭ, şi Dumnéluĭ Gheneiu cu soţiea sa Irina, le-aŭ plătit toţĭ deplin pe aceĭ de maĭ sus arătaţĭ banĭ în mânele sus-arătateĭ Zamfireĭ şi a fiilor eĭ, dinaintea nóstră şi dinaintea a tuturor târgoveţilor. Şi érăşĭ maĭ sus pomenita Zamfira şi fiiĭ seĭ, de a lor bună voe aŭ vêndut al patrulea parte din sat dintr'o silişte ce se chiamă *Eapa* cu loc de móră pe părâul Bârladuluĭ, ce aŭ fost a eĭ cumpĕrătură de la Fetiul fiul luĭ Steful şi de la Anghelina fiica Melanieĭ, şi de la Dragoş şi de la Iancul, nepoţĭ de fiĭ a luĭ Fărimă, strenepoţĭ a luĭ Ona Giuliciŭ, pe aceiaşĭ aŭ vêndut-o Ioan cu fiiĭ seĭ Dumisale luĭ Gheneiu şi soţieĭ sale Irineĭ drept şaseḑecĭ talerĭ de argint, şi pe toţĭ aceĭ de maĭ sus scrişĭ banĭ, Gheneiu şi soţiea sa i-aŭ plătit în mânele Zamfireĭ şi a fiilor seĭ. Decĭ noĭ dacă am vĕḑut între dânşiĭ de buna voe tocmală, şi plata deplin dinaintea nóstră, i-am dat Dumisale luĭ Gheneiu şi soţieĭ sale Irina acéstă scrisóre de la noĭ, ca să le fie lor de credinţă, până când îşĭ vor face eĭ şi alte drese. Şi pentru maĭ mare credinţă *am pus pecetea târguluĭ,* într'acest zapis ca să se ştie. Anul 7131 Ianuarie 1 (L. P.) (1).

Se îngăduim asupra acestuĭ act, ca se dăm órecarĭ *lămurirĭ* despre cuvintele *şoltuz*, *pârgarĭ* şi *preot Domnesc*, cuprinse în el.

---

(1). Acest act s'aŭ publicat de Th. Codrescu în Uricar, tom. II, pag. 258—259. Iaşĭ 1852. Aniĭ 7131 sînt 1623 de la Christos.

Șoltuz însamna în vechime pe Primarul uneĭ comune. Chronicarul Moldoveĭ Miron Costin în descrierea sa, în versurĭ polone, a Moldoveĭ și a Valahieĭ, ḑice: *Șoltuz vra se ḑică Cap Municipal* (1).

Pârgarĭ saŭ *Prâgarĭ* însemnéză târgovețĭ fruntașĭ, adecă notabiliĭ *prâguluĭ*, *pârguluĭ* adecă a *târguluĭ* (2).

Preot Domnesc. În vechime, scrie eruditul Episcop Melhisedek, preoțiĭ țeriĭ plătéŭ maĭ multe dărĭ Domnieĭ și Episcopilor Eparhioțĭ. Cartea Domnuluĭ Moldoveĭ Gheorghie Gika Voevod din 20 Aprilie 1658, ne dá deslușirĭ despre acésta. Preoțiĭ plătéŭ următórele dărĭ și angariĭ: 1. *dajde împărătéscă*, 2. *dajde Vladicéscă*, 3. *Colacĭ Vladiceștĭ*, 4. *desétină* (adecă ḑeciuélă) *de stupĭ*, 5. *desétină de vin*, 6. *Goștină de mascurĭ.* Dările către Episcopĭ (Vladicĭ), se împlinéŭ prin slujbașiĭ Episcopieĭ, ear dările domneștĭ, prin *dabilariĭ domneștĭ.* Când dabilariĭ domneștĭ vroeaŭ se puĭe esecuție unuĭ preot, pentru dările domneștĭ, *ĭ luaŭ Molitvenicul.* Cărțile pe atuncĭ eraŭ fórte scumpe; dar apoĭ era și mare rușine pentru un preot de a i se lua cartea sfântă, de profanĭ. Domnul țeriĭ însă avea drept de a scuti pe orĭ-ce preot ar fi vroit, de tóte aceste *dărĭ Domneștĭ și Vladiceștĭ*, prin carte Domnéscă, și preoțiĭ scutițĭ se ḑicéŭ *preoțĭ Domneștĭ* (3). Se scuteaŭ maĭ ales preoțiĭ *bisericelor Domneștĭ*, adecă a bisericelor zidite de Domnĭ, și carĭ cu preferință eraŭ catedrale.

Preotul Domnesc, de la 1623, nu era de la bise-

---

(1). Arhiva istor. a Rom. tom. I, pag. 172. Conf. Melhisedek, Chron. Hușilor, pag. 22.

(2). K. 'Οικονόμου, Δοκίμιον περὶ τῆς πλησιεςάτης συγγενείας τῆς Σλαβονο-ῥωσσικῆς γλώσσης πρὸς τὴν 'Ελληνικὴν, tom. III, pag. 167.—și Aricescu, istoria Câmpulunguluĭ, tom. I, pag. 128.

(3). Melhisedek, Chronica Hușilor, pag. 123—125. Cărțile bisericeștĭ pe atuncĭ eraŭ fórte scumpe. Așa, la 1742, un *Penticostar* costa treĭ talerĭ. (Columna luĭ Trajan din Maĭ 1876, pag. 200—201).

rica ce astă-dĭ se dice *Domnéscă,* ci de la alta, care atuncĭ era catedrala Bârladuluĭ. La 1652, când Patriarhul Antiohieĭ Macarie cu Arhidiaconul seŭ Paul de la Alep trecea prin Bârlad, acest oraș avea peste tot treĭ bisericĭ, cum am vĕdut maĭ sus, adecă: biserica *Maiceĭ Domnuluĭ zidită de curând* atuncĭ, de Vasili Lupu Voevod, biserica *Sfântuluĭ Dimitrie* și biserica *Kiriaki* adecă catedrala.

Biserica *Maiceĭ Domnuluĭ,* cu hramul Adormireĭ, care se dice astă-dĭ *Domnésca,* restaurată și reparată de maĭ multe orĭ, s'a zidit întru început de Vasili Lupu Voevod, la *1636,* cu treĭ turnurĭ, după cum stă scris într'un Mineiŭ din biblioteca bisericeĭ. Cum întrĭ în biserică, în drépta, pe părete, este zugrăvit Vasili Lupu Voevod cu Doamna sa cea dintăĭ Teodosia fata luĭ Bucioc, ţiind în mână biserica.

Între documentele acestĕ bisericĭ sînt de însemnat următórele, pe carĭ le reproduc aice în scurt, după o notiță ce ni s'a comunicat de D-l Costaki Nanu.

Din 7267 (1759) Ianuarie 25. Poruncă de la Ioan Teodor Calimah Voevod Domnul Moldoveĭ, «către toţĭ boeriĭ și la toțĭ slujitoriĭ cariĭ vor umbla cu orĭ-ce slujbă la ținutul Tutoveĭ și la târgul Bârlad, ca se dea pace la doĭ preoţĭ și doĭ diaconĭ ce sînt la *Biserica Domnéscă din târgul Bârlad,* de dajde domnéscă și Vladicéscă, și de alte dărĭ și angariĭ, de tóte câte ar fi pre alţĭ preoțĭ în ţara Domnieĭ Mele; de desétină se fie scutițĭ până la 50 stupĭ, și de goștină până la 50 oĭ se scutéscă. Așijdere și pentru doĭ țircovnicĭ și doĭ poslușnicĭ a sfinteĭ bisericĭ earășĭ se fie în pace de tóte dările și angariile, și biserica se aibă a lua la diua târguluĭ câte patru banĭ de vită, 2 de la cumpărător și 2 de la vêndător, și doĭ potronicĭ de cal: 1 de la cumpărător și 1 de la vêndător, și câte 2 banĭ se ia de la tótă

dugheană de negutitor, și de la carul cu pește se ia câte două oca.

Din 7245 (1737) Februarie 4, Carte de la Noĭ Grigorie Gika Voevod, bojieiu milostiiu Gospodar Zemli Moldavskoĭ, spre a se apara preoțiĭ de la *Biserica Gospod* (1) din târgul Bârlad, despre slugile sfințieĭ sale Episcopul de Roman, care vor umbla se strângă dajde pe preoțĭ.

Din 7262 (1754) Maĭ 15, carte de la Mateĭ Gika Voevod, tot pentru scutire, ca cea de maĭ sus, de la Ioan Teodor Calimah Voevod.

Maĭ multe cărțĭ Domneștĭ prin care se dăruește venitul dohotuluĭ și al păcureĭ în folosul bisericĕĭ Domnésca.

Din 1792, Septembrie 1. Chrisov de la Alexandru Constantin Moruz Voevod, pentru a se scuti 100 stupĭ de desétină, 100 oĭ de goștină, și 600 vedre vin de vădrărit a Bisericeĭ Domneasca.

Din 1779 Februarie 20. De la Constantin Dimitrie Moruz Voevod, tot ca și cel de maĭ sus.

Din 7209 (1701). Chrisov de la Grigorie Ioan Calimah Voevod, tot pentru scutirea preoților, și cele-lalte.

Din 1795 Iunie 3. Chrisov de la Alexandru Ioan Calimah Voevod, tot pentru scutire.

Din 1823 Iunie 9. Chrisov de la Ioan Sandu Sturza Voevod, tot pentru scutire.

Din 1813 Iunie 26. Chrisov de la Scarlat Alexandru Calimah Voevod, tot pentru scutire și pentru orânda dohotuluĭ și a păcureĭ, și pentru cincĭ liuzĭ (2) streinĭ ce-ĭ va aduce Biserica de peste hotar, se fie scutițĭ de orĭ-ce dajdie.

Din 1803 Iulie 25. Chrisov de la Alexandru Con-

(1). *Gospod* vra se dică *Domnéscă.*
(2). *Liudi* vra se dică *ómenĭ.*

stantin Moruz Voevod, tot pentru scutire. în a doua Domnie.

Acéstă biserică, la 1802, cădênd de cutremurul cel mare şi cumplit de atuncĭ, s'aŭ zidit din temelie de protopopul I. Damian cu colectă. La 1842, voind a se mări ferestile, s'aŭ stricat până din jos de ferestĭ şi s'aŭ rezidit.

Între ctitoriĭ bisericeĭ *Domnésca* este şi Mitropolitul Veniamin, a căruĭ portret stă în partea stângă a bisericeĭ, cum intrĭ.

La 1885 acéstă biserică a maĭ fost reparată.

Biserica Sfântuluĭ Dimitrie, pe care o mencionéză Paul de Alep, la 1652, era maĭ vechie de cât *Domnésca,* pe care o zidise Vasili Lupu Voevod, la 1636.

Că acéstă biserică, cu hramul Sântuluĭ Dimitrie, şi cea de maĭ jos, eraŭ maĭ vechĭ de cât biserica Adormireĭ, resultă din însuşĭ cuvintele Arhidiaconuluĭ Pavel de Alep, — de óre-ce el, când numeşse biserica Adormireĭ, — numaĭ la acésta ḑice: *de-curênd zidită;* vra se ḑică cele-lalte două eraŭ de maĭ mult zidite.

Biserica *Vovedenia* (Întrarea în biserică) pe care eŭ o presupun, din causa posiţiuneĭ sale, se fi fost maĭ nainte catedrala Bârladuluĭ Κυριακή, a fost construită, saŭ maĭ probabil restaurată, pe la 1700, de familia *Duculeştilor,* ce o dărui cu multe prodrietăţĭ. La 1802 acéstă biserică s'a dărămat de cutremurul cel mare, şi la 1812 s'a făcut cu cincĭ turnurĭ, dar la 14 Octombrie 1826 aŭ ars şi s'a restaurat cum se vede astă-ḑĭ. Informaţiunile despre aceste două bisericĭ: *Sântul Dimitrie* şi *Vovedenia* le-am luat după Geografia D-luĭ institutor Vasiliu (1). N'am avut oca-

(1). Geografia judeţuluĭ Tutova, pag. 15, edit. II. Bârlad, 1883.

sia se pot cunóște documentele acestor două biserici.

E fórte important a se cerceta începuturile tuturor bisericelor din Bârlad.

Șoltuzul deci și *Pârgarii* și *preotul Domnesc* (acolo unde era preot Domnesc) formaŭ în țară Consiliile municipale, în vechime, adecă un fel de administrațiune comunală. Șoltuzul cu pârgarii făcéŭ încă *cisla* pentru banii biruluĭ, ii strîngeaŭ de la târgoveți, și de la locuitorii mahalagii, și-i ducéŭ la Domnie. Acésta se vede și din cartea Domnuluĭ Moldoveĭ Miron Barnovski Voevod, din 1629, scrisă în limba românéscă ([1]). Numĕrul pârgarilor carĭ compunéŭ consiliul comunal, adecă municipal, era une-orĭ de șase, pe la alte locurĭ; așa, de esemplu, se găsește în mărturia hotarnică a Plopenilor din 1673, subscris: *Ion Șoltuz cu șase pârgarĭ din târgul Hușilor* ([2]).

Din actele de maĭ sus, și din alte multe, videm că Șoltuzul cu pârgarii aveŭ în competința lor și mutările de proprietăți, hotărniciile și notariatul, din cuprinsul judeţelor lor ([3]).

Șoltuzii și *Pârgarii* se găsesc, până după jumătatea secoluluĭ al XVIII,—cum dovedesc actele publice.

Șoltuzul era administratorul comuneĭ: *pârgarii* formaŭ consiliul seŭ comunal. Din vremile cele maĭ departate și abea zărite ale istorieĭ nóstre, regimul municipal și independența comunală aŭ esistat în Moldova și în Valahia. Vom dovedi acésta cu altă ocasie, cu o colecțiune întrégă de acte emanate de la Șoltuzĭ, și cu cuprinderea acestor acte.

Șoltuzul era respundĕtor la Domn pentru neesac-

(1). Melhisedek o publică în Chronica Hușilor, pag. 34.
(2). Melhisedek, Chronica Hușilor, pag. 35.
(3). Conf. și Cartea din 1603 de maĭ jos.

tităţile ce s'ar fi întâmplat întru împlinirea poroncilor domneştĭ. Acésta se dovedeşte şi dintr'o carte a luĭ Vasili Lupu Voevod Domnul Moldoveĭ din 1645, care se încheie aşa: «de va maĭ veni jalobă la domniea mea că-ĭ învăluiţĭ, *cu tine Şoltuze îmĭ voiŭ întreba* (1). O altă carte de la Stefan Tomşa Voevod, din 8 Ianuarie 1622 scrisă româneşte «cătră Uriadniciĭ, Şoltuziĭ şi Pârgariĭ de Huşĭ»,— le dice: «să ştiţĭ că Domnia mea am scutit de alte angăriĭ, afară de bir, pe doĭ fântânarĭ, anume Ilias şi Palcăŭ, *ce sint de tréba fântâneĭ Domneştĭ.* Stefan Voevod Tomşa încheie aşa: «*bine se ştiţĭ că dacă se va strica fântâna, apoĭ capetele vóstre vor şti*» (2)

Se păstrédă în Arhiva Statuluĭ, o carte vechie Bârlădénă, între documentele moşieĭ Văleniĭ din judeţul Fălciŭ, proprietate a caseĭ schólelor, cu data 7111, adecă 1603, în care cetim următorul pasagiŭ: «şi aŭ venit înaintea *Şoltuzuluĭ* şi a *12 Pârgarĭ de Bârlad, şi s'aŭ făcut vândărĭ de pământ* înaintea lor, şi înaintea altor târgoveţĭ» (3).

Maĭ eată un act de la Bârlad tot din 1603, care se află în arhiva statuluĭ din Bucureşti, între *actele schólelor din Moldova:*

«Crucean Bumbar făcut-am zapisul meŭ la mâna luĭ Kikoş stolniculuĭ, şi eŭ Kiţa, precum am pus zălog jumatati di sat di Sârbĭ ci esti pi apa Bârladuluĭ, cu locurĭ di prisecĭ, ç'un vad di móră pi apa Bârladuluĭ, drept o 100 di leĭ în 2 lunĭ; ear nefiin baniĭ până la di, se fie moşie ficiorilor şi nepoţilor şi a toată seminţie luĭ vecĭ di vecĭ, şi am maĭ ven-

(1). Melhisedek, Chronica Huşilor, pag. 35.

(2). Chronica Huşilor, pag. 106. Aice este vorba de *fântâna domnéscă* din Huşĭ, unde eraŭ şi *Curţi domneşti*, zidite de Stefan cel Mare.

(3). Fóca pentru minte, inima şi literatura, pe an. 1847. No. 28. Aricescu, Istoria Câmpulunguluĭ, tom. I, pag. 128.

dut 40 di pământurĭ în 40 di leĭ la Ruptură din Cojenĭ din hotarul Sârbilor, și când am făcut acest zapis aŭ fost *Șoltuzul Sandul di Bârlad cu 12 pârgarĭ*, cari maĭ jos s'aŭ pus peceţile: Gligori, Gavril, Dumitrașcu, Neculaĭ, Ión, Ursul, Guiul, Căzacul, Dediul, Tașlica, Ursul, Dumitrașcu. Aiasti ómenĭ sînt toţĭ din târg din Bârlad. Se aibă a faci și dresi domneștĭ pe scrisórea nóstră, precum m'am iscălit eŭ Crucean Bumbar. Kiţa mi-am pus degitul cu ficiorul mieŭ Cozmiţa. Bârlad, Vlet 7111 misiţa Iunie 14.

Popa Vasili am scris zapisul, ot Cojenĭ. (1).

Între documentele moșieĭ *Feleștiĭ* saŭ *Calica* de lângă Galaţĭ, proprietate a D-luĭ Colonel Doctor Aristidi Serfioti, se păstréză un *zapis* de la 22 Aprilie 7139, adecă 1631, prin care Nastasia și sóra sa Vasilca fetele Dârioaeĭ și ficiorii seĭ, vîndŭ partea lor din sat din Feleștĭ, duoĭ bătrânĭ, cu două părţĭ din Câtușa, asemene și Anghel cu feciorii seĭ vinde a treia parte, jupânuluĭ Mateĭ Roșca. Acest zapis este întărit de *Șoltuzul* și de *ómenĭ târgoveţĭ* și cu pecetea târguluĭ Bârlad. Un uric de la Vasili Lupu Voevod din 7154, adecă 1646, Iunie 4, confirmă și reproduce acest zapis, și întăritura Șoltuzuluĭ de Bârlad.

Acest act bârlădean din 1631, precum și acel din 1603 despre moșiea Valeniĭ, dovedesc că jurisdicţiunea Bârladuluĭ, ca scaun Vornicieĭ ceĭ marĭ de ţara de jos, se întindea de la Fălciŭ, adecă de la Prut și până în Siret la Galaţĭ.

Posiţia Bârladuluĭ, pare a fi fost din vechime tot unde se află și astă-dĭ. Pe charta Moldoveĭ din 1541 făcută de Georgiŭ de Reischersdorf, trimis sol de

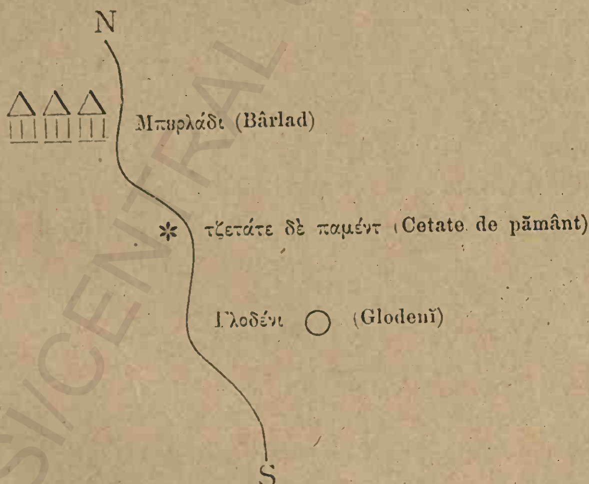
---

(1). Publicat în Columna luĭ Trajan, 8, 9. August—Septembrie 1877. pag. 391—394.

Regele Ferdinand la Domnul Moldoveĭ Petru Rareș, cu însărcinare de a face și chorografia Moldoveĭ, care chorografie s'aŭ tipărit în Viena la 1541 sub titlu *Moldaviae, quae olim Daciae pars chorographia*, găsim orașul Bârlad *(Barlath)* situat pe apa Bârladuluĭ, la aceiaș localitate ca și astă-ḑĭ. Reischersdorf numește apa Bârladuluĭ, pe atuncĭ mare, cum am ḑis maĭ sus, *fluviŭ: Barlath fluvius* (1).

Charta Dacieĭ Traiane lucrată de vestitul Geograf francez d'Anville și presentată Academieĭ franceze la 24 Iulie 1755 cu un memoriŭ despre Dacia, pune *Paloda* saŭ *Bârladul* unde se află și astă-ḑĭ; d'Anrille ḑice: *Paloda est Ballad ou Barlad* (2).

Charta Moldoveĭ, editată la 1797 de Tesaliotul Riga Velestinli și tipărită la Viena de Franz Müller, cu portretul Domnuluĭ Moldoveĭ Alexandru Calimah Voevod (3), numește județul Bârlad, însémnă orașul Bârlad Μπουρλάτι, și în jos, aprópe de târg cu semnul ✲ *cetatea de pământ* τζετάτε δὲ παμέντ, cum urméză:

(1). Acéstă chorografie a Moldoveĭ saŭ reeditat de A. Papiŭ Ilarian în Tesaur de monumente istorice, tom III, pag. 124.

(2). D'Anville, Description de la Dacie conquise par Trajan, in mémoires de l'Académie des inscriptions, tom. XXVIII pag. 444—462. Paris 1761.

(3). Despre acéstă chartă vedĭ articolul meŭ din Convorbirile literarĭ, citat maĭ sus.

Bârladul aŭ fost odinióră reşedinţa *Domnilor* Bârladuluĭ, şi de multe orĭ reşedinţă Domnilor Moldoveĭ. Acésta se dovedeşte din maĭ multe acte vechĭ, precum diploma bârlădénă din 1134 a luĭ Ioan Rostislavicĭ Domnul Bârladuluĭ, citată maĭ sus, chrisovul luĭ Iuga Coriatovicĭ Domnuĭ Moldoveĭ, dat din Bârlad la 1374 (1), o carte de la Stefan cel mare din 25 Septembrie 1438, dată din Bârlad, pe care am citat'o la început, un uric de la Petru Rareş Voevod din 7054 (1546), dat din Bârlad *luĭ* Sima şi luĭ Feţigan pentru moşiea Jăgâlia (2), şi patru urice ale luĭ Alexandru Voevod Lăpuşnénul, din 28 Februarie 7062 (1554), 25 Aprilie 7063 (1555), 30 Aprilie 7063 (1555), şi 3 Maĭ 7063 (1555), datate din Bârlad (3). Că Bârladul aŭ fost oraş de căpitenie a ţeriĭ de jos, se vede şi din tractatul secret, încheet la 15 Martie 1412 între Vladislas Regele Polonieĭ şi Sigismund Regele Ungarieĭ care avea cuprindere «a se face tóte chipurile şi combinaţiile ca Domnul Moldoveĭ se deie ajutor luĭ Sigismund cu tótă puterea sa, când acesta va avea bătae cu Turcĭ; dacă Domnul Moldoveĭ n'ar veni, saŭ, fiind bolnav, n'ar trimite armata sa, atuncĭ ambiĭ regĭ (Sigismund şi Vladislas) se între cu putere în Moldova, se scóţă pe Domn, şi se împarţă ţara între sine, aşa că luĭ Vladislas se-ĭ vină partea de către Podolia *cu Iaşiĭ şi Cetatea Albă,* ear luĭ Sigismund partea de către Transilvania cu *Bârladul şi Chilia;* dar dacă Domnul Moldoveĭ ar îndeplini aceste condiţiĭ, atuncĭ Moldova se remâie independentă sub dânsul, chear şi în casul când unul din Regĭ ar muri; dar peste cincĭ

(1). Columna luĭ Trajan No. 11 (121) din 13 Martie 1872, pag. 82.
(2). Uricar, tom. II, pag. 251—252.
(3) Originalele aceste patru urice se păstrédă în arhivele Academieĭ Române. Cartea luĭ Alesandru Lăpuşnénul din 28 Februarie 1554 datată din Bârlad, scrisă slavoneşte, s'aŭ tradus şi publicat de mine în Convorbirile literarĭ, No. din 1 August 1881. pag. 188. Iaşi.

anĭ, să se combineze și să se hotăréscă: la care regat, Ungaria saŭ Polonia, se vie țara Moldoveĭ!... (1). Dar Dumneḑeŭ aŭ risipit și de astă dată cugetările Impăraților...

Am vĕḑut încă, că din ḑilele luĭ Alexandru cel bun (1402) și de mult maĭ nainte, Bârladul era oraș de căpitenie vamal.

Din vechimea cea maĭ depărtată, administrațiunea supremă a Moldoveĭ, după Domn, era împărțită în două *scaune* saŭ *Vornicii*: țara de sus *cu scaun în Dorohoiŭ* și țara de jos *cu scaun în Bârlad.* Maĭ presus de aceste două dregătoriĭ marĭ, era *Domnia.*

Administrația supremă a țeriĭ de jos a Moldoveĭ, saŭ a *țereĭ Moldovenești de jos*, cum o numește un scriitor turc la 1490, sârbul turcit, enicerul Constantin Mihailovitz: *dulna zijemije Moldawska*, adecă țara Moldovenéscă de jos, (2), îșĭ avea *scaunul în Bârlad.* În timpiĭ maĭ recențĭ, ea se închcia în *Vornicul țereĭ de jos.* «Acéstă înaltă dregătorie și iurisdicție aŭ fost statornicită de Alexandru cel bun la «1401. Alexandru Vodă, scrie chronicarul Moldoveĭ «Grigorie Ureche, *tocmit-aŭ* și boeriile marĭ în sfat, «de chiverniséla țeriĭ și a pământuluĭ Moldavieĭ....... « *Vornic de țara de jos, judecător tuturor din țară,* «*cine aŭ strâmbătățĭ, și globnic de morțĭ de om, și* «*de șugubinĭ ce se fac la partea luĭ, și Vornic Bâr-*«*laduluĭ. Vornic de țara de sus, judecător tuturor* «*din țară, cine aŭ strâmbătățĭ, și globnic de morțĭ* «*de om, și de șugubinĭ ce se fac în partea luĭ, și* « *Vornic Dorohoiuluĭ*» (3). Drepturile, iurisdicțiile eraŭ

(1). Dogiel, Codex diplomaticus Regni Poloniae, tom. I, pag. 46, edit. Vilna 1758. В. Я. Уланицкій, op. cit. pag. 23.

(2). Arhiva istor. a Românieĭ, tom. I, part. III, pag. 9—10.

(3). Letop. Moldov. tom. I, pag. 104.—Șincaĭ, Chronic. Român. tom. I, pag. 373.

întocmaĭ: tot ce era *Vornicul de țara de jos la Bârlad*, era și *Vornicul de țara de sus la Dorohoiŭ*. Domnitorul și istoricul Moldoveĭ Dimitrie Cantemir ḑice: «Bârladul este *scaunul Vorniculuĭ de țara de jos*; ear pentru că el (Vornicul) trebue se fie la Curte în tótă vremea, pentru aceia el rânduia alțĭ doĭ Vornicĭ maĭ micĭ» (¹). Competința și iurisdicția Vorniculuĭ de țara de jos eraŭ următórele, cum le descrie Domnul Moldoveĭ Cantemir, și cum le complectez din studiul actelor bătrîne.

«*Vornicul de țara de jos* pórtă grijă la Curtea Domnéscă, pentru tóte trebile acesteĭ provinciĭ, adecă *a țeriĭ de jos*, și are sub sine-șĭ tóte Curțile cele dregătoreștĭ ce sînt în partea acésta a țeriĭ, și înaintea luĭ se aduce tóte pricinele lor cele de judecată politicéscă. El respunde la pricinile cele de osândire, și póte se hotăréscă pedépsa morțiĭ la tâlharĭ, la ucigașĭ, și la prădătorĭ de bisericĭ, și la alțĭ făcĕtorĭ de rele, și *fără a întreba pe Domn*. Pentru semnul boerieĭ luĭ, pórtă toeag albastru împletit cu aur. Și odinióră când se ținea Basarabia de Moldova, era asupra luĭ *oblăduirea cetățeĭ Kilia*. Pentru că el trebue se fie necontenit la Curte, după slujba ce are, *pune* în locul seŭ pre alțĭ doĭ din boerĭ» (²).

Logofătul Miron Costin, în descrierea sa, în versurĭ polone, a Moldoveĭ și a Valahieĭ, ḑice: «*Marele Vornic de țara de jos* este judecătorul obștesc *al jumătățeĭ Moldoveĭ de la Iașĭ până la Dunăre*, avĕnd în resortul seŭ furturile, omorurile, hoțiile și privigherea asupra strajeĭ de frontiere. Ale starostieĭ Bârladuluĭ *obvenientia*, formézä venitul acestuĭ Vornic

(1). Descrierea Moldoveĭ, pag. 24.

(2). Cantemir, Descrierea Moldoveĭ, pag. 156—157.—și Miron Costin, Ierarhia Moldavieĭ, în Arhiva istorică a Românieĭ, tom. I, pag. 170.

Pro insigni pórtă toeag albastru împletit cu aur» (¹).

Chronica cea vechie Moldovenéscă, scrisă de călugării de la Mânăstirea Putna între anii 1466—1552, dice că «Vornicul ţerii de jos avea şi funcţiile de Mareşal pe lângă Domn» (²). Vornicii de ţara de jos, ca şi toţi dregătorii în vechime, judecaŭ lumea la casele lor: pe atuncĭ nu eraŭ case publice, pentru autorităţile. *Aşedământul ţeriĭ Moldoveneştĭ* din 1741 dice: Vel Vornicul de ţara de jos va judeca necontenit şi *la gazda dumisale*, pe ómeniĭ de ţinuturile de jos» (³). Actele vechĭ când vorbesc despre iurisdicţiea Vorniculuĭ ţeriĭ de jos, dic: «*la Scaun la Bârlad*». Un aşedământ al Domnuluĭ Moldoveĭ Miron Barnovski Movilă Voevod, din 1628 dice: «Deşugubinariĭ se aĭbă a umbla pentru deşugubinele numaĭ într'o lună pentru an, în luna luĭ Septembrie, ear maĭ mult se nu umble; numaĭ de va veni neştine se păréscă la pórta Domnieĭ mele, *saŭ la Scaun la Bârlad, saŭ la Dorohoiŭ*, atuncĭ se aibă Vorniciĭ a trimete ş'a prada după cum le va hi vina» (⁴).

Sub ascultarea şi conducerea Vorniculuĭ de ţara de jos din Bârlad, eraŭ încă *Sutaşiĭ* saŭ *Capitaniĭ de polcurĭ* a ţinuturilor supuse iurisdicţieĭ acestuĭ Vornic, cu tóte cetele ostaşilor. Fie-care polc avea câte una mie de ómenĭ. Moldova avea în vreme de pace 19 sutaşĭ, adecă Capitanĭ, câte unul de fie-care ţinut (⁵). Oştirea de ţara de jos era compusă din *slujitorĭ de ţara de jos, Moldovenĭ josenĭ, stégurĭ de călăraşĭ din ţinuturile din jos* (⁶); maĭ vinea apoĭ *sluji-*

(1). Arhiva istor. a Român. tom. I, pag. 169. 170.
(2). Arhiva istor. a Român. tom. III, pag. 14.
(3). Uricar. tom. IV, pag 205.
(4). Arhiva istor. a Român. tom. I, pag. 175—176. *a prada* vra se dică: a instrumenta, a esecuta, a împlini, a amenda, a pedepsi.
(5). Cantemir, Descrierea Moldoveĭ, pag. 178.
(6). Letop. Moldov. tom. I, pag. 199. 221. 232.

torii streinĭ carĭ se tocmeaŭ la vreme de nevoĭ [1], și carĭ puteaŭ ajunge, după vitejia lor, la treptele cele maĭ înalte ale oștiĭ; de esemplu polonul *Ciogolea* ajuns spatar [2], francesul *Bernard* ajuns Hatman, la 1619, și alțĭ [3]. Sub Domniĭ noștriĭ ceĭ marĭ, armata Moldoveĭ era în vreme de pace de 40,000 de ostașĭ Moldovenĭ și 14000 streinĭ [4]. *Josenii* saŭ ostașiĭ de țara de jos, sub Vornicul cel mare de la Bârlad, formaŭ maĭ ales armata formidabilă a Moldoveĭ. Locuitoriĭ de țara de jos, ḑice Cantemir, obicinuițĭ maĭ de mult se trăéscă în resboĭ cu Tatariĭ, eraŭ maĭ vitejĭ de cât aceĭ de țara de sus: a omorî și a prada pe Turcĭ și pe Tatarĭ, era la eĭ o datorie creștinéscă. Între ostașiĭ Moldoveĭ se deosebeaŭ Orheieniĭ, ca *ceĭ maĭ dârḑĭ.* [5].

Sub raporturile administrativ și financiar, iurisdicția și competința Vorniculuĭ Țeriĭ de jos, eraŭ marĭ. El avea dreptul suveran de a da cărțĭ de apărare, în numele seŭ propriŭ, despre orĭ ce dărĭ și angariĭ, nu numaĭ la persóne ci și la sate întregĭ. Étă, de esemplu, un act, dat din Iașĭ, la 1617, de Nicóra marele Vornic de țara de jos, către agențiĭ seĭ din Bârlad:

«Nicórâ Velikii Dvornic dolneĭ zemli. Pișem sinovom nașim Uriadnicom ot Brâlad i deșugubinari Fâlciiskoe Volost [6]. Dacă vețĭ vedea cartea nóstră,

(1). Letop. Moldov. I, 298. 307. 327.—Cartea luĭ Mihaĭ Racovița din 1720 (7228) în Uricar. tom. V, pag. 256.—Cartea luĭ Constantin Mavrocordat Voevod, către căpitanul Stéguluĭ sfânt de Călărețĭ *Andrei Pădureț* din 1 Decembrie 1734 (7242) în Uricar. tom. V, pag. 259.

(2). Letop. Moldov. I. 298.—Uricar. V, 269.

(3). Arhiva istor. a Român. tom. I, part. II, pag. 6.

(4). Cantemir, Descrierea Moldoveĭ, pag. 219.

(5). Magasin istor. pentru Dacia, tom. II, pag. 43. 51.—Cantemir, Descrierea Moldoveĭ, pag. 259. 260.

(6). adecă: Nicóră Marele Vornic al țeriĭ de jos. Scriem *feciorilor noștri* Uriadnicilor (dregătorilor) de la Bârlad și Deșugubinarilor de ținutul Fălciuluĭ.—Imitând cancelaria domnéscă, Vorniciĭ ceĭ marĭ, punéŭ și eĭ titlul lor, și câte-va cuvinte la sfârșit,—Slavonește.

car voĭ se avețĭ a lasa în pace satele sfinteĭ Episcopiĭ de Hușĭ de toate deșugubinele și de morțĭ de om câte s'ar afla într'acele sate a sfinteĭ Episcopiĭ de Hușĭ; numaĭ să le scriețĭ câte se vor afla, de usebĭ, și se ne dațĭ știre la noĭ; ear maĭ mult se nu învăluițĭ, pentru câcĭ le-am lâsat pentru vóea pârinteluĭ nostru sfintieĭ sale luĭ Mitrofan Episcopuluĭ de Hușĭ. Toe pișem, inac ne ucinite» (1).

Din acéstă carte și din alte multe de asemene, se dovedește că *Uriadniciĭ* și *deșugubinariĭ* eraŭ foncționarĭ atârnațĭ de Marele Vornic a țeriĭ de jos, care-ĭ numea *feciorĭ aĭ seĭ*. Tot așa era și cu Marele Vornic a țeriĭ de sus, cu scaun în Dorohoiŭ. Aceștĭ uriadnicĭ și deșugubinarĭ aveaŭ și eĭ *feciorĭĭ lor*, adecă agențĭ subordinațĭ, pe care-ĭ trimiteaŭ pe la sate pentru globe, precum se dovedește din maĭ multe cărțĭ a Vornicilor de țara de sus și de jos (2).

Uriadnicĭ. Deșugubinarĭ. Étă âncă douĕ trepte de slujbașĭ în țară:

Uriadniciĭ eraŭ depositariĭ putereĭ administrative. *Uriadnicul* era întâiul funcționar după Vornicul; el se ḑicea și *diregător*. În cărțile domneștĭ și ale marilor Vornicĭ, adresate autorităților, tot-dea-una Uriadnicul se numește întâiŭ, apoĭ șoltuzul și apoĭ pârgariĭ. Când marele Vornic lipsea la Iașĭ, Vornicia o purta, în lipsa luĭ, *Uriadniciĭ din Bârlad*, cum se vede și dintr'o carte a luĭ Lupu mare Vornic a țeriĭ de jos, către Uriadniciĭ seĭ din Bârlad (3). Uriadnicĭ eraŭ și prin comunele săteștĭ, cum se lămurește și din cartea dată la 1618, Aprilie 16, de Domnul

(1). Adecă: acésta scriem, se nu facețĭ alt-fel. Melhisedek, Chronica Hușilor, pag. 52.
(2). Melhisedek, loco citato.
(3). Melhisedek, op. cit. pag. 67.

Moldoveĭ Gaspar Voevod. În traducerile vechĭ, cuvîntul *Uriadnic* se traduce prin *Ispravnic.* (1).

Deșugubinariĭ saŭ *șugubinariĭ,* esecutaŭ și adunaŭ globele saŭ amenḑile pentru *déșugubine* (recte *dușugubine)* adecă crime, și eraŭ deosebițĭ de *globnicĭ.* Deșugubinariĭ atârnaŭ de Vorniciĭ ceĭ marĭ, și umblaŭ prin țară căutând pricinĭ de globit, anume bătăĭ, furtișagurĭ, omorurĭ și alte (2). Un așeḑământ făcut de Obștésca Adunare a Moldoveĭ, iscălit și de patriarhul ecumenic Cyril, și întărit de Mateĭ Gika Voevod Domnul Moldoveĭ, la 23 Noembrie 7263 (1755) aŭ desființat deșugubinele, (glóbe pentru morțĭ de om) ce se luaŭ de Vorniciĭ țereĭ de jos, la Bàrlad, și de sus,—la Dorohoiŭ, *fiind un obiceiŭ, un lucru urât, și se nu maĭ fie,*—ḑice Așeḑământul; și aŭ legiuit în folosul Vornicieĭ ceĭ marĭ, a se lua *la vremea otacilor* (3), câte 5 parale de boul de negoț, și câte 4 parale de cal, și câte 3 parale de vacă, pe vitele ce vor trece *în ceia parte* (4).

Glóbele pentru morțĭ de om samanaŭ mult cu instituția feodală *compositio,* din vécurile trecute (5). Étă un act de deșugubină, saŭ dușugubină, de la marele Vornic de Bârlad Ghenghe:

«Adică eŭ Pavalașcu *fecior Ghengheĭ Vorniculuĭ,* scriŭ și mărturisesc cu zapis cum am găsit *uă mórte de om* pe apa Bârladuluĭ maĭ jos de gura Jaravețuluĭ, maĭ sus de Măciucașiĭ, anume pre locul Țiganeștilor; decĭ dar am găsit acea mórte de om, ear

---

(1). Melhisedek, op. cit. pag. 32. 33.

(2). Arhiva istor. a Român. tom. I, pag. 165. și Melhisedek, op. cit. pag. 40—41.

(3). *otac* vra se ḑică aice stringerea vitelor de negoț, spre a le porni peste hotar spre vînḑare.

(4). Uricar. tom. II, pag. 271. *In ceia parte*, adecă peste hotar.

(5). Michelet, Origines du droit français, tom. II, Chap. X, pag. 218—224. edit. Bruxelles 1840.

noĭ ni-am cercat și am căutat se videm cine o aŭ făcut; deci n'am putut găsi pre nime cine o aŭ făcut; deci apoĭ ni-am dat strinsoare celora cu locul anume luĭ Ioan Roșca; deci eĭ âncă aŭ umblat și aŭ cercat și aŭ căutat se găséscă cine aŭ făcut acea mórte de om, n'aŭ putut găsi nicĭ eĭ. Deci eŭ *Vornic de Bârlad* dacă am vĕḑut că nu-ĭ pociŭ găsi cine aŭ făcut mórtea acea de om și cine-ĭ acela cu locul, ear noĭ l'am prepus fórte bine anume pe Ioan Roșca, pentru câcĭ aŭ fost dréptă ocină și moșie luĭ Ioan Roșcăĭ. Deci apoĭ Ioan Roșca *aŭ venit la noĭ la scaun la târgu Bârladuluĭ de aŭ plătit mórtea cea de om* și am luat de la dânsul 60 uglĭ (ѕгли). Deci printr'acésta, lucru se nu maĭ aibe Ioan Roșca, nicĭ uă nevoe nicĭ dânâoară în vecĭ».

7144 August 15.

(subs.) Pavalașcu Ghenghe, Vornic. (1).

Dușugubină saŭ *deșugubină* este cuvînt slavonesc; vra se ḑică mórte de om,—omorîtor de om,—literalminte: pierdere saŭ pierḑĕtor, ucigător de suflete, de viețe: дѹшегѹбецъ, дѹшегѹбный,—дѹшегѹбье, дѹшегѹбство (2).

Am vĕḑut maĭ sus, cum Vornicii ceĭ marĭ de Bârlad, aveaŭ subordinații lor, carĭ le țineaŭ locul când lipseaŭ din Bârlad, și pe carĭ Vornicii ceĭ marĭ i titlueaŭ de *feciorĭ* aĭ lor. Precum Vornicii ceĭ marĭ titlueaŭ pe locoțiitorii lor de *feciorĭ*, așa și aceștiea

---

(1). 7144, adecă 1636.—Subscrie *Pavalașco* care era numaĭ *fecior*: adecă agent al luĭ Ghenghe Vornicul; cu tóte aceste el subscrie *Pavalașco Ghenghe Vornicul*, puindu-se prin fixiune chear în locul Ghengheĭ.— Voiŭ reproduce maĭ jos un alt act în acéstă materie, de la Vornicul țeriĭ de jos *Bucium*, din 1588. Vedĭ unul și în Uricar. tom. IX, pag 434—435.

(2). Словарь Церковно—Славанскаго и Русскаго ѧзыка, Академіи наукъ, tom. I, pag. 380. St. Petersbug 1847.—Jean de Tatischeff, Dictionnaire Complet François et Russe, tom. II, pag. 293, Moscou 1816.

titlueaŭ pe Vornicii ceĭ marĭ de *părinți* aĭ lor. Étă un raport fórte interesant din 1640 către Vornicul de țara de jos de Bârlad, din partea locoțiitorilor seĭ, doveditor chipuluĭ cum eĭ se adresaŭ luĭ. După mórtea jupânuluĭ Mafteĭ Roșca, care cumpĕrase, la 1631, moșia Feleștiĭ de lângă Galațĭ, urmase órecare neînțelegerĭ între moștenitoriĭ seĭ. Vornic de țara de jos, de Bârlad, era atuncĭ marele Vornic Ureche. Fiind absent la Iașĭ, el recomandà reclamațiunea către *Isak* dregătorul de Bârlad, spre a cerceta și a-ĭ raporta. Acesta, după o de-amănuntă cercetare, i trimete următórea relație, pe care o reproduc în tocmaĭ:

«Câtre *pârintele nostru bun* și pre dupâ Christos din Cer cu nâdejde, Dumnéluĭ Ureche Vel Vornic de țara de jos.

«Étă dâm știre Dumitale ca *pârinteluĭ nostru*, câ aŭ venit Calina femeia luĭ Gavril Roșca cu *cinstita scrisórea Dumitale*, scriind la *feciorul dumitale Isak dregătorul și la noĭ la toțĭ*, cum vom ști cu sufletele noastre așa se mârturisim pentru rândul a o parte de otcinâ din sat din Feleștĭ ce are uâ *pârâ* cu Enachi vatav de aprodĭ. Noĭ cu sufletele noastre așa știm: cum aŭ eșit Mafteĭ Roșca socru eĭ la mijlocul târguluĭ și cu Șoltuzul împreunâ, cu un zapis, și ni-aŭ mârturisit nouâ cum aŭ cumpârat satul Feleștiĭ tot de istov, și dupâ acea mârturisanie ce aŭ mârturisiel, chiematu-ne-aŭ pre toțĭ târgovețiĭ tinerĭ și bâtrânĭ la mórtea luĭ, de s'aŭ aratat și otcinile luĭ, câte aŭ avut cumpârate, și sate, și viĭ, și tot ce aŭ avut el; dat-aŭ luĭ Gavril feciorului seŭ satul Fruntișeniĭ, și din Popenĭ se le fie în doue, și din morĭ așijdere, și din viĭ tij, și din tot ce aŭ fost. Așa știm cu sufletele nóstre și dâm știre dumitale. Și se dâruéscâ

milostivul Christos multă pace și sanatate dumitale în Christos, Amin.

(iscâlit) *Maĭ mic feciorul dumitale Icak dregâtorul cu toțĭ orâșenĭĭ din Bârlad*, dâm știre cum știm cu sufletele nóstre».

Acest act bârlădean se află la D-l Doctor Colonel Aristidi Serfioti, actualul proprietar al moșieĭ Feleștiĭ saŭ Calica de lângă Galațĭ.

Între Vorniciĭ ceĭ vestițĭ a țeriĭ de jos de Bârlad, găsim pe *Nestor Ureche*, la 1592—1599, și 1607 (1), pe *Huru* saŭ *Hura*, la 1535, credinciosul și vitézul Vornic de țara de jos al luĭ Petru Rareș Voevod, și care, la 7049, adecă la 1541, în luna luĭ Februarie, venind pentru a doua óră Domn Petru Rareș, *i aŭ făcut mare ospeț și cinste în orașul Bârlad* (2) pe *Gligarie Ureche* Chronicarul Moldoveĭ, fiul luĭ Nestor Ureche, la 1644 (3), pe *Miron Costin* Chronicarul Moldoveĭ, la 1674 și 1669 (4). *Constantin Cantemir* (bătrînul) care în urmă aŭ domnit opt anĭ în Moldova, aŭ fost pe la 1683 *Vornic mare la Bârlad;* el era spaima Tatarilor, a Polonilor și a Cazacilor (5).

Am cules de prin letopisețele nóstre și de prin urice bătrîne numile câtor-va Vornicĭ de țara de jos. Trebue se notăm că de la Alexandru Calimah Voevod, adecă de pe la 1795, eĭ figuréză și cu titlul de *Vel Logofătĭ de țăra de jos*, adecă Cancelarĭ pentru țara de jos (6), ba maĭ târdiŭ Domniĭ, spre a înmulți

(1). Melhisedek, op. cit. pag. 91—94. 102. și Arhiva Istorică a Românieĭ, tom. I, part. I, pag. 46. No. 48.

(2). Letop. Moldov. tom. I, pag. 169.—Arhiva istor. a Românieĭ, tom. I, pag. 83.

(3). Arhiva istor. a Român. tom. I, part. I, pag. 120 No. 170.

(4). Letop. Moldov. tom. II, pag. 15.—Uricar. tom. IX, pag. 146.

(5). Carra, Histoire de la Moldavie et de la Valachie, pag. 44—47. Neuchatel 1781. și D. Cantemir, in Vita Constantini Cantemiri.

(6). Uricar. tom. VII, pag. 58.

boeriile, rânduiră *legofeţĭ marĭ* de ţara de sus şi de jos, osebit de *Vornicĭ marĭ* de ţara de sus şi de jos,—cum se vede în chrisovul luĭ Alexandru Muruz Voevod din 15 Maĭ 1804 în care cetim: credinţa D-sale *Costaki Gika Vel logofât de ţara de jos, i Ioan Razul Vel logofât de ţara de sus, i Nicolae Balş Vel Vornic de ţara de jos, i Gavriil Conaki Vel Vornic de ţara de sus* (1), şi în chrisovul aceluiaşĭ Domn din Octombrie 1804 (2),—şi în maĭ multe altele. Étă numile şi epocele unora din aceştĭ marĭ demnitarĭ aĭ Moldoveĭ:

Petre Carabâţ pe la 1503—1518, sub Stefan cel mare (3).

Bilâe la 1574, sub Ion Vodă cel cumplit. Se scrie şi *Bilâĭ* (4).

Ionaşcu Zbierea, dintr'un ném de cele maĭ vechĭ ale Moldoveĭ. Aŭ fost tăet de Ion Vodă cel cumplit, în ḑiua Paştelor, la 1570. (5).

Dumbravâ, numit Vornic mare de ţara de jos după Ionaşcu Zbierea (6).

Huru saŭ *Hura*, la 1541—1546 sub Petru Rareş. Despre acest Huru am vorbit şi maĭ sus (7).

Condrea Bucium saŭ *Bucin*, supranumit *Vitézul*, la 1580—1592 sub Iancu Saşul Voevod, sub Petru Vodă Mircea şi sub Aron-Vodă cel rĕŭ. Pe acest Condrea Bucium Vitézul, mare Vornic de ţara de

---

(1). Uricar. tom. VIII, pag. 39.

(2). Uricar. tom. VII, pag. 61.

(3). Letop. Moldov. tom. I, pag. 153.

(4). Hăjdeŭ, Ion Vodă cel cumplit, pag. 168. şi Letop. Moldov. tom. I, pag. 195.

(5). Letop. Moldov. tom. I, pag. 191.

(6). Hăjdeŭ, Ion Vodă cel cumplit, pag. 19.

(7). Uricar. tom. II, pag. 252.—Letop. Moldov. I. 169.

jos, l'aŭ tăet Aron-Vodă cel rĕŭ, odată cu Trotușan logofătul și cu Paos Vornicul, la 1592 «dându-le vină de vicleșug» ([1]).

De la acest Condrea Bucium se păstrézâ următorul act important:

«Eto az ([2]) Bucium Vel dvornic dolneĭ zemle ([3]) dat-am cartea mea acestor omene anume Necorâ și Ștefan den satu den Murgește de pre Crasna, spre aceia ca se fie tare și putearnece a ținea partea de ocenâ de acolea a lu Ionașco Buboc nepotul popeĭ lu Murgu, pentru câcĭ aŭ uces un om de aŭ murit și-i-aŭ plâtet capul Necorâ și Ștefan de la mene, dar Ionașco Buboc n'aŭ avut cu ce plâti capul, ce aŭ fugetu; ânsâ se se știe câ mi-u dat 12 boĭ, ear nemenele den rudele lui sâ n'aibâ trébâ a ține partea luĭ de ocenâ, pentru câ aŭ fost frație luĭ, Marco și Petrea, de fațâ naintea mea și n'aŭ avut puteare se-ĭ plâteascâ capul, pentru aceia i-am fâcut și noĭ acestâ scrisoare a nostrâ ca se ție ace moșie partea luĭ Buboc în bunâ pace, ear de se va afla cene-va den rudele luĭ, sâ aibâ a dare aceĭ 12 boĭ și treĭ galbene de cióbote luĭ Necorâ și lu Ștefan; ear de nu se va afla nemenele den rudele luĭ sâ le plâteascâ ce au dat, ear eĭ se ție acea ocenâ și fecórie lor in véce. Aiasta scriu și mârturisesc cu acestâ scrisoare a mea se se știe. Și am scris eŭ Ghiorghie logofâtul cu mâna mea acestâ scrisoare se se știe».

U Iașĭ, Vlet 7096 aprilie 15 ([4]).

---

(1). Letop. Moldov. tom. I, pag. 206. 201.—Șincaĭ, Chronic. Român. tom. II, pag. 246.—și Letop. Moldov. tom. I, pag. 103 în apendice.

(2). adecă: *Ĕtă eŭ*

(3). adecă: Marele Vornic al țereĭ de jos.

(4). 7096, adecă 1588. Acest important document s'aŭ publicat cu note de Hăjdeŭ în *Cuvente den bătrânĭ*, tom. I, pag. 49—54. Buc. 1878.

Nicóră (1).

Erimia Moghilă, mare Dvornic țeriĭ de jos, la 1591 sub Petru Voevod Schiopul (2).

Vartic, la 1594 sub Aron Vodă cel rĕŭ (3). In arhiva Statuluĭ din Bucureștĭ, se păstréză Cartea Domnéscă a luĭ Aron Voevod, din 16 Martie 1593, prin care întărește luĭ *jupân Vartic Vornicul* stăpânire pe *moșiea Laslaoaniĭ pe Tutova, din ținutul Bârlad* (4). Vornicul Vartic maĭ poseda în ținutul Tutoveĭ și moșiea *Ioganiĭ*, dovadă cartea luĭ Stefan Voevod, din 24 Iulie 1660 *către dregătoriĭ de Bârlad*, prin care le face cunoscut că înaintea Măriеĭ Sale s'aŭ părât Dabija Vornicul cu Dumitrașco parcalabul de Soroca *pentru satul Ioganiĭ dir ținutul Tutova*, dând drept de stăpânire pe ḑisul sat luĭ Dumitrașco, căruia aŭ fost dat de danie la căsătoria sa de către socrul seŭ *Ursul Vartic* și soția sa Ana, precum s'aŭ vĕḑut și din cărțile luĭ Gheorghie Stefan Voevod și ale luĭ Gheorghie Gika Voevod (5). Acest Ursul Vartic trebue se fi fost un fiŭ al Vorniculuĭ Vartic. La 1546, sub Petru Rareș Voevod, găsim pe un boer *Vartic portar de Suceava* (6).

Dimitrie Goia, la 1617, Vornic mare de țara de jos (7).

pan Hrizea, mare Vornic de țara de jos, pe la 1633 (8).

---

(1). Melhisedek, Chronica Hușilor, pag. 52.

(2). Uric de la Petre Șchiopul din 25 Aprilie 1591 pentru satul Miclăușeniĭ, publicat de Melhisedek în *Biblioteca D-luĭ Dimitrie Sturdza de la Miclăușenĭ*, pag. 5. Bucureștĭ 1885.

(3). Letop. Moldov. tom. I, pag. 209.

(4). Indice de documente aflate în arhiva Statuluĭ, publicate sub auspiciile Ministeriuluĭ Cultelor și Instrucțiuneĭ publice, pag. 35. Bucureștĭ 1876.

(5). Indice, citat maĭ sus, pag. 36.

(6). Uricar. tom. II, pag. 252.

(7). Uricul citat de Melhisedek, Chronica Hușilor, pag. 104.

(8). Melhisedek, Notițe și inscripțiĭ de la 48 de mănăstirĭ antice din Moldova, pag. 142.

Ursu la 1615, sub Bogdan Movila Voevod (1).

Coste Bucioc, la 1619 sub Gaspar Voevod (2). Acesta aŭ fost socru luĭ Vasilie Lupu Voevod care aŭ ținut în întâia căsătorie pe fiica sa Teodosca saŭ Teodosia Doamna (3) Familia *Buciok* è fórte vechie. Găsim la 1586 pe un boer mare: *Bucioc parcalab de Hotin* (4). Despre Vornicul țeriĭ de jos *Bucioc* saŭ *Bocioc* se păstréză un document fórte important în arhiva Statuluĭ, care ne arată evenimente fórte grave din viéța sa și sfârșitul seŭ. Étă acest document:

«Iw Alexandru Iliaș Voevod cu mila luĭ Dumnedeŭ Domn țeriĭ Moldoveĭ. Étă câ Domnia mea m'am milostivit și am dat și am miluit ruga nóstrâ sântâ mânâstire a Sântuluĭ Sava din târgul Iașuluĭ, care este metoh al sfinteĭ mariĭ Lavre din Ierusalim, cu patru fâlcĭ de vie în délul Mândruluĭ și în délul Laslâuluĭ la Cotnar, *care vie aŭ fost a Vorniculuĭ Costea Bocioc și s'aŭ confiscat împreună cu alte averĭ ale luì pentru viclenie, sculându-se el cu Gaspar-Vodă contra Turcilor și ucigând mulțĭ Turcĭ în Iașĭ, ear după aceia fiind prins și înțepat de câtrâ Skender pașa.* Ânsâ și câlugâriĭ din acea sfántâ mânâstire a Sfântuluĭ Sava, ne vor scrie pe noĭ și pe dómna noastrâ, și copiiĭ nostri, și pârințiĭ nostri, în Sfântul mare pomelnic..... În Iașĭ 7129 Iunie 26.

(subscris) Iw Alexandru Voevod (5).

Costaki Roșca, la 1622 sub Stefan Tomșa Voevod (6).

(1). Uricar, V, 213.—Arhiva istor. a Român. tom. I, pag. 158.

(2). Letop. Moldov. tom. I, pag. 237.—Arhiva istor. a Român. tom. I, part. II, pag. 6.

(3). Alexandru Papadopul Calimah, Despre Gheorghie Stefan Voevod, Domnul Moldoveĭ, pag. 28 și pag. 149. Bucureștĭ 1886.

(4). Uricar. tom. II, pag. 254.

(5). 7129 este 1621.—Arhiva istorică a Românieĭ tom. I, pap. 112,

(6). Uricar, tom. V, pag. 379.

Dumitru saŭ *Dumitrașco Stefan* din familia *Ceaur*, la 1623, sub Stefan Vodă Tomșa (1).

Stefan Boul, la 1655—1657, sub Gheorghie Stefan Voevod (2). Familia *Boul* este o familie vechie Moldovenéscă. Doamna luĭ Gheorghie Stefan Voevod, era din familia Bouleștilor (3). La 1677 găsim pe *Dumitrașco Boul* fost mare Logofăt al Moldoveĭ (4). La 1564 sub Stefan Tomșa Voevod, găsim pe un *Boul* Visternic mare (5). Un *Stefan Boul*, capitan viteaz, este numit de chronicarĭ *slujitor bun și de frunte*; acesta aŭ fost spânzurat de Antioh Vodă Cantemir (6).

Lupu Costaki, la 1630—1631 (7).

Ghenghe, la 1636, sub Vasili Lupu Voevod (8).

Gheorghie Gika maĭ târḑiŭ Domn Moldoveĭ. Tot sub Vasili Lupu Voevod (9).

Savin Prăjescu, la 1635 sub Vasili Lupu Voevod (10).

Ionașco Cehan. 1624—1634 sub Radu Mihnea Voevod și sub Moisi Moviiă Voevod (11).

Toderașco, Vel Dvornic de țara-de jos, la 1641 (12).

Evstratie Lupu, la 1654 sub Vasili Lupu Voevod (13).

---

(1). Ateneul Român, pag. 13 din Maĭ—Iunie 1861 Iașĭ.
(2). Arhiva istor. a Român. III, 238.—Melhisedek, Chronica Hușilor, pag. 71.—Uricar, VII. 8.
(3). Alexandru Papadopul Calimah, Despre Gheorghie Stefan Voevod Domnul Moldoveĭ, Bucureștĭ 1886.
(4). Uricar, tom. V, pag. 237.
(5). Letop. Moldov. tom. I, pag. 231.
(6). Letop. Moldov. tom. II, pag. 62.
(7). Uricar, II. 50.—Arhiva istor. a Român. tom. I, pag. 106.
(8). Cartea din 1636 de maĭ sus.
(9). Letop. Moldov. I, 295. 236.
(10) Chronic. Roman. de Melhisedek. tom. I, pag. 356.
(11). Uricar tom. VII, pag. 127.
(12). Uricar, tom VII. pag. 5.
(13). Melhisedek, Chronica Hușilor, pag. 67.

Ilie Sturza, Mare Vornic țereĭ de jos la 1677 și 1678 sub Antonie Rusât Voevod ([1]).

Toma mare Vornic a țeriĭ de jos, la 1661 ([2]).

Constantin Cantemir (maĭ târḑiŭ Domn Moldoveĭ), la 1683 sub Dabija Voevod ([3]).

Gavriliță Costaki, la 1686, sub Constantin Cantemir Voevod ([4]).

Gligorașcu Hàbâșescu la 1678 sub Duca Voevod.

Iordaki Ruset sub Const. Duca Voevod la 1700, și sub Antioh Cantemir Voevod la 1705 ([5]).

Dumitrașco Mitre, la 1701, sub Constantin Duca Voevod ([6]).

Nicolaĭ Costin, la 1710, sub Nicolae Mavrocordat Voevod. Acest Vornic de Bârlad Nicolaĭ Costin era vestit de învĕțat în limba Latinéscă și în limba Leșască ([7]).

Darie Donicĭ, la 1726 sub Mihaĭ Racoviță Voevod ([8]).

Solomon Bârlădénul, la 1678, sub Duca Voevod. Acesta aŭ fost și Logofăt mare al Moldoveĭ. El se sevârși din viéță la 1680 în Martie, în ḑilele luĭ Antonie Ruset Voevod, și este îngropat în biserica mânăstireĭ Bogdana din ținutul Bacăŭ, maĭ nainte — ținutul Trotușuluĭ, zidită de el ([9]).

---

[1]. Hrisov a luĭ Antonie Rusât Voevod din 29 Martie 7185 (1677) păstrat la Mitropolia de Iașĭ, publicat de Erbiceanu, în Istoria Mitropolieĭ de Iașĭ, pag. 3—4. No. IV.—și alt Hrisov, din 1678, ce se află la mine

(2). L'am găsit în Cartea boerilor Moldoveĭ din 26 Februarie 7169 pentru moșiea Țiganeștĭ din ținutul Vasluiuluĭ, lângă Fereștĭ,—carte pe care am citit'o la D-l Dimitrie Scarlat Donicĭ.

(3). D. Cantemir, Vita Constantini Cantemyri pag. 9.

(4). Uricar, tom. II, pag. 35.

(5). Letop. Moldov. tom. II, pag. 51.—Uricar, tom. II, pag. 104.—Letop. Moldov. tom. II, pag. 303.

(6). Letop. Moldov. tom. II, pag. 297.

(7). Letop. Moldov. tom. II, pag. 82. 85. 86.

[8]. Letop. Moldov. tom III, pag. 150.

[9]. Vedĭ Melhisedek, Notițe issorice și arheologice adunate de pe la 48 mânăstirĭ și bisericĭ antice din Moldova, pag. 116—123. Bucureștĭ 1885.

Gavril Miclescul, la 1711—1716, sub Neculaĭ Alexandru Mavrocordat Voevod (¹).

Grigorie Gika la 1677 (²).

Vasilie Fugle Vornic de Bârlad la 1641. Un act de la acest boer se păstréză în Arhiva Statuluĭ din Bucureştĭ.—Mânăstirea Răchitósa, pachet. X. (³).

Vasilie Costaki, la 1698 sub Antioh Cantemir Voevod (⁴).

Constantin Ruset, la 1743, sub Constantin Nicolae Mavrocordat Voevod (⁵).

Iordaki Cantacuzino Deleanul, la 1740, sub Grigori Gika Voevod, şi 1744 sub Nicolae Mavrocordat Voevod (⁶).

Costaki Razul, la 1743—1748 sub Constantin Mavrocordat şi sub Grigorie Gika Voevodiĭ (⁷).

Iordachi Balş, la 7267, adecă 1759, sub Ioan Teodor Calimah Voevod (⁸).

Ioniţă Paladi, sub Grigorie Alexandru Gika Voevod la 1764, şi sub Grigorie Calimah Voevod la 1764—1767 (⁹). Acest Ioniţă Paladi era proprietar moşieĭ Bacaniĭ, din sus de Bârlad (¹⁰).

Neculaĭ Rusu Vel Logofăt de ţara de jos, la 1750, pe care l'am găsit în inscripţia de pe Icóna maiceĭ Domnuluĭ făcĕtóre de minunĭ, din biserica de la satul Trifeştiĭ, aprópe de Roman.

Constantin Baloş Vel Logofát de ţara de jos, maĭ

(1). Letop. Mold. tom. II, pag. 191.
(2). Melhisedek, notiţe şi inscripţiĭ de la 48 monastirĭ antice din Moldova, pag. 161—162.
(3). Hâjdeŭ, Cuvente den bătrânĭ, tom. I, pag. 154.
(4). Uricar. tom. III, pag. 274.
(5). Uricar, tom. II. 119.
(6). Letop. Moldov. tom. II, pag. 449.—Uricar. tom. I. pag. 57.
(7). Letop. Moldov. tom. II. pag. 458.— Uricar. I, 55.
(8). Ateneul Român No. 8, pag. 78 din 20 Noembrie 1860. Iaşi.
(9) Letop. Moldov. tom. III, pag. 251. 266.
(10). Letop. Mold. tom. II, pag. 265.

nainte de Neculaĭ Rusu, pe care l'am găsit pomenindu-se tot în inscripția de maĭ sus la Trifeștĭ.

Manolaki Costaki, la 1755—1757 sub Mateĭ Gika și Mihaĭ Racoviță Voevodĭ (1).

Dimitrie Sturza, la 1783—1785 sub Alexandru Mavrocordat Voevod (2).

Iancu Razu, la 1799, sub Constantin Alexandru Ipsilant Voevod (3).

Teodor Balș, la 1799, sub Alexandru Ipsilant Voevod (4).

Mihalaki Sturza, la 1763, sub Grigorie Calimah Voevod (5).

Iordaki Gika Vel Logofăt de țara de jos, la 1795, sub Alexandru Calimah Voevod (6).

Costaki Gika, Vel Logofăt țeriĭ de jos la 1796, sub Mihail Constantin Suțu Voevod. Acestuia, Mihail Vodă Suțu, i dărui *târgul Vasluiuluĭ cu tot locul de prin prejur*, cum vom vedea maĭ jos.

Constantin Balș la 1800—1803 sub Alexandru Moruz Voevod (7).

Manolaki Conaki, la 1802, sub Alexandru Suțu Voevod (8).

Nicolae Balș, la 1804, sub Alexandru Moruz Voevod (9).

Alexandru Iancu-Leo, la 1804, *Vel Logofăt de țara de jos*, sub Alexandru Moruz Voevod (10).

---

(1). Uricar I, 172.—Uricar. IV. 10.
(2). Uricar. tom. II, pag. 42.
(3). Uricar. tom. I. pag. 100.
[4]. Uricar. tom. III. pag. 9.— și Uricar, tom. I. pag. 121.
(5) Uricar. tom. III, pag. 56.
[6]. Uricar. tom. VII, pag. 58.
[7]. Uricar. tom. VII. pag. 135.
[8]. Uricar. tom. I, pag. 146.
[9]. Uricar. tom. I, pag. 207.
(10). Uricar. tom. I, pag. 207. și tom. VII, pag. 358.

Costaki Gika, Lel logofăt de țara de jos, la 1804, sub Alexandru Moruz Voevod ([1]).

Vasili Costaki, la 1803—1806, sub Alexandru Moruz Voevod ([2]).

Grigorie Sturza, la 1815, sub Scarlat Calimah Voevod. Acest *Grigorie Sturza* este tatăl fostuluĭ Domn al Moldoveĭ Mihail Grigoriu Sturza Voevod.

La fie-care *scaun* de administrație supremă în țară: la Iașĭ, la Dorohoĭ, la Bârlad era câte *o temniță*. Așa, scrie chronicarul Moldoveĭ Neculaĭ Costin că la 1710 venind Domn Moldoveĭ Nicolae Alexandru Mavrocordat, și îndreptându-se de la Galațĭ, prin Tecuciŭ, Bârlad, Vasluĭ, la Iașĭ—«aŭ găsit strinșĭ în târg *în Bârlad* toțĭ boeriĭ ceĭ marĭ și micĭ, și maziliĭ, și tótă țara de jos, și fiind *temnița Bârladuluĭ* plină de ómenĭ pentru datoriile Turcilor, din ḑilele luĭ Mihaĭ Vodă Racoviță, îndată aŭ poroncit de i-aŭ slobozit pre toțĭ; și vinea Turciĭ de arata cărțĭ de judecățĭ de la boerĭ, pre care întrebându-ĭ Nicolae Vodă respunḑêndu-le: aceste judecățĭ facețĭ dumnevóstră săracilor?... boeriĭ așa aŭ dat samă cum le-aŭ scris cărțile luĭ Mihaĭ-Vodă așa aŭ judecat; după care fiind eĭ strinșĭ toțĭ de față la Divan (în Bârlad) le-aŭ respuns: «*în ḑilele mele se căutațĭ la dreptate, ca se nu ḑicețĭ pre urmă, că nu v'am dat dumilor-voastre a înțelege*»... ([3]).

La fie-care din scaune Iașĭ, Dorohoĭ, *Bârlad*, era încă un loc unde se spânzuraŭ vinovațiĭ. La Bârlad, acest loc înfricoșat de osândă era, se ḑice, movila sub care se strîngeaŭ érmarócele, și pe care, maĭ târḑiŭ, s'aŭ zidit biserica Sfințiĭ Voevoḑĭ, ruinată în

[1]. Uricar. VII, pag. 61.
[2]. Uricar.-tom. IV, pag. 175. Uricar. tom. V, 53.
[3]. Letop. Moldov. tom. II, pag. 98.

urmă și restaurată la 1806, cum se vede astă-ḑĭ. Se ḑice că în vremile de de mult, pe acéstă movilă era și locul de caznă, unde se torturaŭ ceĭ supușĭ cercetăreĭ judecătoreștĭ,—ca se mărturiséscă. Hăjdeŭ ḑice: «tradiția despre esistența Statuluĭ de Bârlad, se păstréză într'un proverb, conservat până astă-ḑĭ în unele părțĭ ale Moldoveĭ și Basarabieĭ. Când se întâmpla cuĭ va pe neașteptate și pe nedrept o mare nenorocire, poporul ḑicea:

«De-o-dată
Pe sub *roată*
Așăḑat
Ca la Bârlad»...

Róta era una din torturele cele maĭ obicinuite în cursul vécurilor de mijloc. Întorcêndu-ne asupra proverbuluĭ de maĭ sus, judece cine-va, ceia ce trebuea se fi fost acéstă tortură la belicoșiĭ Bârlădenĭ din secolul XII, de óre-ce amintirea despre ea a strebătut șapte secolĭ»! (¹).

Vorniciĭ de țara de jos din Bârlad, aŭ avut de multe orĭ bătăĭ crâncene cu Turciĭ și cu Tatariĭ, și istoria ne păstréză cu mâudrie, numele unora din eĭ, care aŭ ilustrat stégul Moldoveĭ. Așa la 1518 August 14, Tatariĭ năvăliră peste țara de jos, după ce aŭ pradat și aŭ ars târgușorul Șerbanca, pe Prut, condușĭ de însușĭ Hanul lor, care le poronci se deie foc țeriĭ. Dar Stefan Vodă cel mare, de o parte, merge asupra lor, în susul Prutuluĭ, ear de altă *trimete poruncă la Bârlad luĭ Cărăbăț, marele Vornic al țeriĭ de jos*, se trécă Prutul cu tótă óstea sa din țara de jos, și lunĭ diminéța în zorĭ de ḑi *se lovéscă pe tatarĭ și să-ĭ bată.* Vitézul Vornic Carabăț plécă

[1]. In Trajan, No. 56 din 13 Septembre 1869, Bucureștĭ.

îndată, lovește și înfrînge pe Tatarĭ, și mulțĭ aŭ perit și mulțĭ aŭ fost prinșĭ de viĭ, între carĭ doĭ mârzacĭ marĭ; ear ceĭ-l-alțĭ goniți, bătuțĭ și măcelărițĭ de alungul câmpuluĭ până la Nistru, vĕdură pe Hanul lor scăpând cu fuga, cu puținĭ de aĭ seĭ (1).

Cârmuirea de țara de sus și de țara de jos, era óre-cum neatârnată, de și unite sub sceptru Domnuluĭ Moldoveĭ (2). Vornicii ceĭ marĭ de Dorohoĭ și de Bârlad, de și supușĭ Domnuluĭ, esercitaŭ óre-care drepturĭ de suveranitate asupra administraților lor. Era o remuniscență a timpurilor când Moldova era despărțită în două domniĭ. La 1434, nemernicii fiĭ aĭ luĭ Alexandru cel bun, Ilieș și Stefan Voevodiĭ, împărțiră Moldova în două domniĭ, îndemnațĭ de Polonĭ și de Muntenĭ, luând Ilieș Vodă Hotinul, Suceava, Iașiĭ, Hușiĭ, Tecuciul și Bârladul, ear Stefan Vodă Cetatea Albă și porturile de la Marea Négră, apoĭ Tighina (Benderul) Chilia și Oblucița (3) Aceștĭ domnĭ prin discordiile lor aŭ fost causa îngenunchiăreĭ țeriĭ la streinĭ; atuncĭ și Tatarii profitând, aŭ năvălit de aŭ ars cu desevârșire Botoșaniĭ, Vasluiul și Bârladul (4).

Acéstă împărțélă a Moldoveĭ se îndeplinĭ prin cartea luĭ Iliaș-Vodă din Septembrie 1434.

De aceia Stefan cel Mare în scrisórea sa datată din Vasluĭ, din 29 Noembri 1474 către Papa Romeĭ Sixt IV, se titluește și subscrie: Stephanus Voivoda Dominus *Terrarum Moldaviae*,— adecă Domn *țeri-*

---

(1). Chronic. mânăstir. Putna, în Arhiva istorică a Românieĭ, tom. III, pag. 10.—și Magasin istoric pentru Dacia, tom. II, pag. 64.

[2]. Φωτεινὸς Ἱςορία Δακίας, tom. III, pag. 569.

[3]. Φωτεινὸς, III, 22.—Laurian, istor. Român II, 140.—Arhiva istor. a Român. tom. II, pag. 10.

[4]. Strikowski, libr. XVII.—Φωτεινὸς, III, 23.

lor Moldovenești (1); de aceia logofătul Tăutul mergând la Țarigrad din partea luĭ Bogdan Voevod, dicea Sultanuluĭ că «vine din partea Domnuluĭ seŭ și a poporuluĭ Moldovan *se închine ambele moldoviĭ*», adecă țara de sus și țara de jos [2]. Intr'o carte din 1665 Martie 28 de la Istrati Dabija Voevod către Municipalitatea de Leopol, Domnul subscrie: *Istrati Dabija Voivod, Domn țerilor Moldovenești* [3],—și Ieremia Movilă Voevod în epistola sa scrisă în limba polonă din Iașĭ la 1 Septembrio 1601, către Leon Șapieha, marele cancelar al mareluĭ Ducat de Lituania, iscălește: *Ieremia Movilă cu mila luĭ Dumnedeŭ Domn și Voevod al țerilor Moldovenești* [4]. Acéstă remuniscență istorică se păstrà mult timp în actele internaționale dintre Moldova cu țerile streine, prin titiul Domnilor: *Voivoda Terrarum Moldaviae.*

Un document fórte interesant sub raportul istoric, administrativ și financiar, din 1460, ne dà relațiunĭ despre *Vama din Bârlad.* Acest document este *așeḑământul comercial* al luĭ Stefan Cel Mare, dat din Suceava la 3 Iulie 1460, și care se păstrézā în original în arhivul municipal de la Lemberg, titluit: *Ordinatio Stephani Palatini Moldaviae de theloneis per iter Valachicum a mercatoribus Leopoliensibus extorquendis. Anno mundi 6968, X-ti 1460.*

Étă pasagele din acest act, atingătóre de Bârlad: «Leopoleniĭ ce vor merge la Brăila saŭ la Chilia *după pescĭ* se plătéscă vamă la hotar în Bacăŭ *saŭ la Bàrlad*, de grivna 1½ groșĭ, și pesce din car se nu li se ia».

(1). C. Esarcu, Stefan cel Mare—Documente descoperite în arhivele Veneției, pag. 23—24. Bucureștĭ 1874.

(2). Magazin istor. pentru Dacia, tom. I, pag. 135. 136.

(3). Arhiva istor. a Român. tom. I, part. 1, pag. 21—22.

(4). Arhiva istorică a Român. tom. III, pag. 38—39. conf pag. 44—48.

«Esportația cereĭ munteneștĭ și ungureștĭ e liberă, plătind vamă de fie-care pétră de céră în Bacăŭ saŭ în *Bârlad* saŭ în Baia câte 1 gros, în Suceava asemene, și în Siretiŭ asemene.»

«Cine va duce postavurĭ la Basarabia, va plăti vamă în Suceava de grivna 3 groșĭ, ear în târgul Romanuluĭ, în Bacăŭ, in Adjud, în Putna, în Vasluĭ, în *Bârlad*, și în Tecucĭ, de câte 2 galbenĭ«.

In acest act, Stefan cel Mare ḑice că reproduce punctele și localitățile, după un alt chrisov al luĭ Stefan Voevod unchiul seŭ, adecă al luĭ Stefan Vodă cel bătrân, de la 1390. Stefan cel mare ușuréḑă numaĭ, prin actul seŭ din 1460, vămile din vechiul privilegiŭ [1].

Un chrisov de la Alexandru Vodă cel Bun, din 20 August 1422, hărizește mânăstireĭ Bistrița *vama din Bârlad.* Acest act scris slavonește are următórea cuprindere:

«Cu mila luĭ Dumneḑeŭ, Noĭ Alexandru Voevod, Domn Țeriĭ Moldavieĭ. Am dat mânăstireĭ Bistrița a Adormireĭ Pre-curateĭ Maiceĭ luĭ Dumneḑeŭ, ca se-ĭ fie venit în vecĭ *vama din târgul Bârladuluĭ*, pe credința Domnieĭ mele și a pre-iubituluĭ meŭ fiŭ Iliaș-Vodă, și a tuturor copiilor Domnieĭ mele, și a boerilor Domnieĭ mele . . . . Am scris Cupcicĭ Logofătul. 6930 August 20 [2]».

La 1450, orașul Bârlad s'aŭ afat în mare nepace. După mórtea luĭ Petru Voevod III, se sui pe tronul Moldoveĭ, un Ciubăr-Vodă, care domnĭ două lunĭ,— apoĭ Stefan III nepot de soră al Voevoḑilor Ilieaș și Stefan, fecioriĭ luĭ Alexandru cel Bun. Dar un fiŭ natural al luĭ Alexandru cel Bun, a-nume Bogdan îl

(1). Arhiva istorică a Românieĭ, tom. II, pag. 172—176.
(2). Arhiva istorică a Românieĭ, tom. I, pag. 132.

goni̇̆ peste puţin din domnie. Acest Bogdan Vodă II fu bătut, după maĭ multe lupte, de Alexandru feciorul luĭ Ilieaş ajutat de Polonĭ, şi fugi şi se întări *in orașul Bârlad*; el se bătu apoĭ din noŭ cu Alexandru Vodă II şi-ĭ luà domnia hotărîtor, până când un Petru-Aron [Petru IV] bătu pe Bogdan Vodă la Rânsenĭ din jos de Suceava şi-ĭ tăie capul, la 1452. Pe acesta âl bătu, la 1456, Stefan Cel Mare, care luând domnia Moldoveĭ aŭ pus capăt acesteĭ epoce de anomaliĭ, istoria cărora e âncă nelămurită [¹].

Chronicarul polon Martin Strycowski, care a visitet Moldova la 1574—1575, şi al căruĭ chronicon s'a tipărit la Koenigsberg, la 1582, ne istoriseşte după chronicele litvane şi rutene, o catastrofă petrecută prin Bârlad şi în imprejurimile sale, la 1374—1375. Rezumând acele vechĭ chronice, Strykowski dice: «Chronicele litvane şi rutene mărturisescŭ «că pe principele litvan *Gheorghie* saŭ *Iurie Coria-«tovicĭ*, din causa deosebiteĭ sale vitejiĭ, învitându'l la «domnie Moldoveniĭ, fiind din firea lor, ómenĭ iubi-«torĭ de schimbarea Domnilor, âl încoronară de *Domn*, «*după obiceiul* lor, în capitala Suceveĭ. L'aŭ înmor-«mântat *în Monastirea de pétră Wasziulach dincolo «de orașul Bârlad jumatate de di*, unde am fost eŭ însu-mĭ la 1575 (²)». Istoricul Caramzin, mencionând acéstă dramă numeşte mânăstirea unde fu îngropat Domnul Moldoveĭ Gheorghie, Iurie saŭ Iurga Coriatovicĭ: *mânăstirea sfântuluĭ Vasilie în apropiere de orașul Bârlad ca de o jumatate di* (³). Aceste po-

(1). Φωτεινὸς 'Ιςορία Δακίας, tom. III, pag. 26—27.— Şincaĭ, Chronic. Român. tom. II, 19—21.—Letop. Moldov. tom. I, pag 111—116.

(2). Arhiva istorică a Românieĭ, tom. II, pag. 7—8. Şincaĭ Chronic. Român. tom. I. pag. 310.

(3). Карамзинъ, Исторія Государства Россійскаго, tom. V, nota 12.

vestirĭ ale chronicelor străvechĭ rutene și litvane, privesc următórele evenimente din istoria nóstră:

La 1374 o parte din boerĭ, vecinic nemulțămițĭ și vecinic poftitorĭ de *domnie nouă*, urḍiră un complot și o rescólă contra Domnuluĭ Țeriĭ Bogdan Voevod, chemând Domn Moldoveĭ pe Principele litvan Iurga Koriatowicz, om ambițios, îndrăsneț și vitéz, cu care-eĭ aveaŭ tainice înțelegerĭ și legăturĭ, peste hotar, la Litva. Koriatowicz năvăli decĭ în Moldova cu o cétă de Litvanĭ și ajunse la Suceava, capitala țeriĭ pe atuncea, unde boeriĭ nemulțămițĭ îl primiră și 'l așeḍară Domn Moldovei, după tótă rânduéla. Bogdan Voevod fugi, însă nicĭ el, nicì partitul seŭ, nu se lasară bătuțĭ, ajutațĭ fiind cu óste și de Domnul Valahieĭ. Intre Iunie 1374 și Martie 1375, o bătălie crâncenă se încinse pe la Bârlad, unde (cum dovedește un uric al seŭ cu data de 3 Iunie 1374) Vodă Coriatovicĭ a'șĭ avea reședința, stând, se vede în cale luĭ Bogdan Vodă și Muntenilor, care pornéŭ se vie în Moldova despre Focșanĭ,—și în acéstă bătălie, Vodă-Coriatovicĭ căḍù mort luptânduse vitejește aprópe de Bârlad, și fu îngropat de aĭ seĭ la o monastire saŭ biserică de pétră, în departare ca de jumatate de ḍi de la Bârlad. Chronicarul polon Strycowski, visitând Moldova pe la 1575, ḍice că a văḍut aice mormântul luĭ Vodă-Coriatovicĭ (¹).

Astfel Bogdan-Vodă se reîntórse la tronul seŭ. Douĕ nedumerirĭ întimpinămŭ din povestirea chronicaruluĭ polon. Intăĭ,—Strycowski ḍice că Vodă-Koriatovicz fu îngropat în mânăstirea de pétră de la *Wasziulach*, dincolo de Bârlad, mers ca de jumatate de ḍi: «*pochowan w Wasziulach monasterze muro-*

---

(1). Hâjdeŭ, Istoria critică a Românilor din ambele Dacie, tom. I pag. 91, 92 și not. 287 și 297 edit. I Bucureștì 1873 și edit. II, Bucureștĭ 1874.

vanem, za Berladem pul dnia iazdy». Nu știm care și unde este acéstă mânăstire aprópe de Bàrlad ca la jumătate de ḑi mergênd pe jos. Ortografia luĭ Strycowski: *Wasziulach* ne încurcă, și al doilea, chronicarul polon ḑice: «*za Berladem pul dnia iazdy*», adecă: dincolo de Bârlad mers de jumatate de ḑi; *Za* însemnéḑă *dincolo*, dar nu știm încotro dincolo: în sus saŭ în jos de Bârlad? Se traduce în Arhiva istorică a Românieĭ *Za Berladem*: dincolo de Bârlad (¹), ear în istoria critică: maĭ jos de Bârlad (²): atârnă de posițiunea în care se punea Stricowski, scriind.

Caramzin cetește *Wasziulach monasterze* . . . . . *monastirea sfântuluĭ Vasilie în apropiere de orașul Bârlad ca de o jumatate de ḑi* (³). Cetirea luĭ Caramzin e de mare greutate, și Caramzin aŭ avut *póte* sub ochĭ, nu numaĭ Chronica luĭ Strycowski, dar póte chiar manuscripte de ale chronicelor litvane și rutene.

Eudoxiŭ Hurmuzaki, traduce *Wasziulach monasterze*: în mânăstirea *de la Vasluĭ*. Ar resulta dar, că bătut la Bârlad, în josul căruia cerca se oprescă calea luĭ Bogdan-Vodă și a aliaților seĭ Munteni, Vodă-Coriatovicĭ în mișcarea sa, retrăgêndu-se, spre a lua posiție, póte, prin strâmturĭ și prin codriĭ Vasluiuluĭ, căḑù mort luptându-se, și, în asemene împrejurare, fù îngropat de aĭ seĭ în mânăstirea de la Vasluĭ. De este, acéstă versiune, cea adevĕrată, atuncĭ biserica *de piétră* zidită de Stefan cel mare în Vasluĭ, și pe care o visita la 1575 Strycowski ca se vadă mormêntul luĭ Vodă-Coriatovicĭ, a fost zi-

---

(1). Arhiva istorică a Românieĭ, tom. II, pag. 8.
(2). Istoria critică tom. I, pag. 91.
(3). loco citato.

dită de Eroul Moldoveĭ pe urmele uneĭ alte biserici fórte vechie, care avea ființă pe la 1374.

Dar étă cum resumă Eudoxiŭ Hurmuzaki domniea luĭ Iurie, Iurga saŭ Gheorghie Koriatowicz, pe care pofta, vecinic nepotolită și vecinic schimbăciósă a unor vecinic nemulțumițĭ, 'l adusese pe tronul Moldoveĭ din părțile Litveĭ:

«După Voevodul Lațko al căruĭ fiĭ remașĭ se chie-«maŭ Bogdan, Petru, Stefan și Roman, urmă în dom-«nie fiul seŭ cel maĭ mare Bogdan poreclit *Mușat*, «care stătù pe scaunul domnesc șase anĭ de ḑile «(1373—1379). Bogdan avù un rival în persóna luĭ «Gheorghie Koriatowicz, căpitenia unuĭ ném de Ru-«tenĭ, care stăpânea o regiune întinsă din Podolia, «sub suprematia litvană. Capiĭ de partită aĭ nesta-«torniculuĭ și iubitoruluĭ de schimbărĭ popor Moldo-«venesc îl aleseră Domn pe acest om ambițios și «vestit pentru vitejia luĭ, și 'l invitară la Sucéva, «capitala de pe atuncĭ, care invitare el o și primi «cu noroc în fruntea uneĭ cete armate. Dar curând «căḑù sub lovitura puterniculuĭ partit al luĭ Bogdan «*și-șĭ află pacea de vecĭ în monastirea de la Vasluĭ*» ([1]).

De la acest Domn al Moldoveĭ, Iurga Koriatowicz, care și-a pierdut viéța în prejma Bârladuluĭ, se păstréză următorul chrisov din 3 Iunie 1374, dat din Bârlad, unde resida pe atuncĭ. Originalul se află la, Kiev, în biblioteca Comiteluĭ Swidzinski.

«Cu mila luĭ Dumneḑeŭ, Noĭ Principe litvan *Iurga Coriatovicĭ Voevod, Domn țeriĭ Moldoveĭ*, și cu toțĭ boeriĭ Domnieĭ mele, facem cunoscut prin această carte a noastră, orĭ căruĭ om bun ce o va videa saŭ o va auḑi citindu-se, cum că această adevĕrată

(1). Eudoxiŭ Hurmuzaki, fragmente din istoria Românilor, tom. I, pag. 319. Bucureștĭ 1879.

slugă a nóstră credinciosul pan Iacșa Litavor, locoțiitor de la Cetatea Albă, ni-aŭ slujit cu dreptate și cu credință, în cât noĭ vădând a sa dréptă și credinciósă slujbă către noĭ, și maĭ ales vitejia sa în lupta cu Tatariĭ la satul Vladiciĭ pe Nistru, am miluit pe această slugă a nóstră sus-scrisă, cu unul din satele nóstre numit *Zubrouț*, pentru care toate este credința Domnieĭ mele și a boerilor Moldovenĭ. Ear spre maĭ mare târie a acesteĭ cârțĭ a nóstre, am poroncit credinciosuluĭ Ivan....... Scris-aŭ Iațcu, în Bârlad, anul 6882, Iunie în 3 dile» (1).

La 1616—1617 târgul Bârlad s'a aflat eară în mare cumpĕnă:

După mórtea luĭ Irimia și Simion Movilă Voevodĭ, grele turburărĭ și bătăliĭ izbucniră în Moldova, din causa moștenirĭ la tron, maĭ întâĭ între fiiĭ luĭ Simion și aĭ luĭ Irimia, apoĭ între aceștĭ din urmă, susținuțĭ de cumnațiĭ lor din Polonia, și între Stefan Tomșa Voevod, trimis Domn de Sultan. Aceste turburărĭ și aceste lupte sîngeróśe ținură până la 1617. Un nobil din Lorena, anume Ioppecourt, ostaș vitéz, luà parte la aceste bătăliĭ cu un corp de voluntarĭ francezĭ, pe lângă Principiĭ Polonĭ, apărătorĭ familieĭ Movileștĭ, care intrase în Moldova cu óste Polonă și Căsăcéscă. Întorcêndu-se după aceia din Moldova și din Polonia, la Paris, Ioppecourt a scris memoriile sale, despre tóte luptele și despre activitatea sa ostășéscă în Moldova. Intre alte, Ioppecourt ne istorisește că, în diua de 12 Noembrie 1616, Principele Correcky care sta la Tecuciŭ, *oraș tare de margine*, cu un corp de șase miĭ de cavalerie

(1). 6882 este 1374.—Vedĭ acest document publicat de Hăjdeŭ, in Foița de istorie și literatură, No. II, pag. 41. Iașĭ 1860. și de E. Hurmuzaki, Fragmente din istoria Românilor, tom I, pag. 319. Buc. 1879.

Polonĭ și Cazacĭ, după ce a bătut și a risipit cumplit la Siret, aprópe de Tecuciŭ, pe Stefan Vodă Tomșa și i-a ucis maĭ bine de 3400 de ómenĭ, afară de răniţĭ și de prisonierĭ, se întórse în Tecuciŭ cu óstea sa, și după treĭ ḑile de odihnă, fiind ger mare, dislocà óstea sa, și o rândui se ierneze în târgurile Tecuciŭ, *Bârlad,* Roman și Vasluĭ; ear el, cu o gardă de 150 de Ulanĭ merse la Iașĭ, unde fu primit cu mare cinste de cumnatul seŭ Alexandru Vodă: *il mit hiverner ses gens de guerre aux citez de Ticouhe, la Berlade, Romanatirgou et Vasseloye.* Însă Skender-pașa trimis de Sultan cu o armată formidabilă, ca se așeḑe pe tron pe Stefan-Vodă, venind despre Valahia, trimete uu corp de avangardă, care calcă *Bârladul,* tae și risipește óstea așeḑată aice de Principele Correcky, și o garnisónă turcéscă se așaḑă, în locul ceĭ polone, în Bârlad. Alexandru-Vodă înștiinţat de cele petrecute, trimete grabnic din Iașĭ patru sute de Cazacĭ, prin drumurĭ ascunse, și aceștiea, după treĭ ḑile de marș, ajung în zorĭ de ḑi pe neașteptate la Bârlad, daŭ foc târguluĭ din maĭ multe părţĭ, ţin stradele cu înfricoșare, și Turciĭ, care cum se repeḑéŭ din case, scăpând din flăcărĭ, ca se fugă, saŭ ca să se lupte, cădéŭ sub sabia și sub pistólele Cazacilor. Din patru sute de Enicerĭ, abea scăpară viĭ vr'o cincĭ, se ducă știre luĭ Skender-pașa și luĭ Stefan-Vodă. Bârladul se prefăcuse într'o grămadă de foc,—și aceste grozăviĭ se petreceaŭ în Februarie 1617. Skender-pașa cu Stefan-Vodă și cu 25,000 de ómenĭ eraŭ tăbăriţĭ *la un târgușor ce nu era maĭ departe de șase lege de la Tecuciŭ,* dar Ioppecourt nu ne spune numele târgușoruluĭ. Trebue se fi fost Nicoreștiĭ, pe unde în vechime era o cale militară care ducea obicinuit, apucând de la Berheciŭ, din

Moldova în Valahia. Alexandru-Vodă s'a retras apoĭ din Iașĭ la Hotin ([1]).

La 1686 orașul Bârlad aŭ dat ospeție, în vremĭ grele, la doĭ Domnĭ vestițĭ, și la oștile și curțile lor,— adecă luĭ Constantin Cantemir Voevod, Domnul Moldoveĭ, și luĭ Șerban Cantacuzino Voevod, Domnul Valahieĭ. În acest an Leopold I Impĕratul Germanieĭ se înțelese cu Ioan Sobieski Regele Polonieĭ, ca el se cuprindă Ungaria, ear Sobieski Moldova și Valahia. La 1686 Sobieski întră în Bucovina și provócă pe Vodă Constantin Cantemir ca să se supuie luĭ; dar Cantemir refusă și se retrage cu óstea sa la Bârlad, unde se afla și Vodă-Șerban-Cantacuzino cu óstea sa, venit aice tot din aceiașĭ causă. Sobieski înainta până la Țuțora, și în ḑiua de 16 August ocupà Iașiĭ și Curtea Domnéscă; el avea de gând se mérgă spre Galațĭ și se curețe Basarabia de Tatarĭ; ânsă vĕḑênd că nu maĭ sosea ostile austriace de ajutor, cum i se făgăduise, și că Tatariĭ cu Româniĭ se găteaŭ se pornéscă asupra luĭ, lasà Iașiĭ la 17 Septembrie 1686, și se întórse în Polonia. La plecarea sa, Cazaciĭ ard și pradă capitala Moldoveĭ; dar în calea eĭ, armata luĭ Sobieski aŭ fost suparată reŭ de Românĭ și de Tatarĭ ([2]).

Un chrisov al Domnuluĭ Moldoveĭ Eremia Movilă

(1). Histoire sommaire des choses plus mémorables advenues aux derniers troubles de Moldavie, composée par M. I. B. A. en P. sur les mémoires de Charles de Ioppecourt, Gentilhomme Lorrain qui portoit les armes durant ces troubles à la suite de Princes Polonois. Chap. XVIII. Paris MDCXX. Acéstă importantă carte s'aŭ reeditat și publicat cu traducere în românește, de neuitatul A. Papiŭ—Ilarian, în Tesaur de monumente istorice pentru România, tom. II, pag. 40. 46—47. 49. Bucureștĭ 1863.

(2). Laurian, Elemente de istoria Românilor, pag. 107—108, și Istoria Românilor, tom. III, pag. 175.

Voevod, din 9 Iuniŭ 7110, adecă din 1602, scris Slavonește, ne arată unele fapte locale despre Bârlad. Étă acest chrisov:

«Adecă Domnia mea m'am milostivit și am dat și am întărit slugeĭ noastre credinciόse luĭ *Andreĭ Kiriak Vameșul,* din dires de danie și de cumpĕrătură ce aŭ avut de la Aron-Vodă, o siliște anume *Zorileniĭ,* la Bârlad, și un loc de mόră în Bârlad, *din sus de târgul nostru Bârladul,* care această *Siliște Zorileniĭ* cu loc de mόră în Bârlad, *aŭ fost drέptă domnέscă de ocolul târguluĭ Bârladuluĭ,* cum ca se-șĭ facă șie acolo sat, și aŭ dat luĭ Aron-Vodă șase caĭ bunĭ învĕțațĭ drept douĕ miĭ de aspri *în treaba țeriĭ,* când aŭ fost fugit tόte satele, *căcĭ aŭ fost vremile de nepace și prădĭ de Cazacĭ* în pămêntul Moldoveĭ, când și însușĭ atunce aŭ perit. Decĭ această siliște maĭ sus scrisă ca se-ĭ fie de la noĭ dreaptă otcină și moșie cu tot venitul. Și spre acέsta este credința Domnieĭ mele maĭ sus numitul Eremia Vodă și fiiĭ meĭ Constantin și Alexandru, și credința a toțĭ boeriĭ nostri, anume: Stroicĭ vel logofăt, Urechia vel Vornic, Criste vel Vornic, Gheorghie părcalab de Hotin, Vasile i Chrisoverghi amândoĭ părcalabĭ de Neamțu, Veveriță i Ciocârlie, părcalabĭ de Roman, Orâș hatman i parcalab Suceveĭ, Trifan postelnic, Bocioc spatar, Cărăiman paharnic, Gligorie Stolnicul, Apostolakie comisul. Vleto 7110 Iunie 9». (¹).

Din acest chrisov ne lămurim:

1°. Că la 1602 târgul Bârladuluĭ era *domnesc.*

---

(1). 7110 este 1602.—Veḑĭ acest act în Arhiva istor. a Românieĭ, tom. III, pag. 80. *Slobozia-Zorileniĭ* este astă-ḑĭ proprietate Maiestățeĭ Sale Regeluĭ.

2°. Că moșia *Slobodia-Zorilenii* aŭ fost *domnéscă* împreună cu târgul, adecă din ocolul târguluĭ Bârlad.

3°. Că în ḑilele luĭ Aron-Vodă cel rĕŭ, aŭ fost vremĭ de nepace și năvălire de Cazacĭ în țara de jos, la Bârlad, la anii 1594, în care împrejurărĭ grele peri însușĭ Aron-Vodă, murind apoĭ, cum se știe, în închisóre, în Transilvania ([1]).

4°. Că pentru slujbele sale, și pentru că aŭ dat luĭ Aron-Vodă *în tréba țeriĭ*, șase caĭ bunĭ de óste, cu preț numaĭ de *două miĭ asprĭ* ([2]), Domnul aŭ dat în schimb *Vameșuluĭ de Bârlad Andreĭ Kiriak*, moșia Zorileniĭ. Despre familia Kiriak, am vĕḑut maĭ sus și un alt act, — actul Șoltuzuluĭ de Bârlad Karapotorpa, din 1623, după care jupânésa Zamfira, soția luĭ Dumitrașco Kiriak (póte se fie fiul luĭ Andreĭ Kiriak) aŭ vêndut Părcalabuluĭ Gheneiŭ o parte din moșiile Mastaticĭ și Piceganiĭ.

În chrisovul sus-citat al luĭ Eremia Movilă-Voevod, din 1602, se ḑice că târgul Bârlad era proprietate *domnéscă (târgul nostru Bârlad)*, precum și siliștea Zorileniĭ aŭ fost *dréptă domnéscă de ocolul târguluĭ Bârladuluĭ.* Aice trebue se facem o lămurire la întrebarea ce vine natural: *ce era proprietatea domnéscă?*

Domnesc, Domnéscă — vra se ḑică astă-ḑĭ domeniŭ, saŭ proprietate a Statuluĭ.

Étă ce ḑicea Obștésca Adunare a Moldoveĭ la 1817, întrebată fiind de Domnul Scarlat Calimah Voevod *pentru felinl proprietățeĭ în Moldova din învechime:*

---

(1). Despre acésta veḑĭ Φωτεινὸς Ἱστορία Δακίας, tom. III, pag. 90.— Letop. Moldov. tom. I.

(2). Un galben era *200 asprĭ* adecă *doĭ leĭ și 20 de parale.* (Cantemir, Descrierea Moldoveĭ, pag. 219). Așa dar 2000 asprĭ fac ḑece galbenĭ.

«Locurile carĭ *din vecĭ aŭ fost domneștĭ* sînt: «a) *locurile de pustiŭ*, adecă ce nu s'aŭ stăpânit de «nimene din nepomenit veac, cum și locurĭ de moșiĭ «deschise ce s'ar găsi între alte hotare împresurate, «sub nume tâinuit saŭ schimbat, și necuprins în chri-«sóvele megieșitelor moșiĭ; b) *braniștile domneștĭ*, ce «aŭ fost din vechĭ, și c) *locurile târgurilor*» (1).

Cuvîntul *braniște* însemnéză Slavonește un loc a-parat saŭ poprit, de la verbul Бранити (2), și în limba nóstră vra se ḑică poénă pentru fânațe, loc de fâ-naț. Așa la tóte mânăstirile era câte o *braniște*, a-decă loc de fânaț. Domnitorul și istoricul Moldoveĭ Cantemir ne spune că pentru fânul trebuitor la Cur-tea Domnéscă era un șes lângă Prut, numit *braniște*, și care era în îngrijirea Comisuluĭ celuĭ Mare (3). Fânețele domneștĭ, în vechime, le lucraŭ locuitoriĭ e-secutațĭ de *Comișeĭ*, trimișĭ de *Comisul cel mare*. Maĭ târḑiŭ cu numele de *braniște* s'aŭ pus o dare pe băuturĭ, care *era venit al Comișieĭ domneștĭ*, și consta, pe la 1769, într'un imposit de 3 leĭ pe bu-tea de băutură (4).

Se făceaŭ *Domneștĭ* și moșiile ce se confiscaŭ de la aceĭ ce se dovedeaŭ *viclenĭ* saŭ *hainĭ*, adecă tră-dătorĭ către Domnul țeriĭ, adecă carĭ se dovedeaŭ conspirând contra Domnuluĭ. Confiscațiunea, de și ur-mată și practicată, ca pedépsă, în curs de secolĭ în-tregĭ, n'aŭ putut ânsă împăca nicĭ odată pe Românĭ,

---

(1). Anaforaoa Obșteșteĭ Adunărĭ a Moldoveĭ din 1817 *pentru feliul proprietățeĭ în țară din învechime*. În Uricar, tom. IV, pag. 325—343.— Conf. Cantemir, Descrierea Moldoveĭ, pag 216.

(2). Hăjdeŭ, în Traian No. 5 din 30 Aprilie 1869, pag. 20, col. IV.

(3). Descrierea Moldoveĭ, pag. 160.

(4). Kogălniceanu, Arhiva Românéscă, tom. I, pag. 149. edit. II.—Mel-hisedek, Chronica Hușilor, part. I, pag. 58.

și la 1832 când ea se desființă, atât adunarea Moldoveĭ cât și Adunarea Valahieĭ declaraŭ că: «confiscarisirea de averĭ fiind împotriva obiceiuluĭ și a legeĭ pămêntuluĭ, nicĭ odinióră nu va putea a se înființa» (1).

Domniĭ aveaŭ drept nemărginit asupra proprietăților *domneștĭ*. Eĭ le da *danie și miluire, mânăstirilor*, și boerilor *după vitejia fie-căruĭ și după slujbele sevârșite Domnuluĭ și țeriĭ*. Chronicariĭ vechĭ ne spun că Iuga-Vodă, la 1399, *aŭ început a dâruire ocinĭ prin țară la voinicĭ ce făceaŭ vitejiĭ la ostĭ*. Alexandru Vodă cel bun (6907 adecă 1399) dărueşte ocinĭ la mânăstirĭ, Stefan Vodă cel tîněr (7026) *dăruește moșiĭ vitejilor care aŭ bătut pe Tatarĭ* (2). Domnul următor putea *strica* aceste daniĭ și miluirĭ. De aice vinea formula sacramentală în curs de veacurĭ, care se punea la sfârșitul tuturor uricelor, și chrisóvelor de danie și de miluire domnéscă către mânăstirĭ și boerĭ,—și care dice ast-fel: «Ear după «a noastră viéță cine va fi Domn țeriĭ aceştiea, saŭ «din némul nostru, saŭ cine Dumnedeŭ va voi se fie «Domn, *se nu strice a nóstră danie și miluire, ci* «*maĭ vârtos se deĭə și se întăréscă*» (3); și tot de aice vinea obiceiul, ca la fie-care schimbare de Domn, proprietariĭ de daniĭ și de miluirĭ, mergeaŭ de capataŭ de la noul Domn *recunóșterea și întărirea uricуluĭ de danie și de miluire* (4). Acéstă re-

---

(1). Reglement. Organ. Moldov. Cap. VIII, secț. VI. art. 355. Reglement. Organ. Valah. cap. VII. sect. III. § II, art. 298.

(2). Letop. Moldov. tom. I, pag. 102. 103. 154.

(3). d. e. Uricul luĭ Alexandru cel bun din 6936 (1428) în Uricar. tom. II, pag. 248.—Uricul luĭ Ilieș Vodă din 4 Maĭ 6944 (1436) în Uricar, tom. III, pag. 109,—și o mulțime de alte.

(4). esemplu în Uricar tom. II, pag. 285. și la tóte schimbările de Domnie.

cunóștere prin chrisov, se ḑicea: *milă și întăritură*, și ea, odată cu confirmarea, cuprindea *pofta* cătră domniĭ viitorĭ *se n'aibă a strica mila și întăritura* (1). Uricele vechĭ ne daŭ miĭ de esemple că moșiĭ dăruite de Domnĭ, se întorceaŭ earășĭ la Domnie prin *stricarea danieĭ de cătră domniĭ următorĭ*, prin *rescumpĕrare*, prin *stingerea familieĭ care primise dania*, saŭ prin *confiscare pentru viclenie cătră Domn*. Pedepseĭ de confiscare era supusă orĭ ce avere, orĭ de unde ar fi provenit, a vinovatuluĭ (2).

La 1631, găsim aprópe de Bârlad, la Simila, o pivă, saŭ fabrică de sucman. Étă un uric de la Moiseĭ Movilă Voevod, scris românește, din 1631, doveditor despre acésta:

«Noĭ Moiseĭ Movilă Voevod, Bojiciu milostiiu Gospodar Zemli Moldavskoĭ (3).

«Dat-am cartea Domnieĭ mele slugeĭ nóstre luĭ Dumitru și luĭ Simeon de la Neamț, spre aceea ca eĭ se fie tarĭ și puternicĭ cu cartea Domnieĭ mele a-șĭ ținea a ior dreaptă ocină și moșie, dreaptă ocină și *morile și piva din Dobromireștĭ despre Simila din ținutul Tutoveĭ*. Se ție despre tot hotarul cât se vor

---

(1). esemplu Chrisov luĭ Const. Duca Voevod din 7201, în Uricar, tom. II, pag. 92—93. și tóte chrisóvele de întăritură.

(2). Esemple: Chrisov de la Radu Mihnea din 1624 în Uricar, V, 331. De la Miron Barnovski, id. pag. 383.—Arhiva istorică a Românieĭ I, 73. pagina 74. din 1442. pagina 112. din 1631 pag. 125. din 1541 (confiscare). din 1552 (desherență, adecă stingerea familieĭ). tom. I. part. II, pag. 191 din 1610 Martie 30.—Uricar. IV, pag. 315, din 1718.—Uricar. V, 379. 381. 383.—Arhiva Românéscă, I. 14. 15 din 1400.—de la Ilie Voevod din 4 Maĭ 6904 (1396) Uricar. III, 109.—Alexandru cel bun, din 1403 (6912) Uricar. III, 246.—Alexandru cel bun, din 6936 (1428) Iulie 24. Uricar. II, 248.—de la Iuga-Vodă, în Arhiva Românéscă, tom. I. 14.—de la Gaspar-Vodă din 7127 (1619) Iuli. în Arhiva istor. a Român. I, 54.—Melhisedek, Chronic. Hușilor, pag 6. 12. 404. 408.

(3). *Bojeiu milostiiu*..... adecă cu mila luĭ Dumneḑeŭ Doma țeriĭ Moldoveĭ.

alegi părţile lor din câmp şi dintru apă şi din pădure: se nu aibă Kikoş (Кикош) nicĭ o trébă cu moşia lor, pentru căcĭ aŭ fugit din legĭ şi de la Poarta Domnieĭ meli,—n'aŭ vrut se stea ca se se păréscă cu dânşiĭ. Decĭ se ţie moşiile; ear de i va părea cu strâmbătate, se vie se stea cu dânşiĭ de faţă, înaintea Porţiĭ Domnieĭ meli.

(L. P.) 17 Decembrie 7139 (1).

Cuvintele: se stea cu dânşiĭ de faţă *înaintea Porţiĭ Domnieĭ mele*, étă ce însemnéză:

Impricinaţiĭ carĭ vinéŭ la Iaşĭ să se judece la Divan, dinaintea Domnuluĭ,—sta la *Pórta Curţiĭ Domneştĭ*, aşteptând se fie chiemaţĭ la judecată, când va eşi Domnul în Sala Spatarieĭ (Sala Tronuluĭ). Şi aice la Pórta Curţeĭ Domneştĭ era *Vornicul de Pórtă* cu subordinaţiĭ seĭ Vorniceĭ de Pórtă, Aprodĭ şi portarĭ, carĭ întroduceaŭ pe rând la Divan pe împricinaţĭ. Vorniciĭ de Pórtă eraŭ însărcinaţĭ, după poronca Divanuluĭ, şi cu aducerea cu putere, când Domnul saŭ Divanul ar fi hotărit aşa, a împricinaţilor la judecată, şi cu aducerea la îndeplinire (esecutarea) a hotărirelor.

Din Ucraina, multe familiĭ de ném cazacesc şi din Rusia mică, le găsim stabilite, în vechime, în Moldova, slujind prin óste, şi prin Divanurile Domnilor. Aşa, d. e. găsim pe *Nebojatco* uricarul, iscălit şi în tr'un uric de la Irimia Movilă Voevod, din 2 Aprilie 1605, dat fiilor Logofătuluĭ Bârlădeanu, pentru mo-

---

(1). Gh. Bariţ, Foaie pentru Minte, inimă şi literatură. Anul 1842. No. 15, pag. 118. Braşov.—Din acéstă carte Domnéscă, se vede lămurit, din vechime, dreptul de oposiţie celor judecaţĭ în lipsă, chiar şi contra cărţilor Domneştĭ. Acest drept era mărginit într'un termen hotărit, cum dovedesc maĭ multe acte vechĭ domneştĭ şi a Divanurilor.

și a Zelina din ținutul Hotinuluĭ (1). Așa găsim pe *Nădâbaico*, între ctitoriĭ mânăstireĭ Pângarațiĭ (2). O carte de la Stefan Voevod, fiul luĭ Vasili Lupu Voevod, din 31 Iulie 7168 (1660) dovedește că în ḑilele luĭ Vasili Lupu a fost Armaș mare în Moldova, un cazac anume *Nâbâdaico*. Cartea luĭ Stefan Lupu Voevod, califică pe sóra acestuĭ *Nâbâdaico*, anume *Nastasia*, de *Bârladeniță*, adecă Bârlădéncă, ceia ce ne dovedește, că familia *Nâdâbaico* a fost statornicită la Bârlad. Étă acéstă carte, scrisă românește, care se păstrézä în original în arhivele Academieĭ române (3).

† Iw Stefan Voevod, Bojieiu milostiiu Gospodar Zemli Moldavskoĭ. Dat-am cartea Domnieĭ méle ceștiĭ sârace de jupânese anume *Nastasieà Bârlâdenița sora luĭ Nâdâbaico ce-aŭ fost Armaș*, se hie tare și putérnicà cu cartea Domnieĭ méle, a opri și a ținea doao viĭ de la sat de la Orbénĭ, care viĭ simptŭ cumpârate de frate-seŭ *Nâdâbaico Armașu*, și le-aŭ fost luat câlugâriĭ de la Cașin cu impresureaturĭ în ḑileli luĭ Gheorghe Stefan Vodâ, și apoĭ Gika Vodâ i-aŭ fost dat pre acéle viĭ și cartea i-aŭ perit când aŭ vinit Munteaniĭ cu Constantin Vodâ, pentr'acea ca sâ aibâ ea așĭ ținea viile despre câlugàriĭ de la Cașin și nime sâ nu cutéḑe a ținea saŭ a opri. Inaco ne budet (4).

† Sam Gospodin velél (5). U Ias let 7168 Iulie 31.

(L. P. D.).

(1). Uricar, tom. I, pag. 158—159 edit. II. Iașĭ 1873.

(2). Tocilescu, Raporturĭ asupra câtor-va mânăstirĭ, schiturĭ și bisericĭ din țară, pag. 89. Bucureștĭ, 1887.

(3). Documente, pachet XXI. No. 107.

(4). adecă: alt-fel se nu fie.

(5). adecă: Insușĭ Domnul a poroncit. Aceste cuvinte scrise, la sfârșitul cărților Domneștĭ, une-orĭ de însușĭ Domnul, da actuluĭ o putere și maĭ mare,—căcĭ ele dovedeaŭ, că nu numaĭ după judecata boerilor, ci chear Domnul așa a hotărît.

Trebue se pomenesc despre *pecetea târgului Bârladului*.

În vremile vechĭ pecetea târguluĭ Bârlad era o pecete rotundă, avênd la mijloc un soare, cu treĭ stele și treĭ pescĭ la lăturĭ, și împrejur legenda, după semnul Cruceĭ, cu litere cirilice: пєчата тръга Бръладъ (*peceata trâga Brâlad*), ear maĭ târḑiŭ: пєчєтєа търгꙋлꙋи Бърладъ (*pecetea târguluĭ Bârlad*), ceia ce dovedește că aceste douĕ pecețĭ sînt din vremĭ deosebite, căcĭ *trâg Brâlad* este forma vechie pe care o găsim între alte acte, în chrisovul scris slavonește, de la Alexandru cel bun, din 20 August 1422, ce se păstréză în arhiva Statuluĭ din Bucureștĭ, prin care hărizește mânăstireĭ Bistrița vama din Bârlad; chrisovul ḑice: мыто от Бръладского тръга (1);ear *târg Bârlad* este forma din alte epocĭ, cum am ḑis la început, precum este din altă epocă și forma în plural ca cea din diploma Domnuluĭ Bârladuluĭ Ivanco Rostislavicĭ din 20 Maĭ 1134, care ḑice: оу Берладі (2). De aceste pecețĭ, din începutul secoluluĭ XVII și anume din aniĭ 1635, 1638 etc. etc. eŭ am vĕḑut multe, pe zapise de vênḑare de proprietățĭ, date de Șoltuziĭ și de pârgariĭ de Bârlad, în ḑilele marilor Vornicĭ de țara de jos. Așa de pildă, moșia *Pogoneștiĭ* de lângă Bârlad, astă-ḑĭ proprietate a d-luĭ Nicolae Constantinidi, ear maĭ nainte a caseĭ defunctuluĭ postelnic Iancu Gika (brigadirul), are de aceste zapise, fórte prećióse, de la Șoltuziĭ de Bârlad. Treĭ din aceste zapise sînt fórte bine păstrate, cu pecețile lor întipărite cu fum de la lumînare, și anume: unul de la Нѣгоє шолтꙋз шии кꙋ вї пъргарїй дин тръг де Бръладъ (*Nea-*

---

(1). Arhiva istorică a Românieĭ, tom. I, pag. 132.

(2). Veḑĭ diploma bârlădénă în jurnalul *Trajan*, No. 50 din 26 August 1869, pag. 199. sq.

goe șoltuz și cu 12 pârgarĭ din trâg de Brâlad), din 15 Martie 7146, adecă 1638, prin care Apostolaki feciorul luĭ Constantin parcalabu cumpĕră moșie în hotarul Dinaseștiĭ, cu vad de móră la Tutova și cu săpătură; un alt de la *Martin șoltuz de Brâlad și cu 12 pârgarĭ*, din 25 Aprilie 7143, adecă 1635, după care Tuda și Ionașcu Holteiul vênd moșie din sat din Dinaseștiĭ de pe apa Tutoveĭ, cu vatră de sat și cu vad de móră, luĭ Grigorie Matoeĭ Roșca,— și un al treilea de la *Stoean Iorga șoltuz de Brâlad și cu 12 pârgarĭ*, din 26 Februarie 7143, adecă din 1635, pentru vêndarea moșieĭ Pogoneștiĭ și Polocineștiĭ. Șoltuziĭ dic la sfârșitul acestor acte: АМ П8С ПЕЧАТЕА ОРАШ8Л8Й КА СЕ СЕ ЩІЕ *(am pus peciatea orașuluĭ ca se se știe)*. Étă fac simile întocmaĭ după acéstă pecete:

Dar la *Casa Obștieĭ* orașuluĭ Bârlad, saŭ, după cum se dice astă-dĭ, la *Epitropia Caseĭ proprietățeĭ orașuluĭ Bârladuluĭ*, se păstréză o pecete de fer maĭ modernă. Acéstă pecete are formă ovală. In mijloc, la umbra unuĭ nor, între patru copacĭ, pe malul uneĭ ape, cu treĭ peștĭ stă în picióre o femee cu mânele întinse, ţiind în mâna stângă vulturul Valahieĭ cu crucea în cioc, ear în mâna dréptă un snop de segețĭ saŭ de vergĭ; la piciórele femeiĭ o apă cu treĭ pescĭ, și sub aceste tóte, jos,—data *1815*, ear împrejur inscripția

cu litere cirilice печете търгȣлȣи Бърладȣлȣи *(pecete târgului Bârladului)*. Étă fac simile de pe acéstă pecete:

care se găsesçe întipărită cu fum, și cu cernélă, pe o mulțime de acte bârlădene de la 1815 până la 1860, în curs de 45 de anĭ; ear la 1860 Epitropia proprietățeĭ târguluĭ, adecă Casa Obștieĭ, aŭ făcut o altă pecete, cu care se slujește și astă-ḑĭ; acéstă din urmă pecete, este, în ce privește mărimea eĭ, forma eĭ, și marca de pe ea, întocmaĭ ca acea de maĭ sus din 1815,—numaĭ, în locul legendeĭ cu litere cirilice печете търгȣлȣи Бърладєлєи 1815,—s'aŭ scris legenda cu litere latine: *Epitropiea proprietățeĭ orașuluì Bârlad. 1860*. Étă și fac simile aceștiea care se întrebuințéză și astă-ḑĭ:

Ce însemnéză óre acéstă marcă?

Póte că alegoria de pe pecetea de la 1815, pe care o vedem în curs de 74 de anĭ, pe actele târguluĭ Bârlad, resumă istoria Bârladuluĭ. Femeia închipuește, *póte*, domnia saŭ Vornicia Bârladuluĭ, vulturul muntenesc în mâna stângă, și snopul de vergĭ în cea-laltă, dovedesc, póte, întinderea și hotarele iurisdicţiuneĭ Bârladuluĭ: de la Siretiŭ, hotarul Valahieĭ, până la Prut, unde maĭ ales, în secolul al XIII, pe la 1240, în ḑilele când înflorea Bârladul, eraŭ *Cumaniĭ*,—căcĭ snopul de segeţĭ, de vergĭ, este marca Cumanilor. Pe la 1169 —1240, Cumaniĭ saŭ Polovţiĭ se întindéŭ peste Prut în Basarabia, sub groznicul lor domnitor Konceak (¹).

Așa s'ar putea esplica, *póte*, marca de pe pecetea de fer a târguluĭ Bârladuluĭ din 1815 și cea de astă-ḑĭ din 1860, simbolisând istoria statuluĭ Bârlădean. Se sperăm că cercetărĭ, din partea celor competenţĭ, ne vor pune în stare, se cunóștem, și se putem lămuri maĭ bine, obârșia și înţelesul eĭ. Cât despre ceĭ treĭ pescĭ și apa (apa Bârladuluĭ) pe malul căreĭ sta figura alegorică de pe pecetea târguluĭ Bârlad,—aceste sînt și astă-ḑĭ marca judeţuluĭ Tutova, închipuind bogatele sale pascariĭ, vestite și în istoria comerciuluĭ nostru internaţional.

Am vĕḑut in chrisovul luĭ Eremia Movilă Voevod, din 1602, că târgul Bârladul era *domnesc*, ca și moșia învecinată *Zorileniĭ*, din sus de Bârlad, ţiind de ocolul târguluĭ Bârladuluĭ, până în ḑilele luĭ Aron-Vodă cel reŭ, care la 1594 aŭ făcut siliștea Zoreleniĭ danie și vênḑĕtóre luĭ *Andreĭ Kiriak Vameșul de Bârlad.* Dar de la 1757, până la 1815, Bârladul a

---

(1). Карамзинъ, op. cit. tom. III, not. 3. 58. 60. 67. 68.—și Hăjdeŭ în *Trajn*, No. 52, pag. 208, §. 5.

cădut în grele anevoinţĭ. Am maĭ ḑis cu alte ocasiĭ cum Constantin Mihaĭ Racoviţă Voevod aŭ avut fatala cugetare, *contra obiceiuluĭ ţeriĭ*, a face danie la mânăstirĭ—târgurile şi pământurile târgurilor, şi acéstă galantomie, în folosul mânăstirilor şi în paguba şi scăderea oraşelor, s'aŭ întins şi în folosul particularilor. Aşa păţiră oraşele Tecuciul, Botoşaniĭ, Vasluiul, Târgul Ocna, Galaţiĭ şi altele (1). La 1757, Constantin Mihaĭ Racoviţă Voevod aŭ dăruit mânăstireĭ Sântuluĭ Samoil din Focşanĭ, zidită de el, *tótă moşia încunjurătóre a oraşuluĭ Bârlad*, care constituea târguluĭ Bârlad o moşie de mare întindere şi de mare preţ şi însemnătate. Vatra târguluĭ remase singură scutită,—dar de la 1785 deveni şi acésta aprópe proprietate a familieĭ Cantacuzino, şi maĭ târḑiŭ a familieĭ Miclescu-Dimaki, de la care obştiea târgoveţilor de Bârlad, prin sprijinul Domnuluĭ Scarlat Calimah Voevod, rescumpără, în sfârşit, după multe judecăţĭ şi anevoinţĭ, şi moşia şi târgul, la 1815.

Doue chrisóve de la Domnul şi legislatorul Moldoveĭ Scarlat Calimah Voevod, unul din 1815, Februarie, şi al doilea din 1816 August 14, sînt, de atuncĭ şi până astă-ḑĭ, baza şi titlurile proprietăţeĭ şi drepturilor colective ale Bârladuluĭ. Chrisovul din 1815 are şi o importanţă istorică: privilegiĭ, datine

---

(1). Vedĭ Alexandru Papadopul Calimah, Scrisóre despre Tecuciŭ în Convorbirile literare din 1 August 1885.—şi Notiţă istorică despre oraşul Botoşaniĭ, pag. 35. Bucureştĭ 1887.—Vedĭ despre Vasluĭ: Chrisovul luĭ Mihail Constantin Suţu Voevod din 1796, prin care dă Hatmanuluĭ Costaki Gika Vel logofăt ţeriĭ de jos *danie şi miluire târgul Vasluiuluĭ cu tot locul de prin prejur*, şi chrisovul luĭ Alexandru Constantin Moruz Voevod, din 1805 Maĭ 22, întăritor celuĭ de maĭ sus,—în broşura reposatuluĭ M. Kostaki, *Chestiunea Vasluiuluĭ*, pag. 57—60. Bucureştĭ 1864. Despre Galaţĭ şi despre târgul Ocna este chrisovul luĭ Constantin Mihaĭ Racoviţă Voevod din 1 Ianuarie 1757 despre care vorbesc în a mea *Notiţă istorică despre Galaţĭ*, încă inedită.

vechĭ, istorie, obiceiurĭ ale pământuluĭ, tóte sînt cuprinse în el. De aceia îl reproduc aice în întregul seŭ și întocmaĭ:

Cu mila luĭ Dumnedeŭ

Noĭ Scarlat Alexandru Calimah Voevod

DOMN ȚEREĬ MOLDOVEĬ

«Inștiințare se face cu acest chrisov a Domnieĭ mele, tuturor cuĭ se cuvine a ști că, arătându-ne al nostru cinstit și credincios boer Dumnealuĭ *Grigorie Sturza Vel logofăt de țara de jos*, zapisul Dumisale *Spatareseĭ Profira Micléscă, soția Dumisale Spatarului Nicolae Dimaki*, care este din ḑi întâĭ a luneĭ acesteĭ Februarie a anuluĭ curgêtor, iscălit de Dumneiĭ i de soțul Dumisale, i de boeriĭ rudeniĭ a Dumisale ce i-aŭ fost epitropĭ: Dumnealuĭ Iordaki Cantacuzino, biv vel logofăt, și dumnealuĭ Ioan Sturza, biv vel spatar, și de alțĭ boerĭ, încredințat și de dumnelor Velițiĭ boerĭ a Divanuluĭ Domnieĭ mele, prin care se cuprinde că *mânăstirea Sfântuluĭ Proroc Samoil din târgul Focșanĭ*, ce este metohul mânăstireĭ Sfântuluĭ Spiridon de aice din orașul Iașiĭ, *avênd afierosire de la ctitorul eĭ, fericitul întru pomenire Domn Constantin Mihail Cehan Racoviță Voevod, moșia de la târgul Bârladuluĭ ot ținutul Tutoveĭ*, hotărită și stâlpită, și mĕsurată în lung și în curmeziș, *afară de vatra târguluĭ*, precum arată chrisovul aceluiașĭ Domn ce este din anul 7265 (1), și alte următóre *chrisóve de întăritură*,—în urmă la aniĭ 1785 Decembrie 10, Epitropia mânăstireĭ sfântuluĭ Spiridon, ce se afla întru acea vreme, anume: reposațiĭ

---

(1). 7265, adecă 1757

Sofronie Irinupoleos, i Lascaraki Roset, fiind vel Vornic, și Iordaki Gika Vornic, aŭ făcut schimb cu Dumneluĭ biv vel *logofât Iordaki Cantacuzino, fiind postelnic;* adecă Epitropiĭ aŭ dat dumisale logofâtuluĭ *moșia Bârladul,* și dumneluĭ logofâtul aŭ dat la mânăstire moșia *Vădurelele* satul întreg la ţinutul Sorocăĭ, precum arată scrisórea de schimb, adeverită de Mitropolitul ţeriĭ și de Veliţiĭ Logofeţĭ de atunce, întărită și cu chrisov tot dintru acel an, Decembrie 26, de la Domnia Sa Alexandru Ioan Mavrocordat Voevod. Dar după aceia, la aniĭ 1786 luna Ianuarie, dumneluĭ *Logofâtul Iordaki Cantacuzino,* fiind spatar ăncă, prin învoélă *aŭ făcut schimb cu sora Dumisale reposata spatarésă Catrina Cantacuzino,* care aŭ fost *moașă dumisale spatareseĭ Profireĭ,* dând d-luĭ logofâtul suroreĭ sale *moșiea Bârladul,* și luând de la sora sa niște părţĭ de moșie la ţinut Hârlăuluĭ, cum arată scrisórea de schimb adeverită de Mitropolitul ţeriĭ, Episcopul Hușuluĭ și Veliţiĭ boerĭ de atuncea. Pe urmă *spatarésa Catinca Cantacuzino, între altele ce aŭ dat zestre fiiceĭ sale Elena, maica dumisale spatareseĭ Profira, când aŭ căsătorit-o după stolnicul Dimitraki Miclescu, i-aŭ dat și moșia Bârladul,* precum arată fóea de zestre, iscălită de spatarésa Catrina Cantacuzino; *ear de la stolnicésa Elena aŭ remas la fiica sa, adecă dumisale spatareseĭ Profira soţiea dumisale spataruluĭ Nicolae Dimaki,* precum arată izvodul din anul 1813 Noembrie 21, iscălit de dumneluĭ spatarul Ioan Sturza văr-primare cu stolnicésa Elena, ce aŭ fost și epitrop dumisale spatareseĭ Profireĭ. Dar fiind că *târgoveţiĭ locuitorĭ din târgul Bârladuluĭ,* din vreme în vreme s'aŭ întins cu casele și alte binale, pe locul acel cuprins în chrisovul pomenituluĭ Domn, ce l'aŭ fost afierosit la

numita mânăstire, și aflându-se *și la mâna târgove-țitor o carte tot de la acelaș Domn, și tot dintru același an Martie 12, în urma chrisovuluĭ mânăsti-reĭ,* în care carte hotărește se nu deie de casă nicĭ un ban chirie, nicĭ din pivnițele lor, cum nicĭ din grădinĭ se nu-ĭ ḑeciuéscă mânăstirea, ce numaĭ din ţarinĭ și din fânaț, și din prisăcĭ de la câmp, se-șĭ dea ḑeciuéla, — în cuprinderea acelei cărţĭ înte-meindu-se târgoveții, făceaŭ pricinuirĭ atât la ceĭ de maĭ nainte stăpânitorĭ, cât și către dumneiĭ spatarésa Profira, ca se nu dea adetiul ([1]) obicinuit după puterea chrisóvelor ce are,—întinḑindu-se pricina și la înfăţo-șarea judecățeĭ Divanuluĭ, de unde *deosebindu-se câțĭ-va din boeriĭ ce locuesc într'acel târg, anume dum-nelui spatarul Gavril Iamandiĭ, i spatarul Ioan Co-staki, i banul Ioan Iamandiĭ, medelnicerul Petraki Negre, și medelnicerul Panaite Docan, medelnicerul Iordaki Oprișan și slugeriul Vasili Kiru,* arătân-du-se din partea tuturor târgoveților, și scoțând vorbă că cu toțiĭ de obște ar vroi se o cumpere de istov,— spre acea vorbă s'aŭ sfătuit și dumneiĭ spatarésa Profira cu soțul dumisale și cu epitropiĭ ce i-aŭ avut, cum și cu dumnelor Velițiĭ boerĭ a Divanuluĭ, și cu toțiĭ într'un cuvânt aŭ sfătuit: că spre izbrănirea tuturor pricinilor ce era pricinuitoare de pagube, și spre maĭ bun folosul dumisale, dacă-ĭ vor da preț mulță-mitor, *este maĭ cu cuviință se o vîndă de istov,*— și așa cunoscênd și însușĭ dumneiĭ, aŭ stătut în toc-mală cu dumnelor maĭ sus numițiĭ boerĭ, prin obraze alese mijlocitoare, și dintru o parte și alta, și *s'aŭ suit la preț până la una sută opt-ḑecĭ miĭ leĭ,* care preț cunoscêndu'l pentru maĭ bun folosul dumisale și

---

(1). *adetiul* vra se ḑică dare, rederanță.

maĭ cu liniștire, de cât că ar fi avut moșia aceasta supusă întru tóte pricinile a atâta norod,— și așa remâind întru cea desevârșit mulțumire a prețuluĭ, din buna voe dumisale *aŭ vândut* numita moșie cu tóte acareturile ce se afla pe dânsa, și cu vad de móră ce este osebit cumpěrat de la dumneluĭ Visternicul Mateĭ Cantacuzino, cu osebită scrisóre; avênd putere cumpěrătoriĭ a-șĭ căuta dreptățile moșieĭ după cuprinderea scrisorilor, și a trage și împresurărĭ dacă vor fi, ca niște vecinicĭ stăpânĭ, fără a maĭ fi dumneiĭ supusă la vre o respundere pentru vre o din protivă urmare,—ce orĭ de va lipsi ceva din cuprinderea scrisorilor, saŭ de va adaoge pentru cumpěrătura, se fie și folosul și paguba, așijderea și pentru câte daniĭ saŭ așeḑărĭ ce vor fi pe locurĭ, după ce moșiea aceasta aŭ trecut ca zestre la maica dumisale spatareseĭ, și până acum, și aceĭ cu daniile saŭ așeḑările vor pricinui a nu plăti la prețul cumpěrătureĭ după analogiea ce-ĭ va ajunge, se fie sloboḑĭ cumpěrătoriĭ a-șĭ căuta cu uniĭ ca aceia prin drumurile judecățeĭ, pentru că niște așa daniĭ saŭ așeḑărĭ nu pot se-șĭ maĭ aibă puterea saŭ lucrarea lor, afară numaĭ dacă se vor afla vre unele cu încredințare făcute de maica dumisale, acelea aŭ se remâie statornice. Și așa după tocmala aratată, primind dumneiĭ și toțĭ baniĭ deplin, pe lângă zapisul acesta, *le aŭ dat și toate scrisorile ce aŭ avut vechĭ și noue*, în care zapis după ce s'aŭ vĕḑut iscălițĭ dumnelor și rudeniile și alțĭ martorĭ, s'aŭ vĕḑut că și *din partea Divanurilor* se încredințéză cu aceste cuvinte: «măcar că vênḑarea pentru lucru de zestre nemișcător despre partea femeeĭ ce este supusă barbatuluĭ, de la pravilă se întăresce după trecerea de anĭ, când osebit încredințéză că aŭ fost cu buna voința eĭ, pentru lipsirea

cuvêntuluĭ că aŭ fost orĭ pentru dragoste, saŭ pentru frica barbatuluĭ,—dar această vênḑare se deosebeşte, urmând la mijloc prigonirea de sus aratată, care covârşea păgubirea pe folosul vênḑĕtóreĭ, ear preţul ce l'aŭ dat cumpĕrătoriĭ, este cu mult maĭ bun folos vînḑĕtóreĭ de cât că ar fi avut moşiea aceasta şi pentru ca desevârşit se lipséscă prigonirile acelea aducĕtóre de pagube şi la o parte şi la alta, fiind vênḑarea aceasta cu buna voinţa a dumisale Spatareseĭ Profira, şi a soţuluĭ dumisale, şi cu sfătuirea şi a boerilor rudeniĭ ce aŭ fost epitropĭ, cătră care unindu-se şi socotinţa judecătorieĭ, şi găsind cu tótă cuviinţa, aŭ dat slobodă voe la amêndouĕ părţile şi a vinde şi a cumpĕra, şi cea desevârşit hotărîre, fără a se maĭ deslega vre-o dată vênḑarea acésta sub nicĭ un cuvênt, ce în vecĭ se aibă tăriea eĭ nestremutată».

Asupra căruia zapis arătându-ne dumneluĭ Vel logofât rugămintea numiţilor cumpĕrătorĭ târgoveţĭ, pentru a li se întări lor cumpĕrătura aceasta, *ni aŭ aratat şi un ispisok vechiŭ Sârbesc de la Domnul Stefan Voevod bătrînul, în cuprindere cu întăritură de privilegie a nu fi supuşĭ târgoveţiĭ din Bârlad cu nicĭ un fel de dare, fără numaĭ pentru peştile ce vor cara spre vênḑare*; şi pe lângă ispisocul acesta alăturându-se şi *cartea Domnuluĭ Constantin Mihail Cehan Racoviţă Voevod*, acea maĭ sus pomenită, din aniĭ 7265 Martie 12, dată la mâna târgoveţilor în cuprindere: că „*după ce domniea sa aŭ afierosit locul domnesc ce s'aŭ aflat la Bârlad, mânăstiriĭ prorocului Samoil, le dă lor întărire şi privilegiĭ, ca nu cum va se fie eĭ suparaţĭ de mânăstire cu vre uă dare, nicĭ pentru casele lor, nicĭ pentru pivniţele lor, cum nicĭ din grădinĭ se nu ĭ zăciuiéscă*“. Ear în urma acestor privi-

legiĭ, spre apărarea lor de vre uă dare, *s'aŭ întemeet și cu deosebite hrisóve vechĭ și noue, pentru locurĭ de case și dughenĭ, cumparate uniĭ de la alțiĭ din târgul Bârladuluĭ.*

«Drept aceia în cuprinderea dovedilor aratate *cu lămurire, cunoscându-se vechia lâcuință a târguluĭ acestuia cu statorniciea de privilegiĭ*, după ce ne-am încredințat Domnia mea fără îndoire pentru dreapta cererea lor, care urméză *spre maĭ multă întemeiere acestuĭ târg*, vederat fiind că cu dreaptă legiuire și protimisis la cumpĕrarea moșieĭ, maĭ ales lor se cuvine ca unor vechĭ megieșĭ cu *locul târguluĭ lângă care din învechime aŭ fost alăturată și moșiea acésta*, încredințându-ne asemene și pentru cumpĕrătura ce aŭ făcut numițiĭ târgovețĭ a moșieĭ unite cu târgul, după zapisul ce s'aŭ pomenit maĭ sus a dumisale spatareseĭ Profira Miclésca și soțul dumisale, că este prin buna-vroința și a dumilor-sale boerĭ rudeniĭ ce i-aŭ avut și epitropĭ, legiuită și cu dreaptă socotință a Preosfințituluĭ Mitropolit al țeriĭ și a dumilor-sale Veliților boerĭ, spre cea maĭ desevârșit folosință a vêndătóreĭ și îndemânarea cumparatorilor, dar și spre de istov contenire a prigonirilor ce urma, *întru desevêrșit unire și a Domnieĭ Mele la dreapta legiuire ce s'aŭ făcut pentru vênḑarea acesteĭ moșiĭ*, spre de ajuns îndemânare cu mulțămire a amânduror părților, — desevârșit dréptă și cuviinciósă cunóștem cererea numiților târgovețĭ, și prin hrisovul acesta a Domnieĭ mele *dăm și întărim vecinica stăpânire și apărare de obște a tuturor târgoveților din numitul târg, și legiuim dreaptă stăpânirea lor cu vecinică întemeere asupra moșieĭ unită cu vatra târguluĭ*, care pe dreptĭ baniĭ lor prin buna învoire și dreaptă legiuire o aŭ cumpărat de la dumneiĭ spatarésa Pro-

fira Micleasca și soțul seŭ dumneluĭ spatarul Nicolaĭ Dimaki, ca se o stăpânéscă în tóte hotarele eĭ întocmaĭ după zapisul de cumpărătură și după scrisorile vechĭ și noue ce le-aŭ luat eĭ împreună cu zapisul cumparătureĭ, din tot locul și cu tot venitul, ca pe uă dréptă otcină și moșie al lor. Ear spre vecinica întemeere a celor maĭ sus cuprinse, hrisovul acesta al Domnieĭ mele se le fie lor, și în urmă clironomilor, din neam în neam, statornică întăritură, neclătit și nereșluit nicĭ uă dinióră în vecĭ, — care s'aŭ întărit și cu a Noastră Domnească iscălitură și pecete.

Scrisu-s'aŭ hrisovul acesta la scaunul Domnieĭ mele în orașul Iașiĭ, în al treilea an al ceĭ de a doua Domnie a Noastră la Moldavia și s'aŭ dat de la anul de la Mântuitorul Christos 1815, în luna Februarie.

(iscălit) Noĭ Scarlat Alexandru Calimah Voevod.

(L. P.)

Grigorie Sturza Vel logofât, procitoh.

Iordaki Gika Vel logofât, procitoh (¹).

Al doilea hrisov tot de la Scarlat Calimah Voevod, dat în Iașĭ la 1816, August 14, constitue urbariul Bârladuluĭ. Acest hrisov înființéză și organizéză în 35 de articole, proprietatea Bârladuluĭ și representațiunea eĭ, institue persóna morală saŭ iuridică *Casa Obșteĭ târguluĭ Bârlad*; el acordă acesteĭ *Case* nu numaĭ drepturĭ de municipalitate și de co-

(1). *procitoh*, ПРОЧИТОХ, vra se dică *am cetit*. Acest cuvînt *procitoh*, adecă *am cetit*, dovedea din partea Logofâtuluĭ celuĭ mare, că el a cetit chrisovul și că, iscălind, ia respunderea celor cuprinse în chrisov. Acest hrisov s'aŭ publicat de T. Codrescu, in Uricear, tom. II, pag. 6—12. Iașĭ 1852, după însușĭ *Condica chrisóvelor*, pe aniĭ 1815—1816. ce este în arhiva Statuluĭ din Iașĭ.

mună, dar chear dreptur̆ de judecată și de notariat, în tot ce se atinge despre *târgul și moșiea târgulu̇̆ Bârlad*. «In pricinile locului și a moșiei (dice Vodă Calimah) *dregătorii ținutului se nu se amestice*, ci de Epitropi să se cerceteze și să se îndrepteze, ear cari nu se vor mulțămi cu cercetarea lor, se vie se jăluéscă la Domnie» (art. 20).—*Tagma neguțitorilor din Bârlad* să aibe aleșĭ *dintre dênșiĭ* cari se caute și se puie la cale pricinele de neînvoire la interesul neguțitoriilor lor, *fără a li sta în protivă dregătorii ținutuluĭ* (art. 30). Epitropia, adecă Casa Obștieĭ, se alcătuește prin alegere cu sufragiul universal, din *șase membri epitropĭ, ânsă: doĭ dintre boerĭ și patru din neguțitorĭ* (art. 6). Epitropiĭ se fie aleșĭ pe un an (art. 7)». Acest chrisov este un monument al ideilor de descentralisare, de protecție către starea de mijloc, către comerciŭ si către suveranitatea comuneĭ (Obștieĭ) a legislatoruluĭ Moldoveĭ Scarlat Calimah Voevod. Eŭ îl reproduc și pe acesta aice în tocmaĭ [1]:

Cu mila luĭ Dumnedeŭ

Noĭ Scarlat Alexandru Calimah Voevod

DOMN ȚEREĬ MOLDOVEĬ

Facem știre cu acest hrisov al Domnieĭ Mele, tuturor cuĭ se cuvine a ști, că ședătoriĭ din târgul Bârlad, boerĭ, neguțitorĭ și toțĭ și tóte obștiile cu stare, bine alcătuindu-se între sine de aŭ cumpĕrat de vecĭ de la dumneiĭ Profirița Miclésca, soția d-sale Spatarului N. Dimaki, moșia ce era împrejurul acestuĭ târg, pentru hrana și îndestularea noroduluĭ, după

(1). Acest chrisov s'aŭ publicat de Th. Codrescu, în Uricar, tom. V, pag. 199—209. Iașĭ 1862.

cum arată zapisul de vêndare care s'aŭ întărit și cu al nostru Domnesc hrisov; apoĭ iarășĭ între sine prin boeriĭ trimeșĭ din partea nóstră, dumneluĭ Teodor Baluș vel-vornic din țara de sus, și dumneluĭ Mihalaki Mavrogeni biv vel postelnic, cu mulțămirea tutuor de obștie, alcătuind și chipurile cuviincióse cum se împartă și se urmeze între sine stăpânirea aceleĭ moșiĭ și a acareturilor ce aŭ cumpĕrat, aŭ făcut inscris ponturĭ iscălite de toțĭ care sunt aceste în jos arătate, adecă:

I. Să se statornicéscă locuința fie-căruia, precum se află după starea și trebuința ce va avea, ca să nu fie nicĭ odinióră supărat, luându șĭ adeverință pe locurĭ în mĕsură de la epitropiĭ ce s'aŭ ales de obștie.

II. Hotărîndu-se imașurile de jur împrejur, să remâie obștește pentru pășunea vitelor locuitorilor târguluĭ.

III. Pe locul imașuluĭ târguluĭ nimenea, sub nicĭ un cuvênt, se fie volnic a face locuințe saŭ grădinĭ saŭ câșle saŭ a ținea orĭ și ce fel de vite particulare, afară de vitele pentru care s'aŭ lasat imașul.

IV. Tótă moșia ce prisosește la câmp pentru hrană, afară de imașul ce s'aŭ lăsat, să se împartă în stânjinĭ pe toțĭ locuitoriĭ târguluĭ, și pe câțĭ stânjinĭ va plăti fieşte cine, după analogiea ce se va face, să remâie vecinic stăpânitor, hrănindu-se pe dânșiĭ ca pe o dréptă moșie a sa, fără să fie supus vre-odată a da dijmă cuĭ-va, însă nimene să nu fie volnic a vinde saŭ a schimba stânjiniĭ seĭ din câmp la străinĭ sub orĭ și ce cuvênt, ci de va fi silit de vre-o nevoie a-ĭ vinde, dator să fie unul ca acela a face întâiŭ arătare epitropilor rânduițĭ ce nevoie îl silește, și epitropiĭ publicarisând la tótă obștia că cutare om voește a vinde stânjìniĭ luĭ ce-ĭ are în câmp, dacă

obștia va primi a-ĭ cumpara să-ĭ respundă omuluĭ aceluia baniĭ ce aŭ dat pe aceĭ stânjinĭ, fără să-l scadă din preț, saŭ acel vênḑător să céră ceva maĭ mult de la obștie, de cât numaĭ baniĭ ce aŭ dat la analogia de acum; iar când obștia nu va primi a cumpĕra aceĭ stânjinĭ, să dea inscris vênḑătoriuluĭ că este volnic a-șĭ vinde stânjîniĭ seĭ altuĭ locuitor a târguluĭ, tot cu prețul analogieĭ de acum, fără vre-o sporire saŭ scădere la preț, și cățĭ din locuitorĭ nu vor primi a fi părtașĭ la cumpĕrătura acelor stânjinĭ că fie depărtațĭ, însă ceĭ ce se vor arăta că aŭ trebuință a cumpĕra moșie, să aibă vade până în patru-ḑecĭ ḑile, care vade se va urma pentru aceĭ ce vor fi de față la publicarisirea ce se face de către epitropĭ, iar pentru aceĭ ce se vor dovedi că n'aŭ fost de față, nicĭ aŭ știut acea vênḑare, vor fi slobodĭ a întra la acea cumpĕrătură până în vade de doue lunĭ, și dacă până la aceste vadele nu vor maĭ pretendirisi alțiĭ, va remâne vecinic stăpânitor acel ce va respunde baniĭ vênḑătoruluĭ, luându-șĭ zapis de la vênḑător, încredințat de la epitropĭ și trecut în condica epitropicéscă, numaĭ și epitropiĭ la publicarisire să fie cu mare luare aminte ca să nu se facă vr'un chip iconomicos, căcĭ vor fi supușĭ sub grea respundere.

V. Vênḑările ce se vor face orĭ de stânjiniĭ moșieĭ din câmp, saŭ din locurile cuprinse cu locuințe și cu acareturĭ, carĭ vor fi neîncredințate de epitropie să nu se ție în sémă; însă la acele vênḑărĭ protimis de rescumpĕrărĭ, cu rudeniĭ și cu megieșie pentru aceĭ șeḑĕtorĭ în acest târg, vor avea după pravilă și după obiceiul pămêntuluĭ, în vadelele hotărîte.

VI. Asupra îngrijireĭ pentru veniturile obșteștĭ și pentru orĭ-ce interes a politieĭ, să fie epitropiĭ rân-

duițĭ aleșĭ de obștie, însă șase, adecă doĭ dintre boerĭ și patru din neguțitorĭ.

VII. Vremea epitropieĭ să fie un an, iar care nu-șĭ va păḑi datoria și se va purta cu urmărĭ împrotivă să fie lipsit și maĭ înainte de împlinirea anuluĭ, și în locul luĭ să alégă altul, urmându-se cu acéstă rânduélă din an în an.

VIII. Epitropiĭ să aibă sub a lor ascultare patru slujitorĭ dațĭ de obștie pentru săvârșirea trebuințelor interesuluĭ obștesc.

IX. Epitropiĭ să fie socotițĭ și ascultațĭ de către toțĭ deobștie, fără deosebire la cele ce sunt spre folosul obștieĭ, nearătând nimene nicĭ o împrotivire.

X. Datoria epitropilor să fie a socoti chipurĭ folositóre pentru obștie, și care din chipurĭ vor atârna împlinirea lor la oblăduitorul țereĭ vor cere, și acele ce se vor cunóște a fi cu cale le vor dobândi, prin poroncĭ către dregĕtoriĭ ținutuluĭ.

XI. Epitropiĭ să ție condică de tóte locurile și mĕsurile lor, cu numele stăpânuluĭ și la ce uliță saŭ mahala, și să dee adeverință fiește-căruia după pontul întâiŭ.

XII. Epitropiĭ să aibă a da sémă atât de purtările lor cât și pentru cele ce le vor întra în mână din veniturile obștieĭ, la ḑece obraze înadins alese de obștie, care să fie patru dintre boerĭ și șase dintre neguțitoriĭ târgovețĭ.

XIII. Epitropiĭ să-șĭ dea sémă și cu tablă și cu samă iscălită de dênșiĭ, și după încheerea sămiĭ asemene samă să se iscăléscă de către toțĭ aceĭ rânduițĭ.

XIV. Epitropiĭ să aibă un secretar cu léfă hotărîtă din veniturile obștieĭ, care se socotește a fi în-

destul câte cincĭ-decĭ leĭ pe lună, după mĕsura trebuinţeĭ.

XV. Epitropiĭ aflându-se viclenĭ în purtările lor, spre paguba obştieĭ, să fie respundĕtorĭ cu cinstea şi cu averea lor, spre pilda şi a altora.

XVI. Epitropiĭ nicĭ odinióră să nu pótă fi odată, care să fie rudeniĭ unul cu altul, pentru ca să lipséscă tot felul de prepus spre urmarea împrotivă pentru a lor interes.

XVII. Veniturile obştieĭ, din vênḑarea în orândă şi de istov, se socotesc aceste: morile din Bârlad, afară de imaşul hotărît, binalele din lăuntru, case şi hanurĭ ce s'aŭ cumpĕrat cu moşia dimpreună, tóte locurile sterpe ce se vor afla fără stăpân, afară de robiĭ carĭ nu pot să aibă locurĭ, ce vor şedea pe la locurile stăpânuluĭ lor.

XVIII. Spre plata banilor cumpĕrătureĭ moşieĭ, a binalelor şi a cheltuelilor ce s'aŭ făcut, se vêndă întâiŭ venitul moşieĭ de afară, numaĭ pe anul acesta fără imaşul hotărît, al doilea se vêndă iarăşĭ în orândă morile din Bârlad, al treilea se vêndă de istov tóte binalele cumpĕrate, şi al patrulea să-şĭ vêndă iarăşĭ de istov tóte locurile sterpe ce se vor afla fără stăpân şi se vor lămuri de tóte pricinile, urmând la vênḑare a se lua cel maĭ bun preţ.

XIX. Baniĭ ce se vor cuprinde aceşteĭ vênḑărĭ scăḑêndu-se din suma cumpĕrătureĭ moşieĭ, ceĭ-alţĭ banĭ pe jumĕtate din suma cumpĕrătureĭ, şi cu tótă cheltuéla urmată, se împarte pe locuinţĭ, pentru imaşul ce s'aŭ lasat pentru trebuinţa a tótă obştiea, la care plată vor intra după analogie şi toţĭ aceĭ ce se afla cu locuinţĭ şi cu acareturĭ pe vatra veche a târguluĭ, fiind imaşul lasat pentru trebuinţa tuturor, ear cea-laltă jumĕtate de banĭ să se împartă asupra

stânjinilor ce prisosesc la câmp, urmându-se stăpânirea moșieĭ de la câmp după punctul al 4-le.

XX. Care din locuitoriĭ târguluĭ vor ave trebuință a maĭ prinde loc din locurile slobode ce sunt în cuprinsul târguluĭ fără stăpânĭ, arătând epitropilor trebuința ce are, i se va da și va plăti la casa obșteĭ pe acel loc după analogiea ce s'aŭ făcut acum, ear streiniĭ pentru locurile ce vor avea trebuință a-șĭ prinde spre locuința lor să plătéscă precum se vor învoi cu obștiea.

XXI. Într'acéstă socotélă de plată se cuprinde toțĭ de-obștie fără deosebire, cu unire ca la tóte întâmplările să fie iarășĭ dimpreună respundĕtorĭ.

XXII. Ceĭ ce nu se vor supune a respunde baniĭ ce se vor analogisi pe locuințĭ, acareturĭ și locurĭ slobode pentru imașul hotărît, spre trebuința obștéscă, se vor împlini prin zapiscĭ Domneștĭ, iar care nicĭ decum nu vor voi a plăti vor remâne streinĭ de locurile ce vor avea cuprinse, și luându-se de la dênșiĭ se vor da altora care vor plăti.

XXIII. Mântuindu-se plata cumpĕrătureĭ moșieĭ și a cheltuelilor, baniĭ ce se vor aduna la casa obștéscă, de către epitropĭ să se cheltuéscă în trebuințele folosuluĭ și podóbeĭ politieĭ după socotința obștéscă.

XXIV. Locuitoriĭ Morenĭ de jos și locuitoriĭ din Crâng să nu se socotéscă între locuitoriĭ târguluĭ cumpĕrătorĭ la moșie, ci să rĕmâie ca niște locuitorĭ supușĭ adetiuluĭ după hotărîrea ponturilor Domneștĭ.

XXV. Locurile ce vor avea epitropiĭ, care se află acum, să nu le adeveréscă de către epitropiĭ ce vor intra în locul lor la anul viitor, în mĕsurĭ precum maĭ sus se arată.

XXVI. Moșiea de la câmp, locul de hrană, să se

împartă în treĭ stărĭ de ómenĭ, adecă: 10 stânjinĭ starea întâia, 7 stânjinĭ starea a doua, și 4 stânjinĭ starea a treia, și întâiŭ să protimiséscă locuitoriĭ birnicĭ a-șĭ lua partea lor unde vor cere, și după dênșiĭ neguțitoriĭ și apoĭ boieriĭ, și câțĭ stânjinĭ va cuprinde partea fie-căreia mahala să se osebéscă cu pietre hotară, și dacă vre uniĭ din mahalagiĭ nu vor avea trebuință de stânjinĭ de loc de hrană, partea acelor s'o plătéscă ceia-lalțĭ mahalagiĭ aĭ lor, neputând încăpe nicĭ boeriĭ, nicĭ neguțitorĭ ca să cumpere din părțile locuitorilor.

XXVII. Asemenea urmare să se pădască și la părțile ce se vor alege boierilor, cât și la părțile ce se vor alege neguțitorilor, după ce se vor stâlpi cu pietre hotare: să nu fie volnicĭ a cumpĕra boieriĭ de la neguțitorĭ, nicĭ neguțitoriĭ de la boierĭ, precum nicĭ de la neguțitorĭ birnicĭ, ci de la boierĭ să cumpere boieriĭ, și de la neguțitorĭ neguțitoriĭ, și de la locuitorĭ locuitoriĭ, neamestecându-se uniĭ cu alțiĭ, și asemenea vor urma și la dăruirĭ.

XXVIII. Ponturile acestea după alcătuirea obștéscă să se pădéscă întru tótă statorniciea fără clintire, ear împărțirea câmpuluĭ cerênd trebuința de vre-o îndreptare, va fi slobod a se îndrepta.

XXIX. În pricinile loculuĭ și a moșieĭ, dregătoriĭ ținutuluĭ să nu se amestece, ci de epitropĭ să se cerceteze și să se îndrepteze, după ponturĭ, ear care nu se vor mulțămi cu cercetarea lor, să vie să jăluéscă.

XXX. Tagma neguțitoréscă să aibă aleșĭ dintre dênșiĭ carĭ să caute și să puie la cale pricinile de neînvoire la interesul neguțitoriilor lor, fără a li sta în protivă dregătoriĭ ținutuluĭ.

XXXI. Căsăpiile târguluĭ fiind pentru îndestularea noroduluĭ, alcătuirea, ținerea lor cu cel maĭ jos preț,

fără chipurĭ interesate, să se socotéscă de către epitropĭ.

XXXII. Venitul jugărituluĭ care prin deosebit hrisov al Domnieĭ Mele s'aŭ dat târguluĭ, ear facerea podurilor, de către epitropĭ să se strângă, și să îngrijéscă de statorniciea podurilor ţiind și dând sémă curată, precum și pentru altele, după hotărîrea ponturilor, ear alţiĭ să nu se amestece.

XXXIII. Epitropiĭ fiind casa obștieĭ, iĭ să se îngrijéscă și pentru ţinerea tuturor scrisorilor obștieĭ, fără să se amestece alţiĭ.

XXXIV. Vědênd epitropiĭ locurile ce se vor găsi fără stăpânĭ, și la vremea vêndăreĭ nearătându-se nimenea din stăpânĭ în vadelele hotărîte, pe urmă să nu fie volnic a cere, ci vêndarea să remâie statornică, și asemenea se va urma și pentru aceĭ ce nu vor voi a-șĭ plăti locurile sterpe saŭ cu binale, după analogia urmată de către obștie.

XXXV. La trebuinţele obșteștĭ ce se arată prin alcătuirea ponturilor la cele ce va cere trebuinţa, să aibă epitropiĭ ajutorul trebuincios de la dregătoriĭ ţinutuluĭ, asupra cărora toţĭ de obștie prin jalobă către Domnia Mea rugându-se, și cerênd ca alcătuirea acestor ponturĭ să se întăréscă urmărireĭ lor și prin Domnescul nostru hrisov, care jalbă rânduindu-se la aĭ noștri cinstiţĭ credincioșĭ boerĭ, D-luĭ Vel-logofăt al ţereĭ de jos și D-luĭ Vel-vist, ca să cerceteze și să arate Domnieĭ Mele, D-lor stând și socotind cu luare aminte cererile lor și cunoscênd că tóte ponturile de sus aratate ce s'aŭ alcătuit cu mulţămirea a tótă obștia, este cu cuviinţă a se pădi și urmarea lor, și găsindu-se și de către însușĭ Domnia mea a fi cu cale și a se aduce întru cea maĭ bună stare locuinţa noroduluĭ dintru acest vechiŭ și tre-

buincios târg ce se află în drumul cel mare întimpinator la tóte întâmplările, rîdicând în tótă vremea cele maĭ marĭ greutățĭ și maĭ ales că însușĭ cu baniĭ lor aŭ cumpĕrat moșiea și acareturile aratate:

Eată prin acest al Nostru Domnesc hrisov întărim ca întocmaĭ și prea deplin să se păḑéscă fără strĕmutare urmarea alcătuireĭ ce s'aŭ socotit prin ponturile de sus aratate; si hrisovul acesta al Domnieĭ Mele să le fie de întăritură statornică, neclintit și nerășluit, nicĭ odinióră în vecĭ, care s'aŭ întărit și cu a Nóstră Domnéscă iscălitură și pecete.

Scrisu-s'aŭ Hrisovul acesta la scaunul Domnieĭ Mele în orașul Iașiĭ, întru a doua Domnie a Nóstră la Moldova, în anul 1816, August în 30 ḑile.

(subs.) **Noĭ Scarlat Alexandru Calimah Voevod.**

(L. P.)

Dumitraki Sturza, procitoh.

Iordaki Roset, Vel vist, procitoh.

De mine s'aŭ alcătuit, *Ioan Tău'u.*

S'aŭ trecut în condică, *Mateiŭ Kozma Kluceriŭ.*

Sînt douĕ acte legislative despre Bârlad, din epoca Reglementuluĭ Organic. Unul este din 1844: la 5 Iunie 1841, judecătoria adecă, cum se ḑice astă-ḑĭ, Tribunalul ținutuluĭ Tutova, aŭ cerut deslegare de la Ministeriul Dreptățeĭ, ce este de făcut cu rostirea Chrisovuluĭ luĭ Vodă-Calimah, din 30 August 1816, care, cum am vĕḑut maĭ sus, da în competința *Caseĭ Obștieĭ de Bârlad* pricinile dintre târgoveţiĭ de Bârlad, proprietariĭ moșieĭ cumpĕrate de dênșiĭ, — faţă cu nouele instituţiĭ ale Reglementuluĭ Organic?... Acéstă întrebare a stat nedeslegată până la 23 Noembrie 1844, când Sfatul Cârmuitor al Moldoveĭ cu Domnul Mihaĭ Sturza Voevod, aŭ dat deslegare că: «Chrisovul luĭ Vodă-

Calimah se fie respectat; că spre esecutarea art. 29 din acel chrisov, și spre punerea sa în concordanță cu prescripțiunile Reglementuluĭ Organic, asemene pricinĭ să se cerceteze maĭ întâiŭ de Epitropia târguluĭ, și remâind vr'o parte nemulțămită cu hotărîrea eĭ, se tragă pricina în judecătoria ținutală, de unde să i se deie curs de judecată, potrivit formelor și legilor» (1). Al doile act este din 1860: *Casa Obștieĭ*, adecă *Epitropiea târguluĭ Bârlad*, basându-se pe dreptul ce-ĭ da Chrisovul luĭ Vodă-Calimah, legaliza acțele de mutărĭ de proprietățĭ imobile din acest oraș și moșie. Ministeriul Dreptățeĭ al Moldoveĭ publică în Monitorul Oficial al Moldoveĭ din 25 Octombrie 1860, o ordonanță către Tribunalele din țară, lămuritóre că de la promulgarea Reglementuluĭ Organic, chrisovul luĭ Vodă-Calimah este abrogat în acest punct; că Epitropia târguluĭ Bârlad nu maĭ are competență de a întări acte de mutărĭ de proprietățĭ, fiind acésta esclusiv de iurisdicția Tribunaluluĭ. Decĭ Ministeriul deștéptă că asemene întăriturĭ din partea Caseĭ Obștieĭ nu aŭ valóră iuridică, considerându-se numaĭ că o simplă declarație că la Casa Obștieĭ nu este vre-un caz, care ar împiedeca mutarea proprietățeĭ de la avutorul eĭ, — dar că actul trebue se fie întărit și de Tribunal (2).

Am vědut, că Bârladul era cunoscut și ca oraș, și ca Stat, cu același nume, de pe la începutul secoluluĭ al XII-lea. Marea sa însemnătate de atuncĭ, dovedește că începutul seŭ trebue se fi fost mult maĭ

(1). Vedĭ acéstă disposiție publicată în *Colecțiunea* judecătoréscă a Moldoveĭ, tom. II, pag. 601. edit. Pastia, Iașĭ 1862.

(2). Colecțiunea judecătoréscă a Moldoveĭ, tom. III, pag. 1313, edit. citat.

vechiŭ,—dar el se perde, nelămurit încă, în adânca vechime. Geograful arab Mohamed Edrisi, Gallus, scriitor bisericesc polon de pe la 1110—1140, letopisețele vechĭ moscovite și ale Kievuluĭ, aŭ cunoscut Bârladul, și diploma luĭ Ivanco Rostislavicĭ *Domn Bârladuluĭ*, din 1134, ne arată ființa orașuluĭ și a Statuluĭ Bârlădean, relațiile sale politice și comerciale peste Marea-négră, și întocmirea și însemnătatea sa. Ca se fi avut Bârladul o asemene posițiune la 1134, a trebuit se fie fórte vechiŭ la acea epocă, resărind din ḑilele depărtate prin care a strebătut și s'a strecurat biruitóre, trecênd printre fel de fel de valurĭ și de încălcărĭ, stăruința neîntreruptă a Romanilor, în Dacia Traiană. Domnul și istoricul Moldoveĭ Dimitrie Cantemir, cunoscĕtor adânc de ale țeriĭ, amintește înflorirea Bârladuluĭ din trecut,—și étă, chear cuvintele sale: «*Barlad* ad fluvium cognominem *urbs* «*olim satis ampla, nunc vero desolata, omnibusque* «*ornamentis destituta.* Inferius uno milliari italico ad «eandem ripam conspiciuntur rudera civitatis retus«tissimae, hodie *Czetate de pamint*, i. e. civitas terrea «appelata. Neque domns cujusdam fundamenta re«periri potuerunt, nec aliud quidquam monumentum, «unde de ipsius conditoribus certe aliquid statuatur. «Soli ibi patent e terra constructi muri, unde forsitan «haud sine ratione *ad Tartarorum impetus repellen*«*dos ab incolis antiquitus factos fuisse eixistimemus*» (1). Era un oraș fórte mare, decĭ, odinióră Bârladul, și oraș cu infrumusețărĭ de tot felul: *omnibus ornamentis;* ear la depărtare, în jos, de o milă italică, (adecă de 1852 metri) de unde-ĭ orașul astă-ḑĭ, se

(1). Demetrii Cantemirii Principis Moldaviae, Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae, cap. IV, pag. 12. edit. Academieĭ Române, Bucureștĭ 1872.

vedéŭ în dilele luĭ Cantemir, și se vĕd încă astă-dĭ, urmele uneĭ cetățĭ de pămênt fórte vechĭ, ce se numea, și în dilele când scriea Vodă Cantemir, la 1708, *Cetate de pămênt*, făcută de *locuitoriĭ vechĭ aĭ țeriĭ*, adecă de Românĭ, spre a se apăra de năvălirea Tatarilor, de sigur de năvălirea cea mare din secolul XIII [1].

Dacă origina Bârladuluĭ este *Cumanică*, cum dice Benkö [2], saŭ din epoca Cumanilor, obârșiea sa trebue s'o căutăm, în așa împrejurare, tocmaĭ prin secolul al XI-lea, în dilele când *Cumaniĭ*, saŭ, cum îĭ numesc Slaviĭ, *Polovțiĭ* [3], cuprinsese țara până la Gurile Dunăreĭ, și până în șirul apusan al Carpaților, și se aședase cu predilecțiune în frumósa și bine-cuvêntată țară care pe vremea acea se dicea, după eĭ, *Cumania*, ear în secolul al XIII începu a se numi tótă cu vechiul nume *Moldavia*, cu care se numea din vechime o parte din Dacia. Cumaniĭ găsiră țara locuită de autochtonĭ, pămêntenĭ, pe care chronicele bizantine și Slave i numéŭ în de comun *Vlachĭ*, *Volohĭ*, Βλάχοι, Волохи, adecă *Românĭ*, cum se numéŭ eĭ în de eĭ [4]. Nu știm încă positiv origina Cumanilor, pe care scriitoriĭ bizantinĭ ni-ĭ arată nu numaĭ *aliațĭ aĭ Românilor* [5], dar încă, precum sub anul

(1). Cu altă ocasie voiŭ vorbi în deosebĭ *despre cetatea de pămênt de lângă Bârlad, în jos*,—după niște urice vechĭ, pe care le-am descoperit acum, când era pusă deja sub tipar, notița de fațâ.

(2). Benkö, op. cit. Vedĭ și Decreta et vitae Regum Ungariae, qui Transilvaniam possederunt, pag. 260, nota IV, Claudiopoli MDCCLXIII.

(3). Коумани, рекъше Половьци (Chronica Nestoris, pag. 145, edit. Miklosich, Vindobona, 1860.

(4). Eudoxiŭ Hurmuzachi, Fragmente din istoria Românilor, tom. I, cap. III. pag. 213—214, Bucureștĭ 1879. Conf. Vivien de Saint-Martin, Atlas dressé pour l'histoire de la Géographie, Planche VII. Cartographie du moyen âge, Carte Catalane 1375. și Mappemonde de Marino Sanuto, 1320. planche VI. Dimitrie Cantemir, Chronicon, tom. II, pag. 378. Iașĭ 1836.

(5). Nicetae Choniatae, Historia. pag. 560—566.

1084, ni-ĭ arată că trecéŭ Dunărea și năvăléŭ pe pămêntul Imperiuluĭ bizantin, avênd în fruntea lor Domnĭ Românĭ: *Comani Ducibus usi Blachis* (1).

Dar ni se pare că Bârladul è maĭ vechiŭ și de cât epoca Cumanilor. Vechimea Bârladuluĭ se vede din însușĭ relațiunile ce Bârladul avea la 1134, și din comerciul ce făcea cu cetățile bizantine de la Marea-Négră. *Domnia Bârladuluĭ*, adecă a Moldoveĭ de țara de jos, a trebuit se fie de mult întemeétă și puternică, ca se pótă acorda, la 1134, privilegiĭ cetățeĭ Mesembria de pe Marea-Négră, și ca o cetate vestită ca Mesembria, să le fi solicitat de la Bârlad.

În ce privește comerciul ce Moldova de jos, adecă Bârladul, făcea în acele timpurĭ, pe la 1134, și maĭ nainte, cu Marea-négră, acest comerciŭ era fórte important. D-l Hăjdeŭ, descrie causa legătureĭ comerciale a principatuluĭ Moldovenesc de Bârlad cu orașul bizantin Mesembria: Acéstă causă se dovedește din istorisirea Impĕratuluĭ Constantin Porfirogenit cu duoĭ secolĭ înainte: Mesembria, dice Impĕratul, este unica stațiune comercială între gurele Dunăreĭ și Constantinopoli, în cât tóte vasele eraŭ silite a se opri acolo (2). Însemnătatea acestuĭ port de mare, s'a păstrat apoĭ întrégă până în secolul XIV, ceia ce se dovedește prin împrejurarea ființeĭ unuĭ curs de monetă mesembrian deosebit,—proprietate distinctivă numaĭ a marilor piețe mercantile: pe la 1366 un iperper de aur *di Mesembria* diferea de un iperper de aur *di Constantinopoli*, și un *denario d'argento di Mesembria*, de un *denaro d'argento bulgaro* (3).

---

(1). Anna Comnena, apud. Stritter, Bulgaria pag. 671.
(2). De administrando Imperio, tom. III, pag. 74 și 99.
(3). Cibrario, Economia politica del medio-evo, ed. 5. tom. II, pag. 183—184.

În acest chip se esplică interesul Bârlădenilor de a hărăzi însemnate prerogative comerciale industrióseĭ Mesembria, prin canalul căreia eĭ corespundéŭ cu Constantinopoli, eeia ce vrea se ḑică, pentru acel timp, cu tot Orientul. Se vedem însă acuma,-și care se fi fost îndemnul Mesembrianilor de a solicita prietenia neastâmpărateĭ și belicóseĭ republice Moldoveneștĭ de la Dunăre.

Diploma Bârlădénă din 1134, specifică firea mărfurilor, pe care neguțitoriĭ din Mesembria esportaŭ din țară, plătind vamă numaĭ la Galațĭ: *mărfurì de aicea,* adecă Moldoveneștĭ, *mărfurĭ din Ungaria, mărfurĭ din Rusia și din Boemia.*

Chronicarul Kievuluĭ, călugărul Nestor, trăind chear în secolul XII, ni servește într'un chip minunat pentru a putea înțelege, acest pasagiŭ. Vorbind despre *Dunărea de jos,* Nestor ḑice: *aicĭ se grămădesc tóte bunătățile; din Grecia aur, stofe, vin și diferite roduri; din Boemia și Ungaria argint și caĭ;* din Rusia *pieĭ* și *céră, miere* și *sclavĭ.* La 969 (6477), adecă cu 165 de anĭ înainte de diploma Bârlădénă, Sveatoslav, marele Duce al Kievuluĭ, ḑicea mameĭ sale, mareĭ Ducese Olga și boerilor seĭ: Mi s'a urît se staŭ la Kiev; vraŭ se merg la Dunăre, căcĭ *acolo resar tóte bunătățile:* de la Grecĭ aur, stofe, vin și fel de fel de fructe; de la Cehĭ, de la Ungurĭ argint și caĭ; de la Rușĭ pieĭ și céră, miere și sclavĭ»... [1].

Prin urmare Mesembrianiĭ aducéŭ în Bârlad, mărfurĭ orientale, între care cele maĭ de frunte eraŭ aur, stofe, vin și diferite rodurĭ, scoțênd de aice, la rândul lor, producte Moldoveneștĭ, negreșit vite, și mărfurile de transit din Boemia, Ungaria și Rusia: caĭ, argint, pieĭ, céră, miere și sclavĭ.

(1). Chronica Nestoris, pag. 39. edit. Miklosich. Viena 1860.

În Bârlad era vama principală de import și în Galațĭ acea de esport.

Cârmuitorul Galățuluĭ, de la care atârna, între altele, hotărîrea taxelor vamale, avea titlul de *Voevod*, ear capul Statuluĭ, căruia i era supusă tótă partea Dunărénă dintre Prut și Siret, adecă districtele Fălciĭ, Tutova, Tecuciŭ și Covurluiŭ, purta titlul de *Domn Bârladuluĭ*.

Galațiĭ, fiind oraș de margine, era cârmuit de un *Voevod*, adecă cap de oștĭ, care comanda puterea armată de la Dunăre (1).

După Cantemir, și după isvóre streine, se dovedesc legăturile comerciale ale multor orașe din interiorul Românieĭ cu Republicele vechĭ Italiene: Veneția, Genova, Pisa, Amalfi, Raguza,—care aŭ lasat urme de activitatea lor neguțitoréscă și de umblările lor prin țerile și țermurile Româneștĭ, precum la Cetatea-albă (numită de Grecĭ Lefcopolis, de Genovezĭ *Moncastro* saŭ *Mancastro*, de Moldovenĭ, une-orĭ, Vildov, de Slavĭ Beliĭ-Gorod, de Turcĭ Ak-kerman); la Chiia (Achillea, ḑisă de Grecĭ și de Genoveḑĭ și *Licostomo*, de Moldovenĭ Chilia și Vozia); la Calafat, la Giurgiŭ, și chear la Suceava, unde, până în secolul al XVIII, se vedéŭ urmele Genovezilor în castelul de acolo, în multele bisericĭ Catolice din acea capitală, și în mulțimea de inscripțiunĭ Genoveze, despre care, Starostele de Cernăuțĭ, Millo, vorbea și da lămurirĭ învĕțatuluĭ Iezuit Ioseph Boscowich și Ambasadoruluĭ Inglitereĭ Jaques Porter, la 1762 (2).

(1). Trajan, No. 55 din 11 Septembrie, 1866. pag. 219—220 și No. 56 din 13 Sept. 1866. pag. 224.

(2). Cantemir, Descrierea Moldoveĭ, pag. 40. 41. 43—45. Journal d'un voyage de Constantinople en Pologne fait à la suite de Son Eixcellence M-r Jaq. Porter, ambassadeur d'Angleterre, par le R. P. Ioseph Boscowich, de la Comp. de Jésus en MDCCLXII, pag. 254. 308. Lausanne 1772.—Frunḑescu, Dicționar topografic și statistic a Românieĭ, pag. 86. 214—215.

Suind și coborînd des Dunărea, insula *Peuce*, de la gurile acestuĭ fluviŭ, Italieniĭ o numise *Barillana* [1]; parte din Marea-négră, chârțile Italiene o numéŭ *Marea Moldovenilor*: «La Moldavie, scrie Felix Colson, possédait la Bessarabie qui dominait sur la Mer Noire dans cette partie que les cartes du XVIII siècle appelent *le Pont Euxin de la Moldavie*. Ce beau littoral s'étendait depuis Ak-kerman jusqu'à l'embouchare de Danube» [2]. Aceste țermurĭ furnicaŭ din vechime de neguțitorĭ Italienĭ și Grecĭ. Bavaresul Iohann Schildberger, carele călătorea prin Orient pe la sfârșitul secoluluĭ XIV, ḑice că Marea-négră se numea atuncĭ *Mare Românéscă*: *Walachische Meer* [3]. În vechile hârtiĭ, arhontologiea și emporologia țerilor nóstre, cuprinde o mulțime de numĭ de familie, de origină vederat Italiană—Genoveză, Venețiană,—numĭ din care multe se aud și astă-ḑĭ prin țară. Când Stefan cel Mare, eroul Moldoveĭ, se afla în dese corespondențe și legăturĭ politice și comerciale cu Veneția, și când soliĭ Dogilor Vențieĭ și aĭ Papeĭ, vinéŭ la el, *la Succava* și la *Vasluĭ*, și corespondéŭ cu el, drumul Italienilor, spre țerile Româneștĭ era de vécurĭ cunoscut și umblat, ba încă, Dogiĭ Venețieĭ, spre dovadă de strînsă prietenie, aŭ dat Domnilor noștri acelașĭ titlu pe care îl purtaŭ chear eĭ,—titlul de *Alteza Serenissima*, cum scrie Englesul Thornton, in cartea sa despre Moldova și Valahia; și, probabil, tot prin mijlocirea Venețianilor, și a Papeĭ, Uzun-Hasan Șahul Persieĭ,

---

(1). Paulus Iovius Historia sui temporis, Paris 1553. in Arhiva istorică a Românieĭ, tom. II, pag. 30.

(2). Fèlix Colson, de l'Etat présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie, gag. 261—262, Paris 1839.

(3). Citat de Hăjdeŭ, în Istoria Critică a Românilor, tom. I, pag. 4. Bucureștĭ 1873.

care avea de soţie o soră a luĭ David Comnen Impĕratul Trapisonteĭ, încheese tractatul seŭ de alianţă, contra Turcilor, cu Stefan cel Mare, prin solĭ trimişĭ la Vasluĭ.

Republicele Italiene, de e. Amalfi, Genova, Veneţia, întinsese de cu vreme relaţiile lor comerciale peste tot Orientul; neguţitoriĭ Amalfitanĭ şi Veneţianĭ sînt cunoscuţĭ prin tóte istoriile, ca ceĭ maĭ vechĭ mijlocitorĭ aĭ comerciuluĭ Europeĭ. În secolul al VIII şi IX toţĭ baniĭ carĭ circulaŭ în Italia şi în Orient, eraŭ Amalfitanĭ. Genoveziĭ se respândise fórte de de mult, peste Dunărea nóstră, şi prin tot chersonesul Tauridei, poreclit maĭ târḑiŭ de Turcĭ *Crim* (Crimea), aice eĭ aŭ clădit, maĭ târḑiŭ, la 1266, vestita lor cetate *Kaffa* saŭ *Caffa*, pe locul anticeĭ Teodosia, făcênd, prin darurĭ şi prin ghibăcie, pe însuşĭ Haniĭ de Kapceak, se le fie bine-voitorĭ şi înlesnitorĭ (1); Kaffa numĕra peste 44,000 de case, era încunjurată cu ziduri şi cu şanţurĭ, şi Slaviĭ, în mirarea lor, o poreclise *Krim-Stambul*, adecă Ţarigradul Crimeeĭ (2). Genoveziĭ aveaŭ comptuarurile lor (sucursale minunateĭ şi prea paterniceĭ *Casa* saŭ *Banca di S. Giorgio*, de la Genova), la *Kaffa*, la *Cherson*, la *Tana*, antica Tanais, actuala Azof, apróре de gurile Donuluĭ (Tanais) unde şi Veneţianiĭ avéŭ colonie şi comerciŭ mare, şi aiure. Genoveziĭ de la Kaffa, trecênd prin ţara de jos a Moldoveĭ, vindéŭ marfa lor şi o ducéŭ de o desfăcéŭ, până la Sucéva, cum se vede şi din aşeḑămêntul comercial al luĭ Stefan cel mare din 3 Iulie 1460, aşeḑămênt

---

(1). Cantu, Histoire Universelle, tom. XI, pag. 362. Prince Adam Wiszniewski, Histoire de la Banque de Saint-Georges de la République de Gênes, pag. 65. 76. Paris. 1865.

(2). Oscar Mac Carthy, *Kaffa*.

care se referă la vremĭ și maĭ depărtate, cum am arătat maĭ sus (1).

Genovezii domneaŭ și pe țermurile Măreĭ-negre, vecine Dacieĭ, de la *Tomis*, pe care Italienii o numéŭ *Constanza*, ear Turcii maĭ târḑiŭ Kiustendjé, saŭ Chiustenzé, și unde până astă-ḑĭ se věd urmele ce se ḑic: *portul Genovezilor*. Porturile Moldoveĭ *Chilia* și *Cetatea-albă*, cel întâiŭ la gura Dunăreĭ despre miéḑă-nópte, ear cel al doilea pe țermurile Măreĭ-negre, eraŭ de a pururea cutrierate de corăbiĭ Venețiane și Raguzane (2). Pe la 1399 *Cetatea-albă*, saŭ *Moncastro*, era locuită de *Genovezĭ*, de *Românĭ* și de *Armenĭ*, cum ne istorisește cavalerul Guillebert de Lannoy, ambasador cătră maĭ mulțĭ Domnitorĭ Orientalĭ din partea Regeluĭ Franciei Carol VI și a Regeluĭ Inglitereĭ Enric V, descriind trecerea sa din Litvania în Moldova, și întâlnirea sa cu Alexandru cel bun: *une ville fermée et port sur la dite Mer Majour, nommée Mancastre ou Bellegrad, ou il habitent Génenois, Wallackes et Hermins*... (3). Pe la 1424, portul și cetatea Moldoveĭ *Chilia*, Χώρα Κελίον, era de mult stațiunea principală și cea maĭ sigură cale care mergea în susul și în josul Dunăreĭ la Ungaria, la Viena și la Constantinopoli. Chronicarul bizantin contimporan, Protovistierul Gheorghie Frantzes, scrie, că la 15 Noembrie 1424, Impěratul Ioan Paleolog, plecà din Constantinopoli în Ungaria, ear la sfârșitul luĭ Octombrie 1425, se întórse de la Ungaria la Țarigrad pe Dunărea de jos, coborîndu

---

(1). Arhiva istorică a Românieĭ tom. II pag. 171—176.

(2). Cantemir, Descrierea Moldoveĭ, pag. 41.

(3). Voyages et ambassades de Messire Giullebert de Lannoy en 1339—1450. Mons, 1840 în 8-o, reprodus în Arhiva istorică a Românieĭ, tom. I, part. I, pag. 129—130. Bucureștĭ 1865.

se pe la cetatea *Chilia* a Moldoveĭ, unde venise triremĭ, τριήρεις, împĕrăteştĭ de la Constantinopoli, se'l iee de aice, de la Chilia [1].

In tóte porturile nóstre de la Mare şi de la Dunăre, un mare comerciŭ se făcea de Italienĭ, maĭ a-les de Genovezĭ şi de Veneţianĭ, şi aceştiea strebăteŭ, în interesul negoţuluĭ, vêndênd şi schimbând mărfurĭ şi producte, în lăuntru ţeriĭ, prin târgurile nóstre, venind şi din părţile Italieĭ şi din Crimea. Numaĭ de la năpustirea Turcilor peste ţară, acest comerciŭ suferi cădere şi împuţinare. De atuncĭ, la 1471, Turciĭ năvăliră, cu tótă puterea şi cu tótă sălbătăcia lor, în chersonesul Tauridei, adecă în Crimea, bătură pe Genovezĭ, împustieră totul, supuseră Kaffa şi tótă partea Crimeĭ stăpânită de Genovezĭ [2]; de atuncĭ, la 1484, Sultanul Baeazet II, dădu semnalul cucerireĭ porturilor Moldoveneştĭ: el izbuti se bată pe Moldovenĭ, după multă şi singerósă luptă, şi puse mâna pe Cetatea-Albă (Ak-kerman) şi pe Chilia. Prin acéstă izbândă, Sultaniĭ, pe de o parte închidéŭ calea Moldovenilor şi stăpânirea lor pe Marea négră, ear pe de alta deschidéŭ órdelor turceştĭ, o cale uşóră de năvălire şi de pradă, în Moldova [3].

Genoveziĭ avéŭ în timpul acestor evenimente în Cetatea-Albă (Moncastro) un comptuar comercial *(banca, Ufficio)*. Florentinul Andrea Cambini, contimporan, a descris impresurarea şi luarea Cetăţeĭ-

---

(1). Χρονικὸν Γεωργίου Φραντζῆ τοῦ πρωτοβεστιαρίου, cap XXX, pag. 20 şi cap. XL, pag. 26—27 edit. Viena 1796. La 1425 domnea în Moldova Alexandru cel Bun.

(2). Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν, pag. 16. Constantinopoli 1872.

(3). Κομνηνὸς, op. laud. pag. 24.

albe, de cătră Sultanul Baeazet II, din mânele luĭ Stefan cel Mare ([1]).

Arhivele vechĭ din Veneția, și maĭ eles arhivele de la Genova, condicele cuprindĕtóre de tractatele și de transacțiunile Republiceĭ Genoveze cu o mulțime de țerĭ, și de așeḑăminte, atât de respândite pretutindene, a *Caseĭ* saŭ *Bănceĭ de Genova,* sînt un izvor pentru istoria nóstră, necercetat încă, și unde trebuește lucru de anĭ întregĭ, spre a se ceti și alege, în ce privește țerile nóstre, mulțimea de acte și de condicĭ strevechĭ scrise pe pergament, legate cu scórță de lemn, îmbrăcate cu piele, și prinse cu table și cu ținte de alamă ([2]). Ceia ce orientalistul francez Sylvestre de Sacy, a făcut la 1807 ([3]), ceia ce Principele Adam Wiszniewski, membru societățeĭ Italiene de economie politică, a făcut la 1865 ([4]), adecă studiul arhivelor Genoveze și Venețiane, ar trebui se facă cercetătoriĭ românĭ, special, în ce privește istoria nóstră. E probabil că se găsesc acolo urme despre ḑilele Românilor de înaintea epoceĭ Voevoḑilor Dragoș și Radu-Negru.

Pe când Domnia Bârladuluĭ, adecă a țeriĭ de jos a Moldoveĭ, acorda prin diploma din 1134, cetățeĭ bizantine Mesembria, privilegiile comerciale pe carĭ Mesembrianiĭ le solicitase, se vede că, atuncĭ, când Moldova, maĭ ales cea de jos, se numea *Cumania* și avea Bârladul de centru principal, ca metropolă,

---

(1). Arhiva istorică a Românieĭ, tom. I, part. II, pag. 55.

(2). Veḑĭ descrierea și enumerarea acestora în Prince Adam Wiszniewski, Histoire de la Banque de St. Georges de Gênes, pag. V—XII, Paris 1865.

(3). Sylvestre de Sacy, Recherches faites dans les archives de Gênes (Magazin encyclopédique de Milliu. Juillet, 1807).

(4). Histoire de la Banque de Saint-Georges de Gênes.

Genovezii din Crimea, representanţii Băncei *di St. Giorgio* de la Genova, încheia tractate cu Cumanii pentru negoţul de *grâne*, de *piei*, de *lână*, şi mai ales de *sare*, şi despre aceste tractate vorbesc arhivele de la Genova. După năvălirea Tatarilor, Genovedii de la Kaffa, aŭ cumpĕrat de la Hanul Oran Timur, la 1267, respectarea înlesnirilor ce li acordase legăturile cu *Cumanii* (1).

Colonia Genoveză de la Caffa, care îşi trăgea, se crede, numele, de la comandantul Genovez *Caffaro*, ce aŭ sădit-o în acele locuri, se cârmuea de un Consul ales pe un an, şi a căruĭ oblăduire se întindea peste tótă Marea-Négră şi ţermurile sale. Cârmuirea Caffeĭ era maĭ mare peste tóte cele-lalte coloniĭ de pe Marea-Négră. Consulul era ajutat, în înalta sa dregătorie, de duoĭ Consilierĭ şi de un Cancelar (2).

Prin puternicele lor coloniĭ din Crimea, care, când aŭ ajuns acolo Genoveziĭ se numea *Gazaria*, de la Kazariĭ saŭ Gazariĭ care o cuprinsese la 976 (3), coloniĭ precum Caffa, Tana, Cembalo (Balaclora) Taman (antica Fanagoria), Sebastopoli, Cerco şi alte, prin coloniile de la Pera (Constantinopoli) şi de la Dunăre, unde şi canalul de *St. George* pare că le aminteşte pomenirea şi stăruinţa, şi prin vasele lor de resboĭ, comandate de ómenĭ însemnaţĭ şi zdravenĭ, Genoveziĭ, în rivalitate cu Veneţianiĭ, avéŭ aprópe comerciul esclusiv al Măreĭ-Negre, al Romanieĭ (Rumelieĭ) al *Levantuluĭ* (Orientuluĭ), nume întins dat de Italienĭ, de la o laltă, teritor de la Marea-Mediterana orientală, precum Egiptuluĭ, şi ţerilor cuprinse maĭ

(1). Prince Adam Wiszniewski, Histoire de la Banque de St. Georges de Gênes, chap. V, pag. 78—79. Paris 1865.

(2). Prince Wiszniewski, ubi supra.

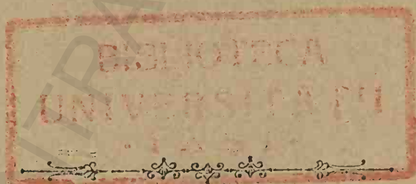
(3). Prince Wiszniewski, op. laud. pag. 77.

târḍiŭ de Turcia asiatică și chear de Turcia europénă (1). Pretutindene bandiera cu chipul Sântuluĭ George calare: *San Giorgio...* (2).

Cât de folositóre ar fi cercetarea de aprópe, a acestor documente și acestor împrejurărĭ!

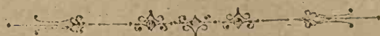
Prin relaţiunile lor cu Polonia, Genoveziĭ și Veneţianiĭ se apropiéŭ încă de ţerile româneștĭ. Intr'un timp, găsim pe Genovezii și pe Veneţianiĭ tocmind ómenĭ de óste, din ţerile nóstre, pentru galeonele lor de resbel, și acésta o făcéŭ și cu nemijlocit megieșită cu noĭ Polonia: așa la 1463, Genovezii de la Caffa, înarmându-se contra Turcilor, avéŭ la solda lor Rutenĭ, pe cari-ĭ tocmise în Polonia, cu învoirea Regeluĭ Casimir (3).

Studiul amănunţit al istorieĭ Republicelor Italiene, și al coloniilor lor, în scop de a urmări și de a scóte la lumină relaţiunile lor reciproce cu ţerile româneștĭ, ar fi de o mare însemnătate pentru istoria comerciuluĭ și a orașelor nóstre în vechime.

E R A T A:

În pagina 21,	rândul 16:	Ivanca, să se citéscă	*Ivanco.*
» » 23,	» 1:	fórte » » »	*póte.*
» » 39,	» 8:	cetitoriĭ, să se citéscă	*ctitoriĭ.*

(1). Prince Wiszniewski, op. laud. pag. 4. 71. 73. 75. 77. 78. 85. 86 87. 88.

(2). Prince Wiszniewski, op. laud. pag. 76.

(3). Prince Adam Wiszniewski, op. laud. pag. 91.